

SEKSUALITEIT BIJ PERSONEN MET EEN BEPERKING: SENSIBILISEREN EN INFORMEREN VAN TOEKOMSTIGE HULPVERLENERS

Eerste stappen naar een “gezonde basishouding”: activerend aan de slag met leerlingen uit de 3de graad secundair onderwijs

Aantal woorden: 8747

Jade Vanoverbeke

Studentennummer: 01507442

Promotor(en): Prof. dr. Elisabeth De Schauwer

Onderwijsonderzoeksproject: Verkorte educatieve Masterproef (9SP) voorgelegd tot het behalen van de graad Educatieve master in de gedragswetenschappen.

Academiejaar: 2023 – 2024, Educatieve Masteropleiding

VOORWOORD

Om heel eerlijk te zijn had ik na mijn eerste masterproef niet gedacht dat ik snel nog een voorwoord zou gaan schrijven. Maar hier zit ik dan, vier jaar verder en nog steeds aan het leren en evolueren. Ik denk niet dat het ooit zal stoppen. Ik hoop niet dat het ooit zal stoppen! Is levenslang leren niet een belangrijke eigenschap van een orthopedagoog en een leerkracht? Na mijn eerste opleiding had ik het geluk dat ik beide functies mocht bekleden. Een interessante combinatie, ik raad het iedereen aan.

Als leerkracht werd voor mij één iets heel snel duidelijk: leerinhouden zijn zo vaak zo abstract, staan soms mijlenver van de praktijk. Leerlingen worden te veel voorbereid om een examen te maken, te weinig om met mensen in verbinding te gaan. In de media horen we stemmen voor meer Nederlands en meer wiskunde, zodat ons onderwijsniveau terug bij de Europese top hoort. En wat dan? Zullen de leerlingen gebaat zijn met de berekening van de lineaire functie uit twee gegeven punten wanneer een cliënt hen aangeeft dat ze nood heeft aan intimiteit, aan lichamelijke aanrakingen? Zal het onze leerlingen helpen als ze het onderwerp, de persoonsvorm en het lijdend voorwerp kunnen destilleren uit de zin “ik wil een lief”? Zal het hen goed doen om te weten hoe je “gechoqueerd” schrijft wanneer ze in hun eerste week in een leefgroep een jongere zien masturberen voor de televisie?

Zonder het belang van wiskunde en Nederlands in vraag te willen stellen, wou ik met mijn onderzoeksproject op zoek naar een klein antwoord op een grote vraag. De stemmen van de respondenten uit mijn eerste masterproef zaten nog vers in het hoofd en de conclusies waren te scherp om het niet te proberen. Bij deze.

INHOUD

Lijst van afkortingen	5
Lijst van figuren en tabellen	5
Abstract.....	6
Inleiding.....	8
Literatuurstudie	9
Seksualiteit bij personen met een beperking.....	9
Hulpverleners en seksualiteit van hun cliënten.....	10
Seksualiteit in de opleiding van hulpverleners.....	10
Onderzoeksopzet en methodieken	13
Onderzoeksvraag 1	14
Onderzoeksvraag 2	15
Resultaten.....	17
Onderzoeksvraag 1	17
Onderzoeksvraag 2	19
1. Analyse en exploratie	19
2. Design en constructie	19
3. Evaluatie en reflectie	25
Twee keer output.....	28
Interactie met de praktijk: implementatie en verspreiding	29
Discussie.....	30
Conclusie	32
Literatuurlijst.....	34
Figuren en/of tabellen.....	39
Bijlagen	41

LIJST VAN AFKORTINGEN

5 WEWE = 5 Welzijnswetenschappen

5 GZ = 5 Gezondheidswetenschappen

UCLL = University Colleges Leuven-Limburg

LIJST VAN FIGUREN EN TABELLEN

Tabel 1: Overzicht van de richtingen per finaliteit en de onderwijsdoelen per richting.

Tabel 2: Overzicht van de onderwijsdoelen (na modernisering) in de 3de graad van het secundair onderwijs die verwijzen naar seksualiteit, intimiteit, lichamelijkheid of relatievorming bij personen met een beperking.

ABSTRACT

Doel: Dit onderwijsonderzoeksproject onderzoekt de mogelijkheden om het thema seksualiteit, intimiteit en relatievorming bij personen met een beperking aan bod te brengen in de basisopleiding van toekomstige hulpverleners. Het zoekt een antwoord op twee vragen: (1) in welke mate komt het thema aan bod in de opleiding van toekomstige hulpverleners in het secundair onderwijs en (2) op welke manier kunnen we leerlingen uit de 3de graad voorbereiden op het omgaan met seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking?

Methode: De eerste onderzoeksvraag wordt beantwoord door middel van een documentanalyse van de onderwijsdoelen na de modernisering van het secundair onderwijs in Vlaanderen. Het middel voor de tweede onderzoeksvraag is een onderwijskundig ontwerponderzoek, waarbij er een toegankelijke lessenreeks wordt ontworpen voor leerlingen uit de 3de graad van vijf richtingen: de vier richtingen uit het studiedomein Maatschappij en welzijn en het domeinoverschrijdende Humane wetenschappen. Deze lessenreeks wordt getest in twee klassen van twee richtingen. Op basis van deze proeflessen wordt een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag.

Resultaten: Uit de documentanalyse kunnen we besluiten dat er in menswetenschappelijke richtingen van de 3de graad geen ontwikkelingsdoelen zijn die verwijzen naar seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming bij mensen met een beperking. Uit het onderwijskundig ontwerponderzoek is de eerste output de lessenreeks op zich, die mits een aantal aanpassingen kan ingezet worden in verschillende richtingen in de derde graad. Ten tweede zijn er een aantal theoretische inzichten, zoals het feit dat er geen reden is om het onderwerp niet aan te brengen bij leerlingen uit de derde graad secundair onderwijs. Daarnaast wordt een aantal leerinhouden geselecteerd uit de literatuur.

Conclusie: We kunnen stellen dat het thema niet standaard aan bod komt in de secundaire opleiding van toekomstige hulpverleners. Willen we leerlingen over het thema informeren en sensibiliseren, dan zijn we afhankelijk van de leermethodes of de uitgeverijen van handboeken en de individuele leerkrachten. Hoewel er een aantal beperkingen zijn aan het onderzoek, kunnen we stellen dat de lessenreeks een meerwaarde is als een eerste stap naar een “gezonde basishouding” van toekomstige hulpverleners.

(...) Ik dacht ook in het begin 'man, moet ik dat hier al...' Maar jong, je bent bijna gechoqueerd. En je toont dat dan niet aan je collega's, hé, als je nieuw bent en je wilt je best doen. Toen ik thuis was, dacht ik al *pfieuw*. (...)
(Vanoverbeke, 2020, p. 46)

INLEIDING

Seksualiteit is overal, maar er wordt nog te vaak over gezweven. Dit is ook het geval wanneer we het hebben over seksualiteit bij personen met een beperking. Uit onderzoek weten we dat zij even veel behoefte hebben aan seksualiteits- of intimiteitsbeleving, maar hier veel minder mogelijkheden toe hebben (Medina-Rico, López-Ramos, & Quiñonez, 2017; Anderson, 2004; Siebelink, de Jong, Taal, & Roelvink, 2006). De afhankelijkheid van anderen, zoals hulpverleners, is een belangrijke factor die een positieve seksualiteitsbeleving in de weg staat (Depaepe, 2018; Blockmans et al., 2017; Kahonde, McKenzie en Wilson, 2019). Voor veel hulpverleners komt het onderwerp echter te dicht op de huid (Druart, 2018; Verlee, 2016; Aga & Enzlin, 2010; Blockmans et al., 2017; Saegerman, 2009). Hoewel ondersteuning bij seksualiteitsbeleving voor sommige cliënten even belangrijk is als ondersteuning bij het eten, kleden en verzorgen, ervaren hulpverleners het vaak als choquerend en ervaren ze daardoor handelingsverlegenheid (Verlee, 2016; Druart, 2018). Voor sommigen is dit zelfs een reden om met hun job te stoppen (Vanoverbeke, 2020).

Hoewel er in het Vlaamse hulpverleningslandschap vandaag al meer aandacht is voor het thema dan twintig jaar geleden, blijft het belangrijk om toekomstige hulpverleners te informeren, te sensibiliseren en hen tools aan te reiken om hiermee om te gaan (Goethals, Van Hove & Vander Laenen, 2018). Enkel zo kunnen we proactief te werk gaan. De hypothese is echter dat het thema tot op de dag van vandaag zo goed als niet binnenkomt in Vlaamse scholen. Dit onderzoeksproject heeft daarom als vertrekpunt het belang van het informeren en sensibiliseren van toekomstige hulpverleners, zodat zij niet geheel onvoorbereid het werkveld ingaan. Vroeg of laat wordt elke hulpverlener geconfronteerd met seksualiteit en een voorbereiding op deze confrontatie ervoor kan zorgen dat deze minder aangrijpend is.

De **belanghebbenden** zijn in eerste instantie leerlingen die in de toekomst zullen werken met personen met een beperking.

Daarnaast zijn ook de leerkrachten van deze leerlingen belanghebbenden: het eindproduct kan een tool zijn om het thema binnen te brengen in de klaspraktijk, ook voor leerkrachten die er geen ervaring mee hebben.

De derde groep belanghebbenden zijn de cliënten met een beperking. De vorming van hun hulpverleners is een stap dicht bij de ondersteuning die zij nodig hebben en verdienen om hun seksuele rechten te kunnen uitoefenen.

LITERATUURSTUDIE

SEKSUALITEIT BIJ PERSONEN MET EEN BEPERKING

Ondertussen kan er gesteld worden dat het recht op seksualiteit algemeen aanvaard wordt als een van de primaire mensenrechten (Aga & Enzlin, 2010; Kok, Maassen, Maaskant & Curfs, 2009, in Verdonck, 2016). Jammer genoeg wordt seks nog al te vaak geportretteerd als een privilege voor het fysiek aantrekkelijke, mannelijke, blanke, heteroseksuele, jonge en *non-disabled* individu (Sakellariou, 2006; Tepper, 2000). Pas rond de jaren '90 van vorige eeuw kreeg "*disability*" een plaats in het academische debat over seksualiteit (Lang, 1992, in Giami, 2016). Echter, ongeacht de wetenschappelijke aandacht heerst er nog steeds een sterk taboe rond seksualiteit van personen met een beperking. Zij worden primair voorgesteld als asexueel of overseksueel (Shuttleworth, 2007, in Verdonck, 2016), worden zelden gezien als acceptabele kandidaten voor reproductie en zijn volgens velen niet in staat tot seks voor plezier (Shakespeare, 1999; Tepper, 2000). Nochtans hebben mensen met een beperking evenveel seksuele behoeften als ieder ander (Medina-Rico, López-Ramos, & Quiñonez, 2017; Anderson, 2004; Siebelink, de Jong, Taal, & Roelvink, 2006).

Artikel 25 van het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (2006) stelt dat personen met een beperking "recht hebben op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid [...] waaronder op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid" (geciteerd in VAPH, z.d.). Hoewel dit een stap in de goede richting was, valt het te betreuren dat dit in het volledige Verdrag de enige vermelding is van seksualiteit in de positieve zin. Er wordt wel gesproken over misbruik, een koppeling die heel vaak gemaakt wordt wanneer het gaat over seksualiteit van personen met een beperking. Deze koppeling is niet onterecht: uit het *Rapport naar seksueel georiënteerd geweld bij vrouwen met een beperking in Vlaanderen* (Goethals et al., 2018) blijkt dat vrouwen met een beperking (nog) meer dan andere vrouwen slachtoffer dreigen te worden van seksueel misbruik. Ook recenter Vlaams onderzoek wijst uit dat personen met een beperking een verhoogd risico hebben op *hands-on* seksueel geweld in vergelijking met personen zonder beperkingen (Fomenko, De Schrijver, & Keygnaert, 2023). Hoewel het uitermate belangrijk is om seksueel geweld ten aanzien van mensen met een beperking aan te pakken, pleiten veel onderzoekers zoals Tepper (2000), Sakellariou (2006) en Blockmans (2017) voor een meer positieve benadering van seksualiteit bij mensen met een beperking. Dit is een belangrijk aspect dat ook in deze onderzoeksopdracht wordt meegenomen.

HULPVERLENERS EN SEKSUALITEIT VAN HUN CLIËNTEN

Hulpverleners die werken met mensen met een beperking komen al vroeg in hun loopbaan in contact met de seksualiteitsbeleving van hun cliënten (Vanoverbeke, 2020). Dit gaat onder andere over relaties onder de bewoners, flirtgedrag tussen bewoners of naar professionals, kinderwensen, masturbatie, privacy, verzorging, grensoverschrijdend gedrag... Voor veel professionals is dit confronterend.

Uit de literatuur komen verschillende redenen naar voor waarom hulpverleners vaak een handelingsverlegenheid ervaren bij het onderwerp. Een eerste argument om een gesprek over het thema te vermijden is 'geen slapende honden wakker maken' (Dyer & das Nair, 2013; Saegerman, 2009). Hulpverleners zijn bang dat ze door het gesprek aan te gaan een onbestaand verlangen gaan opwekken. Onder andere Saegerman (2009) benoemt dit als een mythe en geeft aan dat erover praten bewoners rustiger kan maken en hen in staat kan stellen om meer aanvaardbaar gedrag te stellen. Daarnaast blijkt uit onderzoek dat professionals soms moeite hebben met het feit dat bewoners niet altijd kunnen inschatten wat gepast seksueel gedrag is, aangepast aan de plaats en het moment (Aga en Enzlin, 2010). Verder voelen professionals zich vaak beperkt door de familieleden van de bewoners. Omdat het voor ouders heel moeilijk kan zijn om geconfronteerd te worden met de seksualiteit van hun zoon of dochter ervaren voorzieningen soms erg veel weerstand vanuit het netwerk (Saegerman, 2009). Tenslotte vinden veel zorgverleners het moeilijk om met hun cliënten over seksualiteit te praten omwille van hun eigen persoonlijke grenzen, een ongemak over het onderwerp en een gebrek aan kennis over seksualiteit (Aga & Enzlin, 2010; Blockmans et al., 2017; Saegerman, 2009; Druart, 2018; Verlee, 2016). Hoe komt het dat hulpverleners een gebrek aan kennis hebben over dit onderwerp?

SEKSUALITEIT IN DE OPLEIDING VAN HULPVERLENERS

Er werd in de afgelopen jaren heel wat onderzoek gedaan naar de beleving van hulpverleners omtrent seksualiteit, intimiteit en relatievorming van hun cliënten, ook internationaal. Onderzoeken uit Schotland (Grieve, McLaren, Lindsay, & Culling, 2009), Australië (Gilmore & Brooke, 2010), Tsjechië (Chrastina & Večeřová, 2018), Ierland (Deffew, Coughlan, Burke, & Rogers, 2021) en Canada (Saxe & Flanagan, 2016) komen steeds tot dezelfde conclusie: het merendeel van de hulpverleners heeft geen enkele vorm van opleiding gehad over het thema. Hierdoor voelen veel hulpverleners zich bezorgd, onzeker of angstig wanneer ze geconfronteerd worden met de seksualiteit van hun cliënten (Chrastina &

Večeřová, 2018). De onderzoeken wijzen uit dat professionals vragende partij zijn om hierin getraind te worden (Chrastina & Večeřová, 2018; Deffew et al., 2021; Saxe & Flanagan, 2016).

Deze bevindingen zien we ook in Vlaams onderzoek, hoewel dit eerder beperkt wordt tot kwalitatieve data. Onder andere in de masterproef van Thys (2021) en in mijn eigen masterproef (2020) komen de hiaten in de opleiding van Vlaamse hulpverleners aan bod. In beide onderzoeken gaven hulpverleners aan dat hun opleiding hen te weinig heeft voorbereid op het omgaan met het thema, en dit zowel bij hulpverleners die twintig jaar geleden zijn afgestudeerd als bij zij die vijf jaar geleden afstudeerden. Professionals geven bovendien aan dat de meeste stagiairs ook vandaag nog veel te weinig geïnformeerd zijn (Vanoverbeke, 2020). Nochtans is het thema een alledaagse realiteit en rust er een grote verantwoordelijkheid op deze professionals om de bewoners te ondersteunen in hun seksualiteitsbeleving. Eén van de aanbevelingen van de onderzoeken is dan ook om meer in te zetten op opleiding van (toekomstige) hulpverleners (Thys, 2021; Vanoverbeke, 2020).

Deze nood wordt bovendien erkend in ander Vlaams onderzoek. Onder andere Goethals et al. geven in hun bovengenoemde rapport (2018) volgende aanbeveling:

Het investeren in de basisopleiding én in expertisebevordering van (toekomstige) professionelen kan meer garantie bieden voor een 'gezonde attitude' van professionelen m.b.t. seksualiteit; maar ook voor het herkennen van signalen van seksueel geweld en de opvang/begeleiding van vrouwen na seksueel geweld. (p. 46).

De auteurs vermelden hier heel expliciet het belang van inzetten op zowel basisopleiding als gespecialiseerde opleiding, zowel in secundair onderwijs als in hoger onderwijs, onder andere via eindtermen, ontwikkelingsdoelen en opleidingscompetenties.

Wat bestaat al?

Op zoek naar bestaande opleidingen die rond het thema werken, komen we op de postgraduaat Seksuologische hulpverlening, Aditi vzw en Sensoa. De laatste twee hebben vormingen gericht op hulpverleners, in een vrij aanbod of op maat van een organisatie of voorziening. De postgraduaat Seksuologische hulpverlening kan je in België volgen aan de UCLL in Diepenbeek. Deze jaaropleiding van 24 studiepunten is bedoeld voor hulpverleners met minimaal een bacheloropleiding in een menswetenschappelijke richting. Het gaat niet enkel over mensen met een beperking, maar onder andere ook over de thematiek in het onderwijs, ouderen en foutingrelaties. Bij het afronden van de opleiding krijgen

deelnemers die geslaagd zijn voor de evaluatie een getuigschrift van postgraduaat en kunnen ze zichzelf “seksueel hulpverlener” noemen. (UCLL Hogeschool, 2024)

Wat met de basisopleidingen?

Hoewel er dus al heel wat informatie over de inhoudelijke basis voor het thema voorhanden is, lijkt het dat deze informatie nog niet vervat zit in de basisopleiding van een toekomstige hulpverlener.

In Vlaanderen kunnen hulpverleners uit heel wat verschillende soorten opleidingen komen. Op het niveau van het hoger onderwijs en volwassenenonderwijs zijn er veel mogelijkheden. De meest evidente opties zijn de orthopedagogische opleidingen, zoals de graduaatsopleiding Orthopedagogie of Orthopedagogische begeleiding, de professionele bachelor Orthopedagogie of de masteropleiding Klinische Orthopedagogiek (onderwijskiezer.be). Maar ook opleidingen als de professionele bachelor in de Sociale Readaptatiewetenschappen, de professionele bachelor Verpleegkundige, de graduaatsopleiding Basisverpleegkundige en de opleidingen tot zorgkundige, persoonsbegeleider en verzorgende brengen professionals in de zorgsector voort (career.be).

Om een volledig zicht te krijgen *of* en *hoe* seksualiteit bij mensen met een beperking aan bod komt in deze opleidingen zouden de studiefiches van alle bovengenoemde opleidingen onder de loep moeten genomen worden. Dit zou echter de scope van dit onderzoek ver overstijgen. Hoewel hier een interessante onderzoeksvraag voor vervolgonderzoek in zit, richten we ons op secundair onderwijs.

ONDERZOEKSOPZET EN METHODIEKEN

Dit onderwijsonderzoekproject zoekt een antwoord op volgende vragen:

1. In welke mate komt seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking aan bod in de opleiding van toekomstige hulpverleners in het secundair onderwijs?

Zowel Vlaams als internationaal onderzoek wijst uit dat hulpverleners hier niet of heel beperkt over worden ingelicht in hun opleiding. De laatste jaren zijn er echter een aantal verschuivingen bezig in de taboestatus van het onderwerp. Populaire media zorgen ervoor dat het thema onze maatschappij binnenkomt en bespreekbaar wordt. Met de modernisering van het secundair onderwijs stelde de Vlaamse regering nieuwe eindtermen op. Heeft het thema hier een plaats gekregen?

2. Op welke manier kunnen we leerlingen uit de 3de graad voorbereiden op het omgaan met seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking?

Bijhorende vragen zijn:

- a. Welke inhoud moet zeker aan bod komen bij dit thema?
- b. Zijn leerlingen van de 3de graad al “klaar” om het over dit onderwerp te hebben? Welke randvoorwaarden zijn hierbij van belang?
- c. Is een korte lessenreeks over het antwoord zinvol? Is er sprake van een leereffect?

We zoeken een antwoord op deze twee vragen aan de hand van twee verschillende methodieken. Deze worden hieronder toegelicht per onderzoeksvraag.

ONDERZOEKSVRAAG 1

In welke mate komt seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van mensen met een beperking aan bod in de opleiding van toekomstige hulpverleners?

Sinds de modernisering van het secundair onderwijs komen onze hulpverleners voornamelijk uit de richtingen uit het studiedomein Maatschappij en welzijn, nl. Welzijnswetenschappen (doorstroomfinaliteit), Opvoeding en begeleiding (dubbele finaliteit) en Basiszorg en ondersteuning (arbeidsmarktfinaliteit). Ook het domeinoverschrijdende Humane wetenschappen is een geschikte vooropleiding voor toekomstige hulpverleners. Deze selectie van richtingen gebeurde op basis van de beschrijving van de richting op www.onderwijskiezer.be. Er werd gezocht naar richtingen die op één of andere manier – heel theoretisch of heel praktisch – de leerlingen voorbereiden op het werken met mensen.

“**Onderwijsdoelen**” is een verzamelterm voor doelen die gelden in bepaalde graden en in bepaalde finaliteiten (Vlaamse Overheid, z.d.). De nieuwe onderwijsdoelen voor het secundair onderwijs worden sinds 2019 stapsgewijs uitgerold, te beginnen met het eerste jaar. De onderwijsdoelen zijn telkens een combinatie van basisvorming en specifieke vorming. De basisvorming valt uiteen in eindtermen op vlak van 16 sleutelcompetenties en is identiek voor alle finaliteiten. De specifieke vorming is afhankelijk van de finaliteit. Voor de arbeidsmarktfinaliteit in de 3de graad bestaat de specifieke vorming uit “beroepskwalificaties”. Voor de doorstroomfinaliteit zijn dit “specifieke eindtermen”. Voor de dubbele finaliteit gaat dit om een combinatie van beroepskwalificaties en specifieke eindtermen. *Tabel 1* geeft een overzicht van de verschillende richtingen per finaliteit en de bijhorende onderwijsdoelen in de basisvorming en de specifieke vorming.

Beroepskwalificaties zijn voor bepaalde beroepen de competenties en kennisinhouden waarover je moet beschikken om het beroep te kunnen beoefenen (AHOVOKS, z.d.). Je kan een beroepskwalificatie verwerven via het secundair onderwijs, een opleiding- of een EVC-traject. In tegenstelling tot eindtermen die vastgelegd worden door de overheid, worden beroepskwalificaties vastgelegd door de arbeidsmarkt. Zo bestaat er voor elke job een aantal beroepskwalificaties. Welke richtingen in het secundair onderwijs voorbereiden op welke beroepskwalificaties, is niet altijd helemaal duidelijk. Op onderwijskiezer.be staat er voor de richtingen met arbeidsmarktfinaliteit telkens beschreven op welke beroepskwalificaties de richting focust, maar voor de richtingen met dubbele finaliteit niet. De beroepskwalificaties voor de richtingen met dubbele finaliteit kunnen dus niet meegenomen worden in dit onderzoek.

Een belangrijke kanttekening is dat deze onderwijsdoelen niet allesomvattend zijn. Eindtermen zijn slechts het eerste niveau in de schakel van concretisering die uiteindelijk leiden tot de leerstof die leerlingen aangereikt krijgen. Onderwijsdoelen zijn minimumdoelen en scholen gaan méér lesinhouden aanbrengen dan enkel deze doelen. Wat er uiteindelijk van informatie bij de leerling komt is afhankelijk van de scholenkoepels, scholen zelf, leermethodes, individuele leerkrachten en de leerling zelf. Het is niet de bedoeling van dit project om al deze variabelen te gaan onderzoeken, dan wel om te kijken of de aanbevelingen uit onderzoek (zie literatuurstudie) een vertaling hebben gekregen in de nieuwe onderwijsdoelen.

Hiervoor worden de eindtermen en ontwikkelingsdoelen van bovengenoemde richtingen onderworpen aan een **documentanalyse**. Volgens Bowen (2009) is documentanalyse een systematische procedure die elementen combineert van content analysis ('inhoudsanalyse') en thematische analyse. Hij ziet het als een iteratief proces waar drie technieken aan te pas komen, nl. skimming ('afschuimen', oppervlakkig onderzoek), lezen (grondig onderzoek) en interpreteren (Bowen, 2009; in Vanoverbeke, 2020). De *skimming* gebeurt door de onderwijsdoelen te screenen op een aantal trefwoorden. Deze zijn (alle afgeleiden van): seksualiteit, intimiteit, relatievorming, seksuele ontwikkeling, mensen met een beperking, ondersteuningsnoden, handicap. Wanneer een trefwoord opkomt, beginnen we met het grondige lezen. We selecteren alle doelen die een trefwoord bevatten en die na de grondige lezing op één of andere manier kunnen verwijzen naar ons thema. In een laatste stap worden de geselecteerde onderwijsdoelen geïnterpreteerd.

ONDERZOEKSVRAAG 2

Op welke manier kunnen we leerlingen uit de 3de graad voorbereiden op het omgaan met seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking?

Een antwoord op deze vraag en de bijvragen wordt gezocht door middel van een lessenreeks die leerlingen in de derde graad van het secundair onderwijs informeert en sensibiliseert over seksualiteit van mensen met een beperking. Dit gebeurt via wat McKenney en Reeves (2012) "onderwijskundig ontwerponderzoek" noemen. In hun model wordt dit voorgesteld als een iteratief proces van drie kernfasen: (1) analyse/exploratie, (2) *design*/constructie en (3) evaluatie/reflectie.

Analyse/exploratie (1) gaat over het identificeren en diagnosticeren van het probleem. In dit onderzoeksproject maakt de literatuurstudie deel uit van deze eerste fase: het probleem krijgt er vorm, wordt afgebakend en resulteert in de onderzoeksvragen. Verder worden in

deze fase bepaalde eigenschappen van het design vastgelegd op basis van contextuele informatie, bijvoorbeeld de doelgroep en bepaalde randfactoren.

In de **ontwerpfase (2)** krijgt de lessenreeks een concretere vorm. Volgens McKenney en Reeves (2012) is het hierbij belangrijk om de kerngedachten achter bepaalde beslissingen voldoende te benoemen en theoretisch te staven. Het resultaat van deze fase is een lessenreeks die kan ingezet worden in de praktijk.

De derde fase gaat over **evaluatie en reflectie (3)** en vertrekt vanuit het testen van het ontwerp in de praktijk. Voor dit onderzoek wordt de lessenreeks getest in twee klassen secundair onderwijs. Door het empirisch testen te combineren met kritische reflectie wordt het model verfijnd en trekken we conclusies over de lessen. (McKenney & Reeves, 2012)

Verder stellen de twee onderzoekers dat onderwijskundig ontwerponderzoek **twee grote outputs** heeft. Het eerste resultaat is de interventie op zich, in dit geval de lessenreeks. Na de evaluatiefase wordt de lessenreeks namelijk bijgestuurd, verfijnd en komen we tot een “gerijpte interventie”. Ten tweede resulteert dit soort onderzoek steeds in een dieper theoretisch begrip: antwoorden op onderzoeksvragen (en aanbevelingen voor verder onderzoek); implicaties voor geïntegreerde ontwerpvoorstellen en/of bedenkingen over herontwerpen (McKenney & Reeves, 2012).

We kunnen stellen dat in dit onderzoek de eerste output van secundair belang is aan het antwoord dat we zoeken op de onderzoeksvragen. Het doel van dit onderzoek is namelijk niet het ontwerpen van een lessenreeks, wel het testen of een dergelijke lessenreeks een geschikt middel is om leerlingen uit de derde graad voor te bereiden op het thema en welke voorwaarden of bedenkingen daarbij van belang zijn. Wanneer we zien dat de lessenreeks hiertoe een goed middel is, zou het opportuun zijn dat deze effectief kan ingezet worden in de praktijk. Dat brengt ons bij het laatste onderdeel van het model van McKenney en Reeves (2012), nl. de **implementatie en de verspreiding** van de lessenreeks in de praktijk. Ook na het onderzoek kan de lessenreeks nog een nut hebben, bijvoorbeeld wanneer de leerkrachten ze volgend jaar opnieuw gebruiken. Andere pistes zijn het verspreiden via KlasCement (een online leermiddelennetwerk) en eventueel kan de les gedeeld worden met Aditi vzw of met Sensoa.

RESULTATEN

ONDERZOEKSVRAAG 1

In welke mate komt seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van mensen met een beperking aan bod in de opleiding van toekomstige hulpverleners?

Na het *skimmen*, *lezen* en interpreteren (Bowen, 2009) van de **eindtermen basisvorming** blijkt één eindterm aan te sluiten bij ons thema. Het gaat om de eindterm binnen de “sociaal-relatieve sleutelcompetenties”, nl.:

05.01 – *De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.*

Memorie: Respectvol en constructief met anderen in interactie gaan zoals

- (...)
- respect tonen voor relationele en seksuele integriteit;
- (...)

(www.onderwijsdoelen.be)

De voorlaatste memorie gaat specifiek in op relationele en seksuele integriteit. Volgens de nieuwe onderwijsdoelen moeten leerlingen overheen alle finaliteiten, domeinen en richtingen “respect tonen voor relationele en seksuele integriteit van anderen”. Deze eindterm gaat niet over personen met een beperking, maar over mensen in het algemeen. We kunnen ons de vraag stellen of deze basiscompetentie ooit geconcretiseerd wordt tot een leerinhoud waarbij seksualiteit, intimiteit of relatievorming bij mensen met een beperking centraal staat.

Na de *skimming* (Bowen, 2009) van de **specifieke vorming** zien we dat geen enkele specifieke eindterm (voor dubbele of doorstroomfinaliteit) of beroepskwalificatie (voor arbeidsmarktfinaliteit) expliciet verwijst naar seksualiteit, intimiteit of relatievorming bij personen met een beperking. Hoewel het een gemiste kans is, is dit niet onverwacht: de eindtermen na de modernisering laten bewust veel ruimte voor de eigen invulling van de scholen en leerkrachten.

Toch zijn er binnen bepaalde eindtermen wel wat mogelijkheden om het thema een plaats te geven. *Tabel 2* geeft een overzicht van de eindtermen of beroepskwalificaties die in onze focusrichtingen het thema eventueel aan bod zou *kunnen* brengen eens ze vertaald worden in leerinhouden. *Of* en *hoe* dit gebeurt is – zoals eerder gezegd – afhankelijk van de verschillende niveaus die de eindtermen doorlopen vooraleer ze bij de leerlingen komen: de scholenkoepel, de school, de vakgroep, de leermethoden, de handboeken en de leerkracht die het onderwijsdoel aanbrengt bij de leerlingen. Het zou voor vervolgonderzoek interessant

zijn om na te gaan of er leermethoden of leerkrachten zijn die dit onderwerp bewust aan bod laten komen in hun lessen en zo ja, waarom en hoe ze dit doen.

Tijdens het zoeken naar bepaalde trefwoorden of onderwerpen, zoals “beperking”, “seksualiteit”, “relatie” of “intimiteit” werd tijdens de documentanalyse vooral de afwezigheid van deze trefwoorden duidelijk. Een treffend voorbeeld hiervan is één van de specifieke eindtermen van het wetenschapsdomein gedragswetenschappen. Deze eindterm is geldig in dubbele-finaliteitsrichtingen zoals Gezondheidszorg en Opvoeding en begeleiding:

14.03.03 – De leerlingen analyseren de ontwikkelingspsychologische domeinen binnen verschillende levensloofasen.

Onderliggende (kennis)elementen:

- Fysieke ontwikkeling: (senso)motorische ontwikkeling
- Cognitieve ontwikkeling: van sensomotorisch tot formeel-operationeel denken
- Morele ontwikkeling
- Socio-emotionele ontwikkeling: hechting en identiteit

Memorie: Levensloofasen zoals prenataal, baby en peuter, vroege kindertijd, midden kindertijd, adolescentie, vroege volwassenheid, midden volwassenheid en late volwassenheid.

(www.onderwijsdoelen.be)

Gezien er wel ruimte genomen wordt om (senso)motorische ontwikkeling, hechting en identiteit te benoemen, springt net de afwezigheid van “seksuele ontwikkeling” in het oog. Dit is niet louter een gemiste kans, maar simpelweg een onvolledige representatie van de belangrijke gebieden in de menselijke ontwikkeling.

Met de documentanalyse kunnen we een antwoord formuleren op de **eerste onderzoeksvraag**. Er zijn geen ontwikkelingsdoelen die expliciet verwijzen naar seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van mensen met een beperking – of naar een afgeleide van dit thema. De regering heeft bij de modernisering van het onderwijs dus geen rekening houden met de aanbevelingen van recent Vlaams onderzoek om dit thema aan bod te laten komen (Goethals et al, 2018). Meer nog: de afwezigheid van inhouden omtrent seksualiteit, intimiteit of relatievorming is opvallend. We kunnen dus stellen dat het thema niet standaard aan bod komt in de basisopleiding van toekomstige hulpverleners. Indien er wel wordt gesproken over het onderwerp, dan is dit omwille van andere actoren dan de onderwijsdoelen, zoals de leerkracht of de leermethode.

ONDERZOEKSVRAAG 2

Op welke manier kunnen we leerlingen uit de 3de graad voorbereiden op het omgaan met seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking?

- a. Welke inhoud moet zeker aan bod komen bij dit thema?
- b. Zijn leerlingen van de 3de graad al "klaar" om het over dit onderwerp te hebben? Welke randvoorwaarden zijn hierbij van belang?
- c. Is een korte lessenreeks over het thema zinvol? Is er sprake van een leereffect?

1. Analyse en exploratie

De literatuurstudie is een belangrijke schakel in deze eerste stap. Hieruit weten we namelijk dat er in de basisopleiding van hulpverleners een tekort is aan informatie over seksualiteit bij mensen met een beperking. Op basis van deze bevinding wordt een lessenreeks ontworpen over het onderwerp. Het doel van deze lessenreeks is om leerlingen in de derde graad van het secundair onderwijs te informeren en te sensibiliseren over seksualiteit van mensen met een beperking. Een belangrijke eerste overweging is het aantal uren dat deze lessenreeks in beslag kan nemen. Enerzijds willen we dat leerlingen voldoende tijd krijgen om in een veilige sfeer het thema uit te diepen. Anderzijds weten we uit onze eerste onderzoeksvraag dat het thema geen verplichte leerstof is en dat leraren in een schooljaar vaak beperkte tijd hebben om hun leerstof aan te brengen. Deze overwegingen brengen ons tot een viertal uren.

De doelgroep voor de lessenreeks is in eerste plaats de leerlingen van de 3de graad uit de richtingen uit *tabel 1*, nl. Humane wetenschappen en Welzijnswetenschappen (doorstroomfinaliteit); Opvoeding en begeleiding en Gezondheidszorg (dubbele finaliteit); en Basiszorg en ondersteuning en Assistentie in wonen, zorg en welzijn (arbeidsmarktfinaliteit).

Twee kerneigenschappen van de lessenreeks zijn toegankelijkheid en differentiatie. Inzetten op toegankelijkheid heeft als doel dat leerkrachten de lessenreeks kunnen gebruiken in hun klas, zonder al te veel voorbereidingswerk of theoretische kennis over het thema. Omdat hulpverleners in Vlaanderen uit zo veel verschillende opleidingen komen, is het ook belangrijk om in te zetten op differentiatie.

2. Design en constructie

In de ontwerpfase krijgt de lessenreeks concreet vorm. Hierbij zijn er verschillen actoren, processen en variabelen waar we best rekening mee houden. Valcke en De Craene (2020) benoemen een aantal variabelen op het microniveau van de leer- en instructiestelling. Hieronder worden voor elke variabele de overwegingen voor onze lessenreeks geschetst.

Overweging van variabelen

Begeleiding leraar(s)

Om de methode bruikbaar te maken voor de praktijk, moeten leerkrachten zelfstandig aan de slag kunnen, zonder begeleiding van een inhoudelijk expert. De leerkracht krijgt hierbij eerder de rol van ondersteuner en facilitator dan van inhoudelijk expert. Daarvoor is het van belang om een duidelijke maar niet te complexe lesvoorbereiding en inhoudelijke ondersteuning, zoals een verbeter sleutel, te voorzien.

Begeleiding leerlingen

De werkvorm zelf moet ervoor zorgen dat de leerlingen de inhoud zelfstandig verwerken zonder al te veel hulp van de leerkracht. Hiervoor moet het ondersteunende materiaal – net zoals voor de leerkracht – eenduidig zijn. Zo veel mogelijk inhoudelijke informatie moet te vinden zijn in het materiaal of op het internet. Het moet verstaanbaar en toegankelijk zijn voor leerlingen met verschillende voorkennisniveaus.

Kenmerken leraar(s)

De leerkracht hoeft geen voorkennis te hebben over het onderwerp en mag zich net als de leerlingen profileren als lerende. Belangrijk hierbij is wel een motiverende basishouding, waarbij de leerkracht op een enthousiasmerende manier het onderwerp introduceert. Daarbij moet de leraar ook alert zijn voor de gevoeligheid van het onderwerp: niet alle leerlingen zijn het gewoon om over seksualiteit, intimiteit en relatievorming te spreken. Een sensitief responsieve houding is hierbij van belang.

Kenmerken leerlingen

De lessenreeks wordt ontworpen voor leerlingen uit een variatie aan richtingen en finaliteiten (*tabel 1*). Leerlingen uit de richtingen met arbeidsmarktfinaliteit hebben meer nood aan concretisering, de leerlingen uit richtingen met doorstroomfinaliteit zullen misschien meer nood hebben aan theoretische uitdaging.

Leerlingen hoeven geen voorkennis over het onderwerp te hebben, maar dit kan wel. Het kan zijn dat sommige leerlingen reeds praktijkervaring hebben via een stage. Wanneer de leerling ervaring heeft met het onderwerp zal die onvermijdelijk op een andere manier naar het thema kijken dan wanneer er nog geen ervaring of voorkennis is. De bedoeling is dat de lessenreeks inspeelt op deze diversiteit. Verder beschikken leerlingen best over enige zin van initiatiefname en zelfstandigheid, gezien de leerkracht niet kan optreden als inhoudelijk expert. Er moet dus een zekere motivatie aanwezig zijn. Dat brengt ons tot de keuze van leer- en instructieactiviteiten.

Leer- en instructieactiviteiten

De keuze van de leeractiviteiten is sterk gebaseerd op de idee dat leerlingen effectiever gaan bijleren wanneer ze gemotiveerd zijn om dit te doen (Vansteenkiste et al., 2014). Een zinvolle theorie hiervoor is de zelfdeterminatietheorie van Deci en Ryan (2000). Deze stelt dat leerlingen meer motivatie vertonen indien er ingezet wordt op hun autonomie, hun gevoel van *belonging* en hun competentiegevoel. De werkbundel wordt ontworpen met deze theorie in het achterhoofd.

De leeractiviteiten gebeuren best op een manier waarbij overleg met klasgenoten mogelijk is. Werken in groepjes zet in op *belonging* en zorgt er niet enkel voor dat leerlingen meer gemotiveerd zijn, maar ook dat ze kunnen leren van elkaar. Door een variatie van leeractiviteiten aan te bieden en leerlingen de keuze te laten of en wanneer ze deze activiteiten doen, zet je in op autonomie. De instructies worden gegeven aan de hand van verschillende werkfiches. De leerkracht treedt op als organisator en facilitator van het proces, maar instructies staan zo duidelijk en gestructureerd mogelijk genoteerd op de fiches. Ook dit zet in op het autonomiegevoel van de leerlingen. Door voldoende ruimte te laten voor differentiatie op vlak van voorkennis en ervaring, stimuleer je het competentiegevoel.

Leerdoelen en leerstof

Met de lessenreeks willen we leerlingen informeren en sensibiliseren. Het doel is niet om hen complexe informatie of theoretische kaders aan te reiken. Het doel is wel dat leerlingen weten dat seksualiteit, intimiteit en relatievorming een normaal aspect is van het leven van mensen met een beperking. Met dat doel in het achterhoofd, zijn er verschillende leerinhouden mogelijk. Om te kunnen bepalen welke inhouden belangrijk zijn om mee te geven, werd een beroep gedaan op de literatuur.

Zoals blijkt uit de literatuurstudie, tonen verschillende onderzoeken aan dat de nood aan opleiding van hulpverleners hoog is (Grieve et al., 2009; Gilmore & Brooke, 2010; Chrastina & Večeřová, 2018; Deffew et al., 2021; Saxe & Flanagan, 2016; Goethals et al., 2018; Vanvoerbeke, 2020). In veel van deze studies reiken de onderzoekers een aantal belangrijke aandachtspunten aan voor de inhoud van dergelijke opleidingen. Zo raden Grieve et al. (2009) deze onderwerpen aan:

1. bewustmaking van de houding van het personeel tegenover mensen met een beperking;

2. manieren om cliënten te ondersteunen bij het maken van keuzes over persoonlijke relaties;
3. mogelijke reacties op het vermoeden van seksueel misbruik;
4. mogelijke reacties van hulpverleners op collega's die volgens hen te restrictief zijn;
5. de mensenrechten van mensen met een beperking, wat de wet erover zegt en wat het beleid van de voorziening over het thema zegt.

Ook Gilmore en Brooke (2010) benadrukken het belang van informatie over het beleid van de voorziening en bepaalde procedures die er eventueel van toepassing zijn. In mijn eigen masterproef kwam een proactief beleid dat de vertaalslag vindt bij proactieve professionals aan bod als één van de aanbevelingen voor de praktijk (Vanoverbeke, 2020). De andere aanbevelingen waren:

1. normaliseren van seksuele dienstverlening;
2. eerst de bewoner, dan het netwerk;
3. evenwicht tussen persoonlijke grenzen en professionaliteit.

Seksuele dienstverlening komt ook aan bod in het onderzoek van Aga en Enzlin (2010), die benadrukken dat zowel inhoudelijke als praktische informatie over seksuele dienstverlening belangrijk is. In Vlaanderen is Aditi vzw het aanspreekpunt voor seksuele dienstverlening aan personen met ondersteuningsbehoeften. Miek Scheepers van Aditi verwijst dan weer naar het Vlaggensysteem van Sensoa, dat “in het DNA van elke hulpverlener mag zitten” (Sensoa, 2024). Dit Vlaggensysteem is een in Vlaanderen ontwikkelde methodiek om seksueel gedrag in te schatten en gepast te reageren (Sensoa, 2024.). Hoewel het Vlaggensysteem op zich een volwaardige opleiding verdient voor het gepast wordt ingezet, is het wel interessant om het aan te brengen als leerinhoud. Het Vlaggensysteem is namelijk een veelgebruikte tool om te reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Thys (2021) schrijft in haar masterproef hoe het onderwerp bespreekbaar wordt bij de brede bevolking omdat het meer en meer ingang vindt bij populaire media, zoals *Down the Road*, *Thuis* en *Cupido Ofzo*. Het zet zowel cliënten als professionals aan tot denken over het thema. Deze media kunnen een interessante manier zijn om het onderwerp te introduceren en bespreekbaar te maken bij de klasgroep.

Door een selectie te maken van de zaken die aan bod komen in de literatuur, rekening te houden met de verschillende niveaus van de leerlingen en met het “hogere doel” van de lessenreeks, komen we tot deze onderwerpen:

1. introductie m.b.v. populaire media;
2. bewustwording van het belang van het onderwerp;
3. concrete sites en organisaties die rond het thema aan de slag gaan in de praktijk;
4. praktische en inhoudelijke informatie rond seksuele dienstverlening;
5. seksualiteit en intimiteit;
6. seksueel grensoverschrijdend gedrag;
7. relaties en relatievorming;
8. tips en tools voor het handelen als hulpverlener;
9. het Vlaggensysteem van Sensoa.

Hierbij is belangrijk dat de werkfiches niet te abstract of te theoretisch worden. Dit concretiseren is meer van belang bij leerlingen uit een meer praktijkgerichte richting. Door de leerinhouden concreter te maken met voorbeelden en casussen ga je bovendien andere denkniveaus aanspreken en leerlingen concrete handvaten geven om in de praktijk met het onderwerp aan de slag te gaan.

Didactische werkvormen

Leerlingen moeten zelfstandig aan de slag kunnen met een variatie aan inhouden en leeractiviteiten. Er wordt sterk ingezet op differentiatie overheen de verschillende mogelijke richtingen. Struyven en Coubergs (2016) stellen dat leerlingen van elkaar kunnen verschillen op vlak van interesses, leerstatus (*wat* leert een leerling?) en leerprofiel (*hoe* leert een leerling?).

We kunnen er in zekere zin van uitgaan dat het thema aansluit bij de **interesses** van de meeste leerlingen, maar ook binnen het thema bieden we verschillende onderwerpen aan (zie hierboven).

Om rekening te houden met verschillen in **leerstatus** zal de werkvorm op een manier moeten stilstaan bij de voorkennis van leerlingen, bij de snelheid van leerlingen, bij de hulpbronnen die ze kunnen gebruiken en bij de opbouw van de leerstof. Zo kunnen we leerlingen een correctiesleutel aanreiken, de lessenreeks op hun eigen tempo laten doorlopen en de leerstof via een volgorde opbouwen. Het belangrijkste hier is echter de keuzevrijheid van de leerkracht. De leerkracht zelf voelt het best de noden van diens leerlingen aan en moet daarom de mogelijkheid hebben om de werkvorm(en) aan te passen aan die noden.

Rekening houden met **leerprofiel** doen we door verschillende werkvormen aan te bieden en te variëren in instructie, werkvorm, uitvoering en evaluatie. Mogelijke opdrachten zijn bijvoorbeeld het samenvatten van een tekst of het markeren van kernwoorden in de tekst,

een invuloefening maken, een videofragment bekijken en bespreken met klasgenoten, een mindmap ontwerpen of een mindmap verder aanvullen, discussiëren over een casus of deze casus in een rollenspel naspelen...

Media

Afhankelijk van de werkvormen kunnen we leerlingen verschillende media aanbieden waaruit ze kunnen leren, zoals een stuk tekst, een videofragment, een interview, een casus, een mindmap, een website etc. Wat vast staat, is dat leerlingen toegang zullen nodig hebben tot een laptop met internet en/of een smartphone (afhankelijk van het beleid van de school).

Evaluatie

Omdat deze werkvorm niet expliciet voorkomt in de eindtermen, is het niet noodzakelijk dat leerlingen een **summatieve evaluatie** krijgen van de werkfiches. De leerkracht zelf kan er wel voor kiezen om dit onderwerp mee te nemen in de summatieve evaluatie, door er bijvoorbeeld een toets- of examenvraag over te stellen. Belangrijk daarbij is dat leerlingen op voorhand weten welke inhoud ze moeten kennen. Omdat het onderwerp voor veel leerlingen wellicht nieuw is, wordt er niet aangeraden om leerlingen te evalueren op vaardigheden.

Er kan wel ingezet worden op **formatieve evaluatie**. Hierbij wordt evaluatie niet opgevat als eindpunt, maar als betekenisvolle informatie over het leren van de leerling, zowel voor de leerling als voor de leerkracht (Struyven & Coubergs, 2016). Leerlingen moeten dit zelfstandig kunnen doen, bijvoorbeeld aan de hand van een Google Forms of een correctiesleutel.

Organisatie

Leerlingen gaan aan de slag in kleine groepjes, al dan niet op voorhand opgesteld. Vooraan in de klas liggen verschillende werkfiches met de verschillende leerinhouden en leeractiviteiten. Elke leerling moet op het einde van de lessenreeks beschikken over alle fiches. Leerlingen kunnen naar voor gaan in de klas, een werkfiche kiezen voor hun groepje, voor elke leerling in het groepje een werkfiche nemen en met die werkfiche aan de slag gaan. De werkfiches nemen gemiddeld vijftien minuten in beslag. Op die manier kunnen we de 9 inhouden aanbrengen binnen een viertal lessen. Wanneer leerlingen een werkfiche hebben afgerond, gaan ze naar voor en kiezen ze de volgende fiche waarmee ze aan de slag gaan.

Ondertussen wandelt de leerkracht rond in de klas. Wanneer leerlingen een vraag hebben, ondersteunt de leerkracht de leerlingen op een groeigerichte manier, bijvoorbeeld door de

onderzoekende houding van de leerlingen te stimuleren eerder dan zelf de antwoorden aan te reiken (Klasse, 2017).

De werkfiches

De bovenstaande overwegingen worden in een lessenreeks gegoten van negen werkfiches, gebaseerd op de negen verschillende inhouden, met verschillende werkvormen, media en evaluatievormen. Er wordt ingezet op verschillen in interesse, leerstatus en leerprofiel. Ze worden zo ontworpen dat leerlingen volledig zelfstandig aan de slag kunnen, met een minimale introductie-instructie van de leerkracht. De fiches geven aan welk niveau van voorkennis vereist is om de fiche te maken, zodat leerlingen hier rekening mee kunnen houden. Het resultaat is te zien in *bijlage 1: de werkfiches*.

Ter ondersteuning van de leerkracht werd ook een lesvoorbereiding gemaakt. Deze is te zien in *bijlage 2: de lesvoorbereiding*.

3. Evaluatie en reflectie

McKenney en Reeves (2012) schrijven dat deze fase het best gebeurt door een combinatie van systematische en organische technieken. Volgens hen krijg je een volwaardig begrip van de methode door theoretische input, empirische bevindingen en subjectieve reacties te combineren. In dit onderzoek werd dit nagestreefd door een triangulatie te maken van verschillende evaluatiebronnen en -vormen, gebaseerd op twee proeflessen.

De proeflessen gebeurden in 2 klassen: een klas 5 Gezondheidszorg (dubbele finaliteit) en een klas 5 Welzijnswetenschappen (doorstroomfinaliteit).

In de klas **5 WEWE** werd de lessenreeks in 4 opeenvolgende lesuren gegeven door mij met ondersteuning van de leerkracht. De klasgroep bestond uit 19 leerlingen. De leerkracht had hen op voorhand ingedeeld in 5 groepen van 3 en 1 groep van 4 leerlingen en had hierbij telkens 1 “trekker” ingedeeld; een leerling met een uitgesproken initiatiefname en zelfstandigheid. 1 leerling was afwezig.

De klas **5 GZ** bestond uit 12 leerlingen, opgedeeld in 4 groepen van 3. Deze klas had geen 4 opeenvolgende lesuren ingeroosterd, dus werd de lessenreeks opgedeeld in 2 keer 2 lesuren. Bij de eerste 2 lesuren waren de leerkracht en ikzelf aanwezig, in de volgende 2 lesuren ging de leerkracht alleen aan de slag met de groep. Op die manier werd ook getest of het voor de leerkracht haalbaar is om zonder inhoudelijke expertise de les te begeleiden.

Door de leerlingen

Evaluatie gebeurde in eerste instantie door de **leerlingen**, op twee manieren. Bij elke werkfiche hoorde een evaluatie via Google Forms. Deze evaluatie werd ontworpen om de

leereffecten bij leerlingen te meten. *Bijlage 3* geeft een overzicht van de vragen per werkfiche. *Bijlage 3a* geeft een overzicht van de antwoorden per werkfiche (voor beide klassen). Een belangrijke kanttekening hierbij is dat niet alle leerlingen de Google Forms hebben ingevuld bij het beëindigen van de fiche.

Voor de meeste fiches kon het grootste deel van de leerlingen de inhoudelijke vragen correct beantwoorden, behalve bij fiche 2 en 3. Dat roept de vraag op naar de duidelijkheid van de fiches, maar ook naar de zinvolheid van de vragen. Vooral bij fiche 3 ging het om een strikt summatieve evaluatie over de inhoud van de websites, terwijl het doel van de fiche eigenlijk is om leerlingen in contact te brengen met de websites. We kunnen ons de vraag stellen of de summatieve evaluatie zoals deze werd opgesteld dan wel zin heeft.

Bij de casusfiches (5, 6 en 7) gaven sommige leerlingen aan dat ze het moeilijk vonden om zich in te leven in de casus. Verder vonden alle leerlingen de tips bij elke casus duidelijk en bruikbaar.

Naast deze evaluatie per fiche, werden leerlingen op het einde van de volledige lessenreeks gevraagd om een evaluatie in te vullen over de werkvorm in zijn geheel. De vragen die in deze evaluatie gesteld werden zijn te vinden in *bijlage 4*. De resultaten voor 5 WEWE en 5 GZ zijn respectievelijk te vinden in *bijlage 4a* en *bijlage 4b*.

Voor de klas **5 Gezondheidszorg** vulden alle leerlingen de Google Forms in. Ze deden dit tussen de twee sessies, dus na 2 van de 4 lessen. Hierdoor hadden ze slechts 2 of 3 fiches doorlopen toen ze de evaluatie invulden. Hoewel dit ongetwijfeld een grote invloed heeft op de antwoorden van de leerlingen, bekijken we hun input toch van dichterbij. Het kan ons namelijk iets vertellen over het belang van de lessenreeks aan te bieden als één geheel, of net niet. Van deze 12 leerlingen gaven 9 leerlingen aan dat ze het onderwerp interessant vonden (4/5 of 5/5). Op de vraag "In welke mate heb je iets bijgeleerd over het onderwerp" antwoordden 9 van de 12 leerlingen een 4/5 (8) of 5/5 (1). Op de vraag "Benoem 3 zaken die je wil onthouden uit de lessen" geven de meeste leerlingen een zinvol en correct antwoord. 7 leerlingen verwijzen naar informatie over seksuele dienstverlening; 6 leerlingen verwijzen naar de behoefte aan seksualiteit bij mensen met een beperking. De meeste leerlingen vonden de fiches duidelijk. 1 leerling antwoordde dat de fiches "een beetje saai" waren. Leerlingen gaven ook aan dat ze te weinig plaats hadden om te schrijven. 1 leerling vond dat er te weinig ruimte was om je mening te geven in de groep. De laatste vraag was een casusvraag waarbij leerlingen moesten aangeven hoe ze zouden reageren. Van de 12 leerlingen reageerden 7 leerlingen dat ze dit zouden bespreken met een collega of zouden melden aan een verantwoordelijke.

Voor de klas **5 Welzijnswetenschappen** vulden 18 leerlingen de Google Forms in. 14 van de 18 leerlingen vond het onderwerp interessant (gaf 4/5 of 5/5). Op de vraag “In welke mate heb je iets bijgeleerd over het onderwerp” antwoordden 16 leerlingen 4/5 (13) of 5/5 (3). Bij de vraag om 3 zaken te benoemen dat ze zullen onthouden, hebben 14 leerlingen in eigen woorden geformuleerd dat mensen met een beperking ook seksuele behoeften hebben. 6 mensen verwijzen naar het Vlaggensysteem van Sensoa en 10 leerlingen geven aan dat ze zullen onthouden dat seksuele dienstverlening bestaat. Verder vond ook deze klas de fiches duidelijk en goed gestructureerd en dat er voldoende variatie zat in de fiches. Als tips gaven ze mee dat er soms wat moeilijke woorden tussen zaten en dat het niet altijd eenvoudig is om je in te leven in een situatie. Bij de casusvraag antwoordden 9 leerlingen dat ze een collega (met meer ervaring) zouden betrekken.

Op de vraag “Is er iets dat je graag nog wil weten over dit onderwerp, maar dat niet aan bod kwam?” antwoordde 1 leerling uit 5 GZ dat die wou weten hoe zorgvragers omgaan met sociale media. In 5 WEWE stelde een leerling de vraag of mensen met een beperking kinderen mogen krijgen. Een andere leerling stelde een vraag over anticonceptie bij mensen met een beperking. Iemand anders vroeg zich af hoe mensen met een beperking zelf omgaan met seksualiteit.

Met de leerkrachten

Een tweede evaluatiebron was een informeel gesprek met de twee leerkrachten. Zij werden bevraagd over organisatorische en praktische overwegingen, eventuele fouten en nodige aanpassingen aan de werkfiches. Dit gebeurde via een informeel gesprek na de lessenreeks.

Beide leerkrachten vonden de werkfiches duidelijk en gestructureerd. Ze merkten dat de leerlingen zelfstandig aan de slag konden met de fiches en dat zij weinig tot niet nodig waren voor inhoudelijke verduidelijking. Ze merkten hierbij wel op dat de concrete praktijkkennis die ik heb, gemist zou worden mocht ik niet bij de les aanwezig zijn. Dit gaat voornamelijk over voorbeelden van concrete situaties. Net zoals sommige leerlingen, gaven de leerkrachten aan dat de leerlingen te weinig gekeken hebben naar de voorkennisniveaus voor ze een werkfiche kozen. Inhoudelijk vonden ze de informatie toegankelijk, hoewel dit nog zou verbeteren als bepaalde woorden (zoals “regelgeving”) zouden verduidelijkt worden. Alle fiches werden overlopen en opmerkingen werden genoteerd.

Na het uitvoeren van het 2de deel van de lessenreeks gaf de leerkracht van 5 GZ aan dat ze ook zonder mijn aanwezigheid de lessenreeks tot een goed einde kon brengen. Zij gaf als

reden dat de leerlingen de werkvorm kenden en dus vlot aan de slag konden. Haar conclusie was dat de lessenreeks bruikbaar en interessant was en dat ze deze volgend jaar graag zou gebruiken.

Twee keer output

De lessenreeks

De bevindingen uit de evaluatiefase werden geïntegreerd in een tweede versie van de werkfiches en de lesvoorbereiding. Er gebeurden een aantal algemene aanpassingen aan de layout en een paar schoonheidsfoutjes werden weggewerkt. Bepaalde vragen werden duidelijker of concreter geformuleerd. Fiche 3 kreeg helemaal anders vorm. In de lesvoorbereiding werden extra aandachtspunten voor de leerkracht genoteerd. *Bijlage 5* en *bijlage 6* zijn de tweede versie van respectievelijk de werkfiches en de lesvoorbereiding.

Theoretische inzichten

Ten eerste hebben de twee proeflessen aangetoond dat leerlingen uit een 3de graad aan de slag kunnen gaan met het onderwerp. Van de 31 leerlingen waren er slechts 2 leerlingen die bij het begin van de lessenreeks het onderwerp niet met de nodige maturiteit konden bespreken. Dit lukte echter wel na een korte interventie. Verder behandelden alle leerlingen het thema met een respectvolle en geïnteresseerde houding. Aan de hand van *modeling* en positieve bekrachtiging van de leerkracht, konden leerlingen het thema openlijk bespreken. Belangrijk hierbij is dat er in beide klassen een sfeer van vertrouwen heerste, zowel tussen de leerlingen als tussen de leerlingen en de leerkracht. Leerlingen konden aangeven dat ze het “raar” vonden om over bepaalde zaken te spreken, zonder dat de leerkracht hen daarop ging beoordelen.

Verder hebben de proeflessen aangetoond dat zo goed als alle vooropgestelde inhoud en bod kunnen komen. Een uitzondering daarop is misschien alles omtrent “beleid”. Voor sommige leerlingen uit 5 GZ was dit te abstract.

Hoewel niet alle leerlingen alles hebben begrepen (bijvoorbeeld het luik rond “regelgeving”), is bepaalde informatie zeker blijven hangen (bijvoorbeeld seksuele dienstverlening). Dit zien we ook in de eindevaluatie van de leerlingen (zie hierboven en *bijlage 4a* en *4b*). Met een minimale voorkennis over mensen met een beperking, hebben de leerlingen uit beide klasgroepen de inhoud en de fiches kunnen verwerken. Van de 31 leerlingen geven 20 leerlingen aan dat ze zullen onthouden dat mensen met een beperking ook seksuele behoeften hebben, net als ieder ander. 17 leerlingen geven aan te willen onthouden dat seksuele dienstverlening bestaat.

Deze lessenreeks had niet als doel dat leerlingen “professionals” zouden worden in het thema. Wel dat ze handvaten zouden hebben om in de toekomst met het thema aan de slag te gaan. Hoewel we binnen de scope van dit onderzoeksproject niet kunnen meten in welke mate dit effectief zal gebeuren, zien we uit de evaluaties dat leerlingen bepaalde aanbevelingen voor de praktijk meenemen: 16 leerlingen gaven aan dat ze een collega zouden betrekken indien ze geconfronteerd zouden worden met het thema in de praktijk. Dit gaat niet louter over leerstof onthouden, maar ook effectief over handelen.

Interactie met de praktijk: implementatie en verspreiding

Zoals eerder aangegeven zal de uiteindelijke versie verspreid worden onder de twee leerkrachten die met hun klas hebben deelgenomen aan de proeflessen. Beide leerkrachten gaven reeds aan de werkfiches te willen inzetten in de lessen volgend schooljaar. Daarnaast worden de werkfiches online aangeboden op KlasCement. Verder worden Aditi vzw en Sensoa aangeschreven met informatie over dit onderzoek.

DISCUSSIE

Dit onderzoeksproject kaderde binnen de educatieve masteropleiding, waardoor het onderzoek op verschillende momenten in het onderzoeksproject moest afgebakend worden. In wat volgt wordt getracht om het onderzoek kritisch te bekijken, enkele belangrijke beperkingen te beschrijven en een aanzet te geven voor vervolgonderzoek.

Eén van de eerste bedenkingen is dat het onderzoek voortbouwde op de hypothese dat weinig opleidingen voor toekomstige hulpverleners het thema in hun studieaanbod verwerken. Hier zijn echter geen concrete gegevens over. Een interessante invalshoek voor vervolgonderzoek zou zijn om te bekijken *of* en *hoe* het thema aan bod komt zowel in secundair als in hoger onderwijs.

Wanneer we het over de **inhouden van de lessenreeks** hebben, maken we twee bedenkingen. Ten eerste zou een samenwerking met organisaties zoals Sensoa en Aditi een interessante aanvulling kunnen zijn om de lessenreeks verder op punt te stellen: zij herbergen al heel wat relevante input en mogelijke leerinhouden, en hier werd geen rekening mee gehouden voor de lessenreeks in haar huidige vorm.

Een tweede ontbrekend puzzelstuk is het perspectief van personen met een beperking. Hoewel het een belangrijke – misschien zelfs de belangrijkste – bron is, besteden de fiches hier geen aandacht aan. Treffend hierbij is het antwoord van één leerling op de vraag “Is er iets dat je graag nog wil weten over dit onderwerp, maar dat niet aan bod kwam?” Deze leerling antwoordde: “Hoe de mensen met een beperking er zelf mee om gaan.”

Op vlak van **methodologie** zijn er drie grote beperkingen aan het onderzoek. Ten eerste was het binnen de scope van het onderzoek niet mogelijk om langetermijneffecten te meten. We kunnen dus maar een gedeeltelijk antwoord geven op de vraag of er leereffecten zijn bij leerlingen na het voltooien van de lessenreeks. Uiteraard zijn er bij een evaluatie net na de les leereffecten. De vraag is in welke mate leerlingen dit een half jaar later nog weten of, nog beter, of ze als professional zelf iets aan de les hebben.

Dit brengt ons automatisch bij de tweede beperking van het onderzoek. Van de vijf menswetenschappelijke richtingen die geselecteerd werden, werd de lessenreeks slechts bij twee getest. De reden hiervoor is een gebrek aan respons van scholen. In totaal werden zes scholen aangeschreven, geen enkele school heeft hierop gereageerd. In vervolgonderzoek zou het interessant zijn om te zien welke effecten de lessenreeks heeft bij leerlingen uit de richting “Assistentie in wonen, zorg en welzijn”, die praktijkervaring hebben via hun stage.

De laatste beperking werd reeds vermeld bij de bespreking van de resultaten en gaat over het tijdstip waarop 5 GZ de afsluitende bevraging invulde: niet op het einde van de volledige lessenreeks, maar na twee van de vier lessen. Dit maakt dat hun antwoorden niet helemaal representatief zijn. Desalniettemin toonden hun antwoorden, ook na twee van die vier lessen, dat er inhoudelijk zijn blijven hangen.

Ondanks deze duidelijke beperkingen kunnen we stellen dat er een antwoord kan geformuleerd worden op de onderzoeksvragen. Met in het achterhoofd het gegeven dat er nood is aan basisscholing van toekomstige hulpverleners over het thema, kunnen we dit onderzoek zien als een zinvolle eerste verkenning van het veld. Hoewel vervolgonderzoek en vervolgactie zonder meer hoogdringend is, weten we nu dat we reeds in het secundair onderwijs het thema kunnen aanbrengen. Door het thema toe te voegen aan de basisopleiding van toekomstige hulpverleners, eventueel via (een deel van) de lessenreeks, zetten we een eerste stap naar een “gezonde attitude” van professionelen m.b.t. seksualiteit.

CONCLUSIE

Dit onderzoeksproject trachtte een antwoord te formuleren op twee grote onderzoeksvragen. Hieronder worden de conclusies per onderzoeksvraag toegelicht.

1. In welke mate komt seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking aan bod in de opleiding van toekomstige hulpverleners in het secundair onderwijs?

Uit de documentanalyse kunnen we besluiten dat er in menswetenschappelijke richtingen van de 3de graad geen ontwikkelingsdoelen zijn die verwijzen naar seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming bij mensen met een beperking. De regering heeft bij de modernisering van het onderwijs dus geen rekening houden met de aanbevelingen van Vlaams onderzoek om dit thema aan bod te laten komen (Goethals et al, 2018). We kunnen dus stellen dat het thema niet standaard aan bod komt in de basisopleiding van toekomstige hulpverleners. Indien er wel wordt gesproken over het onderwerp, dan is dit omwille van andere actoren dan de onderwijsdoelen, zoals de leerkracht of de leermethode.

2. Op welke manier kunnen we leerlingen uit de 3de graad voorbereiden op het omgaan met seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming van personen met een beperking?

- a. Welke inhouden moeten zeker aan bod komen bij dit thema?**
- b. Zijn leerlingen van de 3de graad al “klaar” om het over dit onderwerp te hebben? Welke randvoorwaarden zijn hierbij van belang?**
- c. Is een korte lessenreeks over het antwoord zinvol? Is er sprake van een leereffect?**

Uit de onderwijskundig ontwerponderzoek kwam een lessenreeks van vier lessen waarbij leerlingen in groep aan de slag gingen met negen werkfiches. De negen geselecteerde inhouden waren het vlaggensysteem van Sensoa (1), seksueel grensoverschrijdend gedrag (2), relaties en relatievorming (3), seksuele dienstverlening (4), tips en tools om te handelen als hulpverlener (5), seksualiteit en intimiteit in de praktijk (6) en concrete sites en organisaties (7). Verder was er aandacht voor bewustwording van het belang van het thema (8) en kregen de leerlingen een introductie op het thema via populaire media (9). Deze onderwerpen zijn vrij alomvattend. Uit de proeflessen kwamen geen inhouden die duidelijk ontbraken of net overbodig waren.

Uit de proeflessen bleek dat de leerlingen uit de twee klassen over het algemeen “klaar” of “matuur genoeg” zijn om over het onderwerp te spreken. Een belangrijke voorwaarde hierbij

was een veilige klassfeer. De leerkracht heeft hier een belangrijke rol te vervullen door het gewenst gedrag en woordenschat te modelleren. Verder zien we vanuit dit onderzoek geen redenen om het thema nog niet aan te brengen bij deze doelgroep.

Zoals in de discussie werd geopperd, wordt het leereffect op lange termijn niet meegenomen in dit onderzoek. Het was bovendien niet het doel van de lessenreeks om de leerlingen in die mate te onderwijzen dat ze in de praktijk zelfstandig aan de slag kunnen rond het thema. Wat we echter zien als resultaat op korte termijn, toont dat leerlingen weldegelijk kunnen bijleren en informatie over dit onderwerp kunnen vasthouden. De lessenreeks heeft leerlingen gesensibiliseerd en de leerlingen benoemen op het einde ervan hun intentie om bepaalde inhouden, zoals seksuele dienstverlening, te onthouden. Wanneer we net na de lessenreeks de leerlingen bevragen over hun handelen in een hypothetische situatie, wisten alle leerlingen een zinvol antwoord te geven. We kunnen dus stellen dat de lessenreeks een meerwaarde is als een eerste stap naar een “gezonde basishouding” van toekomstige hulpverleners.

LITERATUURLIJST

- Aga, N. & Enzlin, P. (2010). Seksualiteit bij volwassen personen met een verstandelijke handicap: een kwalitatief onderzoek naar de houding van begeleiders. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 34, 74-83. Geraadpleegd op 25 april 2019, van <https://biblio.ugent.be/publication/8558446/file/8558447.pdf>
- AHOVOKS. (z.d.). *Beroepskwalificaties*. vlaamsekwalificatiestructuur.be. Geraadpleegd op <https://www.vlaamsekwalificatiestructuur.be/beroepskwalificaties/>
- Anderson, K. (2004). Targeting Recovery: Priorities of the Spinal Cord-Injured Population. *Journal of Neurotrauma*, 21(10), 1371-1383. doi:10.1089/neu.2004.21.1371
- Blockmans, I. (2020). *Manoeuvres in the dark, re-creating (new) stories about sexuality and the body within/by women with a spinal cord injury* (Proefschrift). Doctor of Educational Sciences, Faculty of psychology and educational sciences, Ghent University, Gent en Doctor of Biomedical Sciences, Doctoral school biomedical sciences, KU Leuven, Gent.
- Blockmans, I., Van Hove, G., & Enzlin, P. (2017). "So I Made This Click Not to Look at a Guy that Way Ever Again": About Desexualisation, Disownment, and Rethinking the Possibilities of a Young Woman('s Body). *DiGeSt. Journal of Diversity and Gender Studies*, 4(2), 11-32. doi:10.11116/digest.4.2.1
- Bowen, G. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40. DOI: 10.3316/QRJ0902027
- Chrastina, J., & Večeřová, H. (2018). Supporting Sexuality in Adults with Intellectual Disability—A Short Review. *Sexuality and Disability*, 38, p. 285-298. <https://doi.org/10.1007/s11195-018-9546-8>
- Deffew, A., Coughlan, B., Burke, T. & Rogers, E. (2021). Staff member's views and attitudes to supporting people with an Intellectual Disability: A multi-method investigation of intimate relationships and sexuality. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 35(4), p. 1049-1058. <https://doi.org/10.1111/jar.12897>
- Depaepe, L. (2018). *Seksualiteit en fysieke beperking - omgang van de gezondheidszorg* (Masterproef). Psychologie en Educatiewetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.

- Druart, A. (2018). Seksualiteit binnen woonzorgcentra - een kwalitatief onderzoek naar de beleving van het personeel (Masterproef). Psychologie en Educatiewetenschappen, Vrije Universiteit Brussel, Brussel.
- Dyer, K., & das Nair, R. (2013). Why don't healthcare professionals talk about sex? A systematic review of recent qualitative studies conducted in the United kingdom. *The journal of sexual medicine*, 10(11), 2658–2670. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2012.02856.x>
- Fomenko, L., De Schrijver, L., & Keygnaert, I. (2023). *Personen met een beperking en seksueel geweld*. Vlaamse Overheid - Agentschap Binnenlands Bestuur - Gelijke Kansen.
- Giami, A. (2016). Sexualité et handicaps: de la stérilisation eugénique à la reconnaissance des droits sexuels (1980—2016). *Sexologies*, 25, 93-99.
- Gilmore L., Chambers B. Intellectual disability and sexuality: attitudes of disability support staff and leisure industry employees. *J Intellect Dev Disabil*. 2010 Mar;35(1):22-8. doi: 10.3109/13668250903496344. PMID: 20121663.
- Goethals, T., Van Hove, G., & Vander Laenen, F. (2018). *Seksueel georiënteerd geweld bij vrouwen met een beperking in Vlaanderen* (Rapport). Geraadpleegd op 28 april 2024, van <http://hdl.handle.net/1854/LU-8598961>
- Grieve, A., McLaren, S., Lindsay, W., & Culling, E. (2009). Staff attitudes towards the sexuality of people with learning disabilities: a comparison of different professional groups and residential facilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 37(1), p.76-84. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2008.00528.x>
- Kahonde, C., McKenzie, J., & Wilson, N. (2019). Discourse of needs versus discourse of rights: family caregivers responding to the sexuality of young South African adults with intellectual disability. *Culture, Health & Sexuality*, 21(3), 278-292. <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1465202>
- Klasse. (2017). *Zo help jij leerlingen zich te richten op groei*. Klasse.be. Geraadpleegd op 2 juni 2024, van <https://www.klasse.be/73601/zelfvertrouwen-growth-mindset-fixed/>
- McKenney, S. & Reeves, T. (2012). *Conducting educational design research*. Routledge.

- Medina-Rico, M., López-Ramos, H., & Quiñonez, A. (2017). Sexuality in People with Intellectual Disability: Review of Literature. *Sexuality and Disability*, 36, 231-248. <https://doi.org/10.1007/s11195-017-9508-6>
- Saegerman, L. (2009). *Seksualiteit bij personen met een verstandelijke beperking - op zoek naar good practices in (semi-) residentiële voorzieningen* (Masterproef). Pedagogische wetenschappen optie orthopedagogiek, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Universiteit Gent, Gent.
- Sakellariou, D. (2006). If not the Disability, then what? Barriers to Reclaiming Sexuality Following Spinal Cord Injury. *Sexuality and Disability*, 24, 101-111. doi:10.1007/s11195-006-9008-6
- Saxe, A. & Flanagan, T. (2016). Unprepared: An Appeal for Sex Education Training for Support Workers of Adults with Developmental Disabilities. *Sexuality and Disability*, 34, p. 443-454. doi:10.1007/s11195-016-9449-5
- Sensoa. (2024). "Het Sensoa Vlaggensysteem mag in het DNA van elke hulpverlener zitten." Sensoa.be. Geraadpleegd op 2 juni 2024, van <https://www.sensoa.be/het-sensoa-vlaggensysteem-mag-het-dna-van-elke-hulpverlener-zitten#:~:text=%22Het%20Sensoa%20Vlaggensysteem%20mag%20in,sinds%202010%20met%20het%20Vlaggensysteem>.
- Shakespeare, T. (1999). The sexual politics of disabled masculinity. *Sexuality and Disability*, 17, 53–64. <https://doi.org/10.1023/A:1021403829826>
- Siebelink, E., de Jong, M., Taal, E., & Roelvink, L. (2006). Sexuality and people with intellectual disabilities: assessment of knowledge, attitudes, experiences, and needs. *Mental Retardation*, 44(4), 283-294. doi:10.1352/0047-6765(2006)44[283:SAPWID]2.0.CO;2
- Simon, W. & Gagnon, J. H. (1986). Sexual Scripts: permanence and change. *Archives of Sexual Behavior*, 15, 97-120. <https://doi.org/10.1007/BF01542219>
- Struyven, K., & Coubergs, C. (2016). Ieders leer-kracht. *Binnenklasdifferentiatie in de praktijk*. Leuven: Acco. p. 19-33
- Tepper, M. (2000). Sexuality and Disability: The Missing Discourse of Pleasure. *Sexuality and Disability*, 18(4), 283-290. <https://doi.org/10.1023/A:1005698311392>

- Thys, K. (2021). *Relaties en seksualiteit bij personen met een verstandelijke beperking: een kwalitatief onderzoek naar de rol, ervaringen en attitudes van hulpverleners* (masterproef). Pedagogische Wetenschappen: Klinische Orthopedagogiek en Disability Studies, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Universiteit Gent, Gent.
- UCLL Hogeschool, 2024. *Seksuologische hulpverlening, postgraduaat*. UCLL.be. Geraadpleegd op 1 juni 2024, van <https://www.ucll.be/nl/postgraduaat/seksuologische-hulpverlening#:~:text=Praktisch-.Postgraduaat%20Seksuologische%20Hulpverlening,seksualiteit%2C%20seksuele%20Oopvoeding%20en%20liefdesrelaties>.
- Valcke, M., & De Craene, B. (2020). *Klasmanagement en reflectie – omgaan met diversiteit in de klas*. Academia Press.
- Vanoverbeke, J. (2020). *Sexualities, (dis)abilities en space – kwalitatief onderzoek in drie Vlaamse voorzieningen naar manieren waarop ze een positieve seksualiteitsbeleving van bewoners faciliteren* (Masterproef). Pedagogische Wetenschappen: Klinische Orthopedagogiek en Disability Studies, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Universiteit Gent, Gent.
- Vansteenkiste, M., Verstuyf, J., De Pauw, S., Boone, L., van der Kaap-Deeder, J., & Weymeis, H. (2014). 'Moetivatie' of motivatie? Over de vitamines voortherapietrouw, duurzamegedragsverandering en groei. *Signaal*, 89 (4), p. 22-49.
- VAPH. (z.d.). *VN-conventie*. Geraadpleegd op 1 juni 2024, van <https://www.vaph.be/documenten/vn-conventie>
- Verdonck, Q. (2016). *Exploring effects of sexual assistance: a "good practice" case study on sexual assistance for an individual with intellectual and physical disabilities* (Masterproef). Pedagogische wetenschappen optie orthopedagogiek, Universiteit Gent, Gent.
- Verlee, K. (2016). *Een kwalitatief onderzoek naar de bespreekbaarheid van vriendschappen, relatievorming en seksualiteitsbeleving bij personen met een verstandelijke beperking* (Masterproef). Pedagogische wetenschappen optie orthopedagogiek, Faculteit psychologie en pedagogische wetenschappen, Universiteit Gent, Gent.

Vlaamse Overheid. (z.d.). *Opleidingsinhouden: verklarende woordenlijst*. Vlaanderen.be.
Geraadpleegd op 1 juni 2024, van <https://www.vlaanderen.be/onderwijs-en-vorming/opleidingsinhouden/opleidingsinhouden-verklarende-woordenlijst>

FIGUREN EN/OF TABELLEN

Domeingebonden: Maatschappij en Welzijn				Domeinoverschrijdend
	Arbeidsmarktfinaliteit	Dubbele finaliteit	Doorstroomfinaliteit	Doorstroomfinaliteit
	<ul style="list-style-type: none"> • Assistentie in wonen, zorg en welzijn • Basiszorg en ondersteuning 	<ul style="list-style-type: none"> • Gezondheidszorg • Opvoeding en begeleiding 	<ul style="list-style-type: none"> • Welzijns-wetenschappen 	<ul style="list-style-type: none"> • Humane Wetenschappen
Basis-vorming	Eindtermen	Eindtermen	Eindtermen	Eindtermen
Specifieke vorming	Beroepskwalificaties	Beroepskwalificaties en specifieke eindtermen	Specifieke eindtermen	Specifieke eindtermen

Tabel 1: Overzicht van de richtingen per finaliteit en de onderwijsdoelen per richting.

Basisvorming	Voor alle richtingen	05.01 – De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Specifieke vorming	Richting	Beroepskwalificaties / specifieke eindtermen
Arbeidsmarkt-finaliteit: beroepskwalificaties (BK)	Assistentie in wonen, zorg en welzijn	BK huishoudhulp: Competentie 3 – Werkt samen met de cliënt en communiceert op professionele wijze; is in staat adequaat om te gaan met agressie, grensoverschrijdend gedrag. Met inbegrip van basiskennis van de holistische visie op de mens.
		BK logistiek assistent in de zorg: Competentie 2 – Handelt professioneel; gaat adequaat om met grensoverschrijdend gedrag. Met inbegrip van basiskennis van de holistische visie op de mens.
		BK medewerker kamerdienst: /
	Basiszorg en ondersteuning	BK huishoudhulp: Competentie 3 – <i>zie hierboven</i>
BK logistiek assistent in de zorg: Competentie 2 – <i>zie hierboven</i>		
Dubbele finaliteit: Beroepskwalificaties en specifieke eindtermen	Gezondheidszorg	14.03.01 – De leerlingen lichten determinanten van gezondheidsgedrag en strategieën toe om gezondheidsgedrag van individuen en doelgroepen te bevorderen.
	Opvoeding en begeleiding	14.03.01 – <i>zie hierboven</i> 14.04.01 – De leerlingen passen (ortho)pedagogische modellen toe op concrete opvoedingssituaties met inbegrip van bijzondere contexten.
Doorstroom-finaliteit: specifieke eindtermen	Welzijns-wetenschappen	14.01.05 – De leerlingen analyseren opvoedingssituaties met inbegrip van bijzondere contexten aan de hand van (ortho)pedagogische modellen. 14.01.02 – De leerlingen analyseren sociaal gedrag aan de hand van sociaalpsychologische theorieën.
	Humane Wetenschappen	14.02.02 – De leerlingen analyseren sociaal gedrag aan de hand van sociaalpsychologische theorieën.

Tabel 2: Overzicht van de onderwijsdoelen (na modernisering) in de 3de graad van het secundair onderwijs die verwijzen naar seksualiteit, intimiteit, lichamelijke of relatievorming bij personen met een beperking.

BIJLAGEN

- Bijlage 1: de werkfiches (eerste versie)
- Bijlage 2: de lesvoorbereiding (eerste versie)
- Bijlage 3: evaluatievragen per werkfiche
- Bijlage 3a: resultaten van de evaluatie per werkfiche (Google Forms ingevuld door leerlingen)
- Bijlage 4: vragen die gesteld werden op de eindevaluatie door de leerlingen
- Bijlage 4a: eindevaluatie van 5 WEWE
- Bijlage 4b: eindevaluatie van 5 GZ
- Bijlage 5: de werkfiches (tweede versie)
- Bijlage 6: de lesvoorbereiding (tweede versie)

IN DE MEDIA

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een videofragment bekijken
waarin seksualiteit, intimiteit of
relatievorming bij mensen met
een beperking aan bod komt.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk:

1

Stel jezelf de vraag:

heb ik ooit op tv, in een serie, via sociale media... iets gezien
over seksualiteit bij mensen met een beperking? Zo ja, waar?

2

Zoek dit op.

Gebruik je laptop om deze fragmenten op te zoeken en te bekijken
met je gesprekspartner(s).

Nog nooit iets gezien? Op de achterzijde vind je tips.

3

Bekijk ze en beantwoord de vragen.

Op de achterzijde vind je een aantal vragen om te
beantwoorden. Doe dit samen met je
gesprekspartner.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

2

Geen inspiratie?

Probeer deze tips.

Down the Road, Lisa & Kevin (VRT, via Youtube)

Sex Education, S3E4 (Netflix, via YouTube)

Hasta La Vista, 2011 (via YouTube)

Cupido Ofzo, 2020 (VTM, via Facebook)

Me Before You, 2016 (Via YouTube)

3

Bekijk een fragment en bespreek onderstaande vragen met je partner(s). Er is geen juist of fout.

- Wat weten we over de persoon/personen met beperking?
- Welke behoeften heeft deze persoon volgens jou?
- Hoe gaat de persoon hiermee om?
- Hoe gaan de anderen hiermee om?
- Wat vind je hier goed aan? Wat vind je minder goed?

WAAROM?

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

aan de hand van 3 vragen
uitzoeken waarom het belangrijk is
dat jij als toekomstige hulpverlener
leert over seksualiteit van mensen
met een beperking.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk:

1

Stel jezelf de vraag:

waarom denk jij dat het belangrijk is om hier aandacht voor te hebben?

2

Bespreek volgende vragen met je gesprekspartner(s):

- 1) Wat zegt de regelgeving hierover?
- 2) Waarom is dit belangrijk voor je cliënt?
- 3) Waarom is dit belangrijk voor (toekomstige) hulpverleners?

3

Lees aandachtig de antwoorden op elke vraag op de achterzijde. Bespreek met je gesprekspartner of je je hierin kan vinden, of niet.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

3

Lees de antwoorden op elke vraag.

Markeer de kernwoorden. Kan je je hierin vinden, of niet? Waarom wel of niet? Welke bedenkingen heb je hierbij? Bespreek dit met je gesprekspartner(s).

WAT ZEGT DE REGELGEVING HIEROVER?

Surf naar www.grenswijs.be en zoek op “seksuele rechten”.

- Wat zegt de website over seksuele rechten?

- Wat zegt de website over seksuele rechten van mensen met een beperking?

Artikel 25 van het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Beperking (2006):

"personen met een handicap zonder discriminatie op grond van hun handicap recht hebben op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid [...] waaronder op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid."

Kortom: je seksualiteit beleven is een recht, ook voor mensen met een beperking!

WAAROM IS DIT BELANGRIJK VOOR DE CLIËNT?

- 1) Seksualiteit is een basisbehoefte, net als eten en slaap.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten problematisch gedrag stellen (driftbuien, grensoverschrijdend gedrag...).
- 2) Seksualiteit en intimiteit dragen bij tot de Quality of Life en algemeen welzijn van de cliënt.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten zich ontevreden, eenzaam of ongelukkig voelen of hun leven als minder kwalitatief ervaren.

WAAROM IS DIT BELANGRIJK VOOR (TOEKOMSTIGE) HULPVERLENERS?

- 1) Soms zijn mensen met een beperking volledig afhankelijk van hulpverleners om stappen te zetten op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relatievorming.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten problematisch gedrag stellen (driftbuien, grensoverschrijdend gedrag...).
- 2) Wanneer je als hulpverlener zonder voorbereiding geconfronteerd wordt met de seksualiteit van een cliënt, kan dit heel shockerend zijn.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten zich ongelukkig voelen of hun leven als minder kwalitatief ervaren.

SITES EN ORGANISATIES

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een aantal sites bekijken van organisaties en uitzoeken hoe zij hulpverleners en mensen met een beperking kunnen ondersteunen.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet

Zo ga je te werk:

1

Surf naar de websites op de achterzijde.

2

Zoek uit voor elke website:

- 1) Voor wie de website bestemd is.
- 2) Wat voor informatie je er kan vinden.

3

Maak daarna de test die bij de evaluatie hoort.

Hoeveel scoorde jij op de test? _____ / 10

Gebuisd? Zoek meer informatie op en probeer opnieuw!

2

Zoek uit voor elke website:

- 1) voor wie de website bedoeld is, aan wie de website zich richt;
- 2) wat je op de website kan vinden over seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming bij mensen met een beperking.

Bij websites die veel info geven, noteer je de belangrijkste zaken.

SENSOA – sensoa.be

ADITI VZW – aditivzw.be

GRENSWIJS – grenswijs.be

ALLESOVERSEKS.BE

SEKSUELE DIENSTVERLENING

aan mensen met een beperking

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

opzoeken wat seksuele dienstverlening is, welke organisatie hier in Vlaanderen mee werkt en een videofragment bekijken.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet

Zo ga je te werk

1

Wat is seksuele dienstverlening?

Zoek op en beantwoord de vragen op de achterzijde.

2

Welke organisatie in Vlaanderen bestaat hiervoor?

Hoe werkt deze organisatie?

Zoek op en beantwoord de vragen op de achterzijde.

3

Bekijk het fragment door de link te typen of de QR-code op de achterzijde te scannen.

4

Stel jezelf de vraag: zou jij een cliënt helpen om seksuele dienstverlening op te starten?

Waarom wel/niet?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

1

Wat is seksuele dienstverlening?

- Voor wie? _____
- Door wie? _____
- Wat kan het inhouden? _____

2

Welke organisatie in Vlaanderen bestaat hiervoor?

- Wat is de naam van de organisatie? _____
- Wie kan deze organisatie contacteren? _____

- Hoe verloopt de procedure om seksuele dienstverlening te kunnen krijgen? (beknopt)

- Waarvoor kan je nog terecht bij deze organisatie? Geef 3 zaken.

3

Bekijk het fragment.

Kopieer de link of scan de QR-code.

Het oudste beroep | Alfred (PANO, 2022)

<https://www.facebook.com/watch/?v=1296481897753906>

4

Stel jezelf de vraag: zou jij een cliënt helpen om seksuele dienstverlening op te starten? Waarom wel/niet?

CASUSSEN

over seksualiteit en intimiteit

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

MATHIAS

Mathias is een jongeman van 31 jaar die omwille van zijn lichamelijke beperking in een leefgroep woont. Elke ochtend komt de verzorging om zijn medicatie te geven, hem te wassen en hem aan te kleden. Wanneer je op een ochtend de kamer binnenkomt, is Mathias naar porno aan het kijken. Hij schrikt en stopt het filmpje meteen.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Naar porno kijken is een normaal aspect van de seksualiteitsbeleving – hoe maak je dit bespreekbaar bij Mathias? – welke afspraken kan je maken met Mathias om te vermijden dat je binnenkomt? bv. altijd kloppen en 10 seconden wachten voor binnenkomen – licht je je collega's hierover in? – welke afspraken bestaan hierover in de voorziening?

JONI

Joni is een meisje van 22 jaar met het syndroom van Down. Ze komt elke dag op dagbesteding in het centrum waar jij werkt. De laatste tijd valt het op dat ze zeer afhankelijk is naar mannen toe. Ze vraagt vaak aandacht van de mannelijke hulpverleners, wil hen knuffelen en door hun haar wrijven. Op een dag zie je hoe ze één van jouw collega's aanraakt rond zijn intieme delen. Je ziet dat je collega hiervan schrikt.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Je collega heeft hulp nodig om hierop te reageren – Joni begrijpt niet waarom dit niet oké is – hoe kan je dit vermijden in de toekomst? – welke behoeften toont Joni met haar gedrag? – hoe kom je tegemoet aan deze behoeften? – bespreek dit met het volledige team – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum?

STIEVEN

Stieven is een jongeman van 26 jaar die 24/7 in een leefgroep woont. Als begeleiders ervaren jullie al een tijd hetzelfde terugkerende probleem, ongeveer 1 à 2 keer per week: op bepaalde momenten begint Stieven te masturberen in het midden van de leefgroep, met iedereen erbij.

Op een dag doet Stieven het opnieuw en hoor je jouw collega roepen: “Stieven, stop! Dat is vies!”

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Welke behoeften toont Stieven met zijn gedrag? – zijn er specifieke momenten waarop dit gedrag zich stelt, bv. tussen twee activiteiten door of na een bezoek? – is masturberen “vies”? – welke afspraken kan je maken met Stieven en je collega's om te vermijden dat hij in de leefgroep masturbeert? – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum? – hoe maak je deze afspraken duidelijk bij Stieven?

CASUSSEN

over grensoverschrijdend gedrag

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- iets om notities mee te maken

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

FILIP

Filip is een man van 72 met een niet-aangeboren hersenletsel en een lichamelijke beperking. Door zijn NAH heeft hij geen remmingen en reageert hij soms ongepast door bv. seksueel getinte opmerkingen te maken. Wanneer je hem op een ochtend aan het aankleden bent, grijpt hij jouw achterwerk stevig vast.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Maak meteen duidelijk aan Filip dat dit niet OK is – stop indien nodig met de verzorging en kom later terug – breng jouw collega's op de hoogte – bespreek (later) met Filip (eventueel met een collega erbij) waarom zijn actie niet oké was en maak afspraken om dit in de toekomst te vermijden – denk na over de behoeften die achter Filips gedrag zitten.

ELINE

Eline is een meisje van 20 jaar met een cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van een peuter. Ze is altijd heel aanhankelijk en zoekt vaak fysiek contact. Op een dag komt ze naar jou voor een knuffel, maar legt ze plotseling haar handen op jouw borsten/borstkas.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Maak meteen duidelijk aan Eline dat dit niet OK is – houd hierbij rekening met haar intelligentie – breng jouw collega's op de hoogte – bespreek (later) met Eline (met een collega erbij) waarom haar actie niet oké was – maak eventueel afspraken om dit in de toekomst te vermijden – denk na over de behoeften die achter haar gedrag zitten – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum?

FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. De laatste weken merken jij en je collega's dat Febe soms wat handtastelijk is bij Tim. Tim gaat er meestal niet op in. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Tim staat op en loopt weg.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Bevraag bij Tim wat er is gebeurd en bied hem de tijd, ruimte en veiligheid om erover te spreken – doe dit ook bij Febe – houd hierbij rekening met hun autisme – breng jouw collega's op de hoogte – welke afspraken bestaan hierover op school? – zoek samen met Febe en Tim een evenwicht in wat zij willen én wat mag op school – hiervoor kan je het vlaggensysteem van Sensoa gebruiken.

CASUSSEN

over relaties en relatievorming

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- iets om notities mee te maken

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

THIJS

Thijs (35 jaar) is volledig blind. Als contextbegeleider help je hem elke maand met zijn administratie. Op een dag geeft Thijs aan dat hij iemand mist in zijn leven. Vroeger had hij een relatie, maar deze is stukgelopen. Hij verlangt naar een vriendin, maar weet niet hoe hij mensen kan leren kennen. Hij denkt trouwens ook niet dat iemand zou willen samenzijn met een blinde man.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Erken zijn gevoelens – leg uit dat veel mensen verder kunnen kijken dan de beperking – bevaag welk aspect van een relatie hij mist (bv. verliefdheid, intimiteit en seksualiteit, sociaal contact) – stel voor om een profiel te maken op datingsites zoals Tinder of Dottie (specifiek voor mensen met een beperking).

JARNO EN BORIS

Jarno (26) en Tim (34) wonen allebei in de leefgroep op jouw werk. Ze hebben een zware lichamelijke beperking waardoor ze in een elektrische rolstoel zitten. Sinds een aantal maanden zijn ze een koppel. Je merkte al op dat ze vaak naast elkaar zitten en elkaars handen vastnemen. Op een dag komen ze tot bij jou. Ze willen elkaar graag kunnen knuffelen, maar dat lukt niet omdat de rolstoel altijd in de weg zit. Ze vragen jou om hen uit de rolstoel te halen en naast elkaar in een zetel te zetten.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Besef dat Jarno en Tim volledig afhankelijk zijn van jou en andere hulpverleners om een normale stap in hun relatie te zetten – denk na over jouw eigen grenzen – bevaag of je deze vraag mag delen met jouw collega's – welke afspraken bestaan hierover binnen de voorziening waar je werkt? – schakel eventueel Aditi vzw in om je te helpen.

FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten, in het midden van de speelplaats. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Daarop legt Tim zijn hand op Febe's borst.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Dit gedrag is normaal experimenteelgedrag – maar, een school is geen plaats om te experimenteren – spreek Febe en Tim hierover aan: wat ze doen is niet fout, maar waar ze het doen is niet gepast – welke afspraken en regels bestaan er hierover op school? – licht jouw collega's in – afhankelijk van hun (sociaal-emotionele) leeftijd kan je de ouders betrekken.

seksualiteit bij mensen met een beperking

HANDELEN ALS HULPVERLENER

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

reflecteren over waarmee je rekening kan houden + een aantal concrete aandachtspunten krijgen die altijd het overwegen waard zijn.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- een blad en schrijfgerei om een mindmap te maken

Zo ga je te werk

1

Stel jezelf de vraag: met welke aspecten hou je best rekening wanneer je werkt rond seksualiteit en intimiteit bij je cliënten? Maak een mindmap op een apart blad.

Maak een onderscheid tussen:

- factoren in de persoon
- factoren in de omgeving
- factoren in jezelf

2

Bekijk de mindmap op de achterzijde en beantwoord de vragen.

3

Lees de aandachtspunten op de achterzijde. Sluiten ze aan bij jouw mening? Waarom wel of niet?

4

Neem een casusfiche en los een casus op aan de hand van de aandachtspunten.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

2

Met welke aspecten hou je best rekening wanneer je werkt rond seksualiteit en intimiteit bij je cliënten?

- Aan welke zaken had jij nog niet gedacht? Markeer ze.
- Aan welke zaken had jij wel gedacht, maar staan er niet bij? Noteer ze erbij.

3

Aandachtspunten:

- De veiligheid van cliënten, collega's en jezelf is altijd prioriteit.
- Seksualiteit en intimiteit:
 - maken deel uit van de normale ontwikkeling van je cliënt;
 - dragen bij aan het algemeen welzijn van je cliënt.
 - zijn een recht van je cliënt;
- Als professional is het jouw plicht om met signalen aan de slag te gaan.
- Betrek jouw collega's, je staat nooit alleen.
- Vaak hebben voorzieningen al afspraken over omgaan met seksualiteit en intimiteit. Dan is het belangrijk om hiermee rekening te houden.
- Achter gedrag zitten allerlei behoeften. Soms helpt het om na te denken over de behoeften iemand uit door bepaald gedrag te stellen.
- Seksuele dienstverlening is niet abnormaal.

4

Neem een casusfiche en los een casus op aan de hand van de aandachtspunten.

HET VLAGGENSYSTEEM

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

de basics van het vlaggensysteem
van Sensoa leren kennen en
toepassen.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- materiaal om notities te maken

Zo ga je te werk:

1

Surf naar sensoa.be/over-het-sensoa-vlaggensysteem.

Vat samen hoe het vlaggensysteem werkt aan de hand van het sjabloon op de achterzijde.

2

Pas het vlaggensysteem toe op “casus Febe en Tim”.
(zie ook fiche 6)

Doe dit op een extra blad door de vragen op de achterzijde te beantwoorden.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

1

Surf naar sensoa.be/over-het-sensoa-vlaggensysteem.

Vat samen hoe het vlaggensysteem werkt door onderstaand sjabloon in te vullen. Voor bepaalde info zal je moeten doorzoeken naar andere pagina's.

Sensoa's vlaggensysteem = een methodiek voor begeleiders en hulpverleners om ...

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Wat wil Sensoa vermijden met het vlaggensysteem? _____

6 CRITERIA

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____
- 5) _____
- 6) _____

4 CATEGORIEËN VAN ERNST

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____

Van zodra je weet welke gekleurde vlag bij het gedrag hoort, kan je starten met de reactiewijzer.

De reactiewijzer = _____

8 STAPPEN:

1) _____	5) _____
2) _____	6) _____
3) _____	7) _____
4) _____	8) _____

2

CASUS FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. De laatste weken merken jij en je collega's dat Febe soms wat handtastelijk is bij Tim. Tim gaat er meestal niet op in. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Tim staat op en loopt weg.

- 1) Welke vlag zou je geven aan Febe's gedrag? Leg uit aan de hand van de 6 criteria.
- 2) Welke stappen onderneem je dan? Gebruik de reactiewijzer en de 8 stappen.

Maak notities op een apart blad.

School:

Datum:

Vak:

Klas:

Uur:

Leraar:

Leerplanverwijzingen

Voor de leerplandoelstellingen: zie bijlage 1 met leerplannummers voor verschillende richtingen.

Materiaal/media/klanschikking

- Werkfiches; elke fiche zo vaak afgedrukt als het aantal leerlingen/studenten.
- Leerlingen/studenten hebben een laptop met toegang tot internet.
- Leerlingen/studenten hebben een Smartphone waarmee ze QR-codes kunnen scannen.
- Leerlingen/studenten hebben schrijfgerei en kladpapier.
- Leerlingen/studenten hebben de mogelijkheid om zowel in groep als individueel aan de slag te gaan.
- Indien wenselijk worden leerlingen op voorhand ingedeeld in groepen.
Omdat deze werkvorm vrij veel initiatiefname en zelfstandigheid vraagt van de leerlingen, worden groepen best op die manier ingedeeld dat elke groep minstens 1 “trekker” heeft.
Verder kan het zinvol zijn om leerlingen met gelijkaardige voorkennis/ervaring samen te zetten.

Nodige voorkennis

Basis: leerlingen/studenten weten dat mensen verschillende soorten beperkingen kunnen hebben en dat deze beperkingen elk een specifieke impact hebben op het lichamelijk, sociaal, emotioneel en cognitief functioneren.

Verder geen voorkennis vereist. De werkfiches differentiëren op basis van voorkennis en/of ervaring.

Klaskenmerken

Noteer hier relevante informatie over de klasgroep, zoals grootte van de groep, voorkennis op basis van voorgaande lessen, stage-ervaringen, mate van zelfstandigheid...

Lesdoelen (afhankelijk per fiche)

De leerlingen/studenten...

1 In de media	<ul style="list-style-type: none">• ... beseffen dat mensen met een beperking niet asexueel zijn.
2 Waarom?	<ul style="list-style-type: none">• ... kunnen 1 reden formuleren waarom het belangrijk is om stil te staan bij de seksualiteit van mensen met een beperking.• ... kennen een aantal voorbeelden van "seksuele rechten".• ... weten dat dit een <i>recht</i> is, vastgelegd in officiële verdragen.
3 Sites en organisaties	<ul style="list-style-type: none">• ... leren dat er veel informatie online te vinden is.• ... leren de belangrijkste Belgische websites kennen.
4 Seksuele dienstverlening	<ul style="list-style-type: none">• ... weten wat seksuele dienstverlening is.• ... weten dat Aditi vzw de belangrijkste organisatie is in Vlaanderen m.b.t. seksuele dienstverlening.• ... weten dat ook zij als hulpverlener Aditi kunnen inschakelen.
5 Casussen: over seksualiteit en intimiteit	<ul style="list-style-type: none">• ... leven zich in in een casus.• ... weten dat seksualiteit niet "vies" of "abnormaal" is en deel uitmaakt van de normale ontwikkeling.• ... weten dat voorzieningen vaak afspraken hebben over omgaan met seksualiteit en intimiteit.• ... staan stil bij de behoeften die achter bepaald gedrag kunnen zitten.
6 Casussen: over grensoverschrijdend gedrag	<ul style="list-style-type: none">• ... leven zich in in een casus.• ... weten dat het belangrijk is om een onmiddellijke reactie te geven én eventueel na te denken over afspraken voor de toekomst.• ... weten dat voorzieningen/scholen vaak afspraken hebben over omgaan met grensoverschrijdend gedrag.
7 Casussen: over relaties en relatievorming	<ul style="list-style-type: none">• ... leven zich in in een casus.• ... weten dat voorzieningen vaak afspraken hebben over omgaan met relaties binnen leefgroepen.• ... weten dat Aditi vzw kan helpen met advies op maat.
8 Handelen als hulpverlener	<ul style="list-style-type: none">• ... denken na over factoren waarmee ze best rekening houden in het omgaan met seksualiteit van mensen met een beperking.• ... kennen een aantal aandachtspunten die altijd het overwegen waard zijn om mee te nemen in de praktijk.
9 Het vlaggensysteem	<ul style="list-style-type: none">• ... weten wat het vlaggensysteem is en waarvoor je het kunt gebruiken.• ... begrijpen de 6 criteria die gebruikt worden om gedrag in te schalen.• ... kunnen deze 6 criteria gebruiken om gedrag in een casus te beoordelen.• ... kunnen de 8 reactiestappen toepassen op een casus.

TIMING	LEER- EN VORMINGSPROCES		GROEPSVORM + MATERIAAL
	Activiteit leerkracht	Activiteit leerlingen	
LESBEGIN: UITLEG EN AFSPRAKEN			
± 10'	<p>Introductie: activering voorkennis</p> <p>Vraag aan de klasgroep: <i>Wie heeft ooit al iets gehoord, gelezen, gezien, of misschien zelfs iets ervaren rond seksualiteit van mensen met een beperking?</i></p> <p>Leerlingen aan het woord laten, voorbeelden laten geven. Indien nodig zelf voorbeelden aangeven uit populaire media (zie werkfiche 1).</p> <p>Aandachtspunten bij inleiding:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veel zaken in deze lessen zijn ook van toepassing op ouderen (omwille van residentiële context, maatschappelijke kijk, verzorging, afhankelijkheid van omgeving...). - Het gaat over seksualiteit in de ruime zin van het woord: intimiteit, seksuele ontwikkeling, experimenteergedrag, relatievorming... 	Voorbeelden geven, luisteren naar elkaar.	Klassikaal
			/
± 10'	<p><i>De komende lesuren gaan we stilstaan bij dit onderwerp. We doen dit in kleine groepjes of individueel. In totaal zijn er 10 werkfiches die elk een ander aspect van het onderwerp belichten. Afhankelijk van de werkfiches gaan jullie zaken moeten opzoeken, lezen en bespreken, noteren, reflecteren...</i></p> <p>Voorstellen fiches:</p> <p><i>Elke fiche is op dezelfde manier opgebouwd. We halen er een fiche bij.</i></p> <p>De leerkracht overloopt fiche 1 samen met de leerlingen.</p>	Luisteren, eventueel noteren.	Klassikaal
			<ul style="list-style-type: none"> - Werkfiche (tonen of reeds uitdelen) - Leerkracht: bijlage 2
± 5'	<p>Algemene afspraken en richtlijnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elke fiche neemt ongeveer 15' in beslag. Er gaat telkens na 15 minuten een timer af. Indien leerlingen vroeger klaar zijn, dan kunnen ze een andere fiche halen. - Het is niet nodig om de fiches in volgorde te overlopen. Het is beter om de casusfiches af te wisselen met andere fiches. - Na elke fiche volgt een evaluatie. Die maak je door de QR-code op de voorzijde te scannen. Lees alles grondig door en vul de evaluatie in zonder op je blad te kijken. - De leerkracht loopt rond in de klas en passeert bij de groepjes. Leerlingen kunnen korte, verduidelijkende vragen stellen. - Leerkracht legt uit of en hoe leerlingen geëvalueerd zullen worden. 	Luisteren.	Klassikaal
			/
± 5'	<p>Klasmanagement:</p> <p>Indien nodig: afspraken maken afgestemd op de klasgroep.</p>		Klassikaal
			/

LESMIDDEN: DE WERKFICHES

Hoewel de werkfiches zo ontworpen zijn dat de leerlingen er zelfstandig mee aan de slag kunnen, zijn er voor elke fiche een aantal aandachtspunten waar de leerkracht hen attent op kan maken voor of tijdens het werken.

Hoofdactiviteit leerkracht: De leerkracht loopt rond in de klas en beantwoordt vragen van leerlingen. Indien er geen vragen zijn, luistert de leerkracht mee bij verschillende groepjes. Leerlingen aanzetten om naar elkaar te luisteren, op te zoeken wat ze niet begrijpen, te reflecteren, zich in te leven...

Hoofdactiviteit leerlingen: De leerlingen gaan zelfstandig individueel of in groep aan de slag met de werkfiches.

1	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> De lIn aansporen om voldoende stil te staan bij elke vraag, maar niet te lang te blijven hangen wanneer ze het antwoord niet weten of wanneer het niet duidelijk is. 	Fragmenten van populaire media in de diepte bekijken en te analyseren.	In groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
2	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om eerst voldoende na te denken over de eerste vraag. lIn aansporen om kernwoorden te markeren. lIn aansporen om na te denken over de informatie die ze lezen. lIn aansporen om met elkaar in gesprek te gaan en hun mening te delen. 	Informatie opzoeken en verwerken en hun mening hierover delen.	In groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
3	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om de websites grondig te bestuderen en niet te snel tevreden te zijn. lIn helpen om binnen de websites specifiek de informatie over mensen met een beperking te vinden. 	Individueel of in groep informatie opzoeken en noteren.	Individueel of in groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens (evaluatie)
4	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om informatie op het internet grondig door te nemen. lIn aansporen om na te denken over de zaken die ze lezen en noteren. lIn aansporen om te reflecteren over wat hun aandeel kan zijn in seksuele dienstverlening. 	Informatie opzoeken en noteren.	Individueel of in groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
5	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. lIn aansporen om stil te staan bij elke "tip" onder de casus. lIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	Zich inleven in een situatie en nadenken over handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie)
6	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. lIn aansporen om stil te staan bij elke "tip" onder de casus. lIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	In groep zich inleven in een situatie en nadenken over handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie).
7	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. 	In groep zich inleven in een situatie en nadenken over	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie)

		<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om stil te staan bij elke “tip” onder de casus. • LIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	
8	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om de mindmap voldoende uitgebreid te maken en hier goed over na te denken. • Indien nodig kunnen lIn hiervoor al opzoekwerk doen. 	Een mindmap maken o.b.v. eigen kennis en/of info op het internet + a.d.h.v. aandachtspunten een casus “behandelen”.	In groep - Blad + schrijfgerei - Smartphone met smart lens (evaluatie)
9	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om voldoende tijd te nemen om de website te bekijken en de informatie door te nemen. • LIn begeleiden in het interpreteren van de 6 criteria. • LIn begeleiden in het toepassen van de criteria op de casus. • LIn aansporen om de stappen voldoende uit te schrijven bij het toepassen op de casus. 	De samenvatting aanvullen o.b.v. informatie op het internet + deze info toepassen op een casus.	Individueel of in groep - Blad + schrijfgerei - Laptop + internet - Smartphone met smart lens (evaluatie)
LESEINDE: NABESPREKING, REFLECTIE EN EVALUATIE				
	± 5	Leerkracht geeft het signaal dat lIn mogen afronden.	Verzamelen alle fiches en notities die ze ingevuld/gemaakt hebben. Vullen evt. nog de laatste evaluatie in. Sluiten de laptops af.	Klassikaal /
	± 10	Nabespreking: leerkracht stelt volgende vragen: <ul style="list-style-type: none"> - Hoe was dit voor jullie? - Wat vonden jullie van de informatie die werd aangereikt? Was deze toegankelijk/verstaanbaar/duidelijk/niet te lang... - Wat vonden jullie vanzelfsprekend? Wat vonden jullie vreemd om te lezen? - Hebben jullie nog vragen over dit thema? 	lIn antwoorden, luisteren naar elkaar, vullen elkaar aan.	Klassikaal /

Geraadpleegde literatuur (moet nog aangevuld worden)

- Grenswijs
- Masterproef
- Aditi vzw
- Sensoa vlaggensysteem
- Sensoa gewoon
- Amnesty international
-
- [Sexual Recovery: Experiences of Women with Spinal Injury Reconstructing a Positive Sexual Identity | Sexuality and Disability \(springer.com\)](#)
- [Rapportseksueelgeweldvrouwenhandicap.pdf](#)
- <https://www.sensoa.be/seksueel-grensoverschrijdend-gedrag-bij-jongeren-en-volwassenen-feiten-en-cijfers#title4>
-

Evaluatie fiche 1: in de media

* Verplichte vraag

1. Duid aan in welke mate je akkoord gaat met deze stelling: "Het merendeel van mensen met een beperking is asexueel." *

Markeer slechts één ovaal.

0 1 2 3 4 5

Hele Helemaal akkoord

2. Verduidelijk jouw antwoord. *

3. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Mensen met een beperking hebben even veel behoefte aan intimiteit als mensen zonder beperking! Hoewel dat soms nog steeds wordt gedacht, zijn mensen met een beperking dus niet asexueel. Net als mensen zonder beperking kunnen mensen met een beperking verlangen naar liefde, genegenheid, en seksuele expressie.

Evaluatie fiche 2: waarom nadenken over seksualiteit en intimiteit bij mensen met een beperking?

* Verplichte vraag

1. Welk van onderstaande voorbeelden behoort niet tot onze "seksuele rechten"?

*

Markeer slechts één ovaal.

- Het verkrijgen van informatie over seksualiteit.
- Keuzevrijheid om wel of niet seksueel actief te zijn.
- Het nastreven van een bevredigend, veilig en plezierig seksleven.
- Vrije partnerkeuze.
- Het zijn allemaal seksuele rechten.

2. Geef 1 reden waarom het belangrijk is dat je leert over seksualiteit van mensen met een beperking.

*

3. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Elk van de gegeven voorbeelden behoorde tot onze seksuele rechten.

Seksuele rechten waarborgen de seksuele en gezondheid van jongens en meisjes, mannen en vrouwen. Ze gelden voor alle mensen, mét en zonder beperking. Mensen met een beperking hebben dus het recht om zelf te kiezen of ze seksueel actief zijn, of niet.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulieren

Evaluatie fiche 3: websites en organisaties

* Verplichte vraag

1. Welke website richt zich vooral op jongeren met en zonder beperking? *

Markeer slechts één ovaal.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

2. Op welke website kan je het "vlaggensysteem" terugvinden? *

Markeer slechts één ovaal.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

3. Welke website(s) richt(en) zich vooral op hulpverleners, professionals en mensen die een beleid willen maken? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

4. Welke website(s) kunnen hulpverleners ondersteunen met opleidingen en vormingen? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

5. Via welke website(s) kan je als hulpverlener of als persoon met een beperking de eerste stap zetten naar seksuele dienstverlening? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

6. Welke website(s) komen tot bij jouw school/voorziening/centrum om jou te ondersteunen met opleidingen, vormingen of informatie op maat? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

7. Bij welke website(s) kan je als persoon met een beperking terecht voor advies op maat als je een vraag hebt over seksualiteit, intimiteit of relatievorming?

Vink alle toepasselijke opties aan.

- Sensoa
- Aditi
- Grenswijs
- Allesoverseks
- Geen van bovenstaande

Verduidelijking

Er is al heel wat informatie over seksualiteit bij mensen met een beperking. De laatste jaren doen wetenschappers er steeds meer onderzoek naar. Bovenstaande websites bundelen een groot deel van deze informatie.

Ben je gebuisd op de test? Doe dan opnieuw opzoekingswerk en maak extra notities. Maak daarna de test opnieuw.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulieren

Evaluatie fiche 4: seksuele dienstverlening

* Verplichte vraag

1. Leg uit in je eigen woorden: seksuele dienstverlener. *

2. Hoe heet de organisatie die seksuele dienstverlening in Vlaanderen coördineert? *

3. Wie kan deze organisatie inschakelen? Duid alle juiste antwoorden aan. *

Vink alle toepasselijke opties aan.

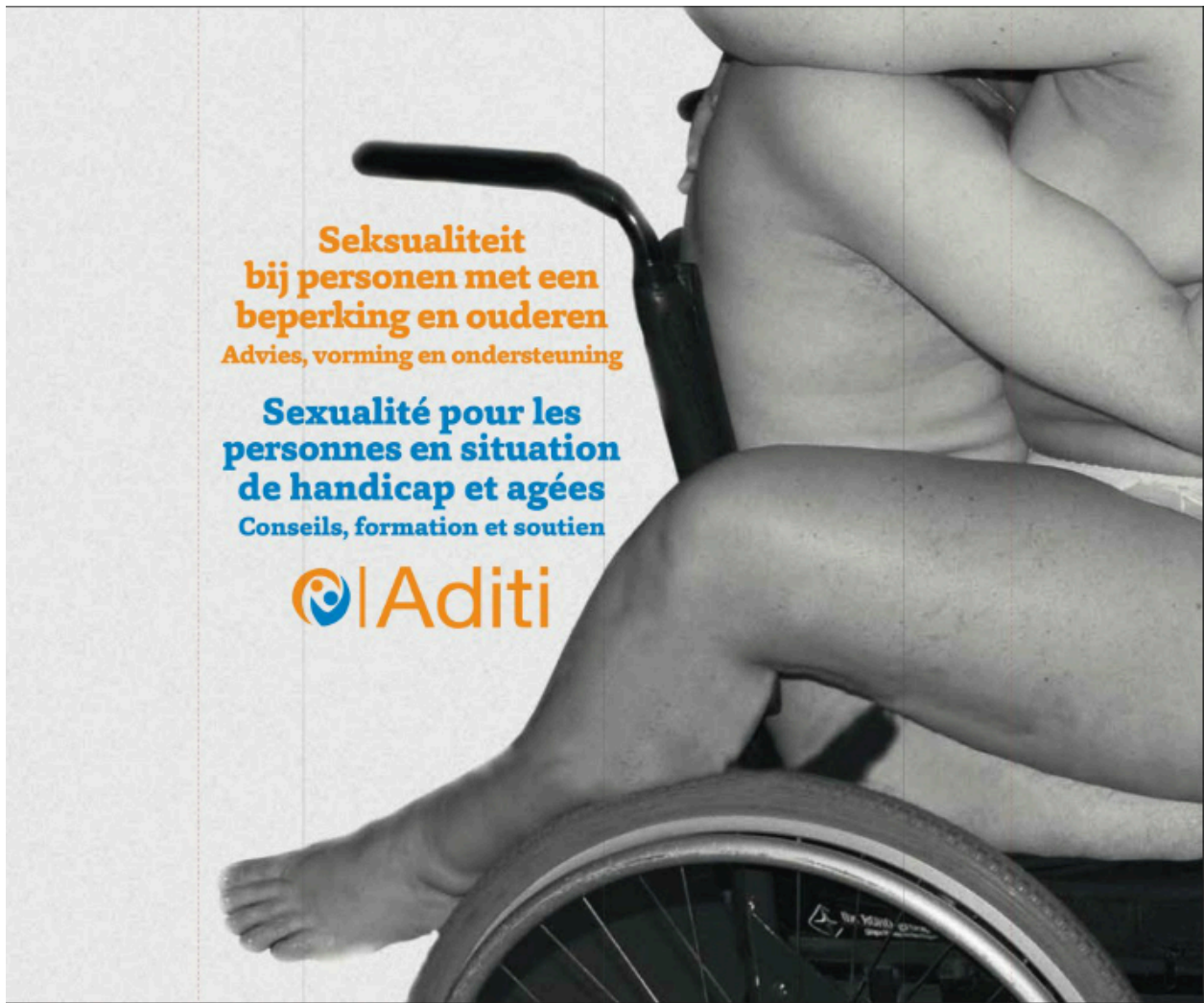
- Personen met een beperking zelf
- Mensen uit het netwerk van de persoon (ouders, partner, broers/zussen...)
- Hulpverleners die met de persoon werken

4. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Seksuele dienstverleners zijn zorgverleners die opgeleid voor en vertrouwd zijn met het geven van seksuele dienstverlening aan mensen met een beperking en/of senioren. Mensen met een beperking kunnen samen met de dienstverlener hun seksualiteit beleven. Voor sommige mensen gaat dit over seks, voor anderen gaat dit over samen douchen, massages krijgen, in bed liggen en knuffelen...

De centrale organisatie is Aditi vzw. Aditi biedt opleidingen aan dienstverleners en leidt mensen met een beperking toe tot kwaliteitsvolle seksuele dienstverlening. Iedereen kan een traject bij Aditi aanvragen.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulieren

Evaluatie fiche 5: casussen over seksualiteit en intimiteit

* Verplichte vraag

1. Wat vond je moeilijk aan de casussen? *

2. Waren de tips duidelijk? *

3. Wat ga je onthouden van praktische tips om te werken rond seksualiteit en intimiteit? *

4. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Bij fiche 8/10 "Handelen als hulpverlener" krijg je een aantal concrete aandachtspunten die je kunnen helpen om in de praktijk aan de slag te gaan. Je kan deze fiche erbij nemen voor je naar de volgende casusfiches gaat.

Evaluatie fiche 6: casussen over grensoverschrijdend gedrag

* Verplichte vraag

1. Wat vond je moeilijk aan de casussen? *

2. Waren de tips duidelijk? *

3. Wat ga je onthouden van praktische tips over omgaan met grensoverschrijdend gedrag? *

4. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Grensoverschrijdend gedrag is nooit OK, ook niet wanneer de dader niet beseft wat hij/zij doet. Het is belangrijk om hier onmiddellijk op te reageren. Wanneer grensoverschrijdend gedrag zich blijft stellen, kan het helpen om te kijken naar de behoefte die achter het gedrag schuilt. Soms doen mensen met een beperking zaken die niet OK zijn omdat ze een behoefte hebben maar niet weten hoe deze op een sociaal aanvaardbare manier wordt bevredigd. Als hulpverlener is het belangrijk om hier alert voor te zijn.

Bij fiche 8/10 "Handelen als hulpverlener" krijg je een aantal concrete aandachtspunten die je kunnen helpen om in de praktijk aan de slag te gaan. Je kan deze fiche erbij nemen voor je naar de volgende casusfiches gaat.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulieren

Evaluatie fiche 7: casussen over relaties en relatievorming

* Verplichte vraag

1. Wat vond je moeilijk aan de casussen? *

2. Waren de tips duidelijk? *

3. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Mensen met een beperking hebben even goed behoefte aan een betekenisvolle relatie als ieder ander. Wanneer twee mensen met een relatie in een leefgroep wonen, is het belangrijk om na te denken over afspraken, maar ook wensen en behoeften van de cliënten. Voorzieningen hebben hier vaak vastgelegde afspraken rond. Aditi vzw kan hulpverleners ondersteunen om hiermee aan de slag te gaan.

Evaluatie fiche 8: handelen als hulpverlener

* Verplichte vraag

1. Geef 3 factoren die belangrijk zijn om rekening mee te houden bij het werken rond seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming bij mensen met een beperking. *

2. Welk van de gegeven aandachtspunten voor jouw handelen ga je onthouden voor de toekomst? *

3. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Het is belangrijk om te weten dat de manier waarop seksualiteit ervaren en uitgedrukt wordt, verschilt van persoon tot persoon. Hier spelen heel wat factoren in mee, nog veel meer dan er in de mindmap stonden. In fiche 8 zag je een aantal aandachtspunten die jou altijd kunnen helpen als je wil werken rond dit thema.

Via het vlaggensysteem van Sensoa krijg je een aantal stappen aangereikt om specifiek aan de slag te gaan met grensoverschrijdend gedrag. Als je hierin bent geïnteresseerd, neem dan zeker fiche 9 erbij.

Evaluatie fiche 9: het vlaggensysteem

* Verplichte vraag

1. Welke vlag zou je geven aan het gedrag van Febe? *

Markeer slechts één ovaal.

Groene vlag

Gele vlag

Rode vlag

Zwarte vlag

2. Op basis van welke criteria zou je deze kleur toekennen? *

3. Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche?

Verduidelijking

Het vlaggensysteem van Sensoa is een educatief instrument dat wordt gebruikt om kinderen en jongeren te helpen begrijpen wat gepast en ongepast gedrag is in verschillende situaties. Het systeem maakt gebruik van verschillende kleurcodes om gedrag te categoriseren op basis van de mate van gepastheid.

Het Vlaggensysteem omvat nog veel meer dan de criteria, de kleurcodes en de reactiewijzer. Om hier kwaliteitsvol mee te kunnen werken kan je een opleiding volgen bij Sensoa.

Deze content is niet gemaakt of goedgekeurd door Google.

Google Formulier

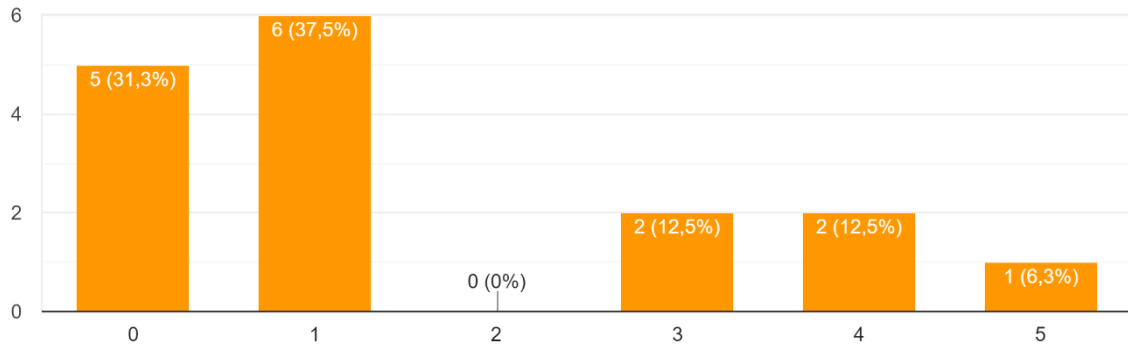
BIJLAGE 3a

Resultaten van de evaluatie per werkfiche (Google Forms ingevuld door leerlingen)

FICHE 1

Duid aan in welke mate je akkoord gaat met deze stelling: "Het merendeel van mensen met een beperking is asexueel."

16 antwoorden

Verduidelijk jouw antwoord. 16 antwoorden

Ze willen wel nog seks en hebben sexuele verlangens
Ze voelen hun op vlak van seksualiteit hetzelfde als bij mensen zonder beperking
Door hun beperking hebben ze heel veel moeilijkheden, naar eigenlijk hebben ze wel dezelfde behoeften. Ze kunnen het gewoon niet altijd toepassen.
Zij hebben dezelfde behoeften zoals mensen zonder beperking
Zij hebben ook behoefte aan seksueel contact met een partner.
ze hebben de zelfde behoeftes
Meer dan we zouden verwachten
Meer mensen met een beperking zijn seksueel actief dan we denken
Ze hebben behoefte aan seksualiteit. Het komt vaker voor dan je denkt.
Zij hebben ook behoefte aan intimiteiten.
ze hebben ook behoefte
Ik denk dat ze minder beseft hebben daar aan.
Niet echt
/
Iedereen heeft hier nood aan de ene soms meer dan de andere
Elk persoon heeft daar behoefte aan, het is niet omdat je een beperking hebt dat je daar niet meer wil van genieten.

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 12 antwoorden

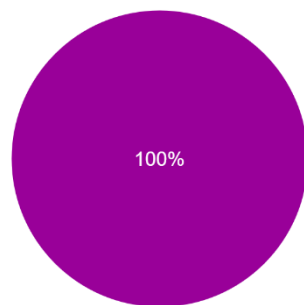
/
Nee
Nee

Ik vind het wel fijn dat dat voor die mensen ook gewoon normaal is.
Heel duidelijk en leuk om keer iets te zien
Ik vind de de video's wel nog leuk gekozen waren. En een duidelijker beeld geven.
Waren leuke en goede filmpjes als voorbeelden.
Het is eens leuk om dat te kunnen zien in al verschillende filmpjes.

FICHE 2

Welk van onderstaande voorbeelden behoort niet tot onze "seksuele rechten"?

13 antwoorden

- Het verkrijgen van informatie over seksualiteit.
- Keuzevrijheid om wel of niet seksueel actief te zijn.
- Het nastreven van een bevredigend, veilig en plezierig seksleven.
- Vrije partnerkeuze.
- Het zijn allemaal seksuele rechten.

Geef 1 reden waarom het belangrijk is dat je leert over seksualiteit van mensen met een beperking.

13 antwoorden

Het kan zware gevolgen hebben voor de cliënt.
Het kan zware gevolgen hebben voor de persoon
Het kan ooit in je leven nog eens aan bod komen, het is daarom belangrijk dat het aan bod komt in de les.
Mensen met een beperking hebben deze behoefte ook
Mensen met een beperking hebben deze behoefte ook.
Mensen met een beperking hebben deze behoefte ook?
Je leert over het feit dat ze ook seksualiteit nodig hebben in hun leven. Weten waar hun grenzen liggen.
Zo is het duidelijk dat zij ook seksuele behoeftes hebben
Duidelijk dat zij ook seksuele behoeften hebben
Je leert over het feit dat ze ook seksualiteit nodig hebben in hun leven.
Zo weet je hoe zij omgaan en denken over seksualiteit.
Ze kun je ook weten hoe zij er over denken. En ze heb je ook meer inzicht over hoe zij dit ervaren
Zo weet je al dat mensnen met een beperking ook nood hebben aan seksualiteit en dat het normaal is.

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 12 antwoorden

/

Nee

De vraag van de regelgeving begrepen we niet goed.

De vraag van de regelgeving was moeilijk te verstaan.

Vraag over regelgeving

De website was niet echt zo duidelijk. Het was moeilijk om de vraag terug te vinden op de website

De website was niet duidelijk en beetje moeilijk om informatie van te halen.

FICHE 3

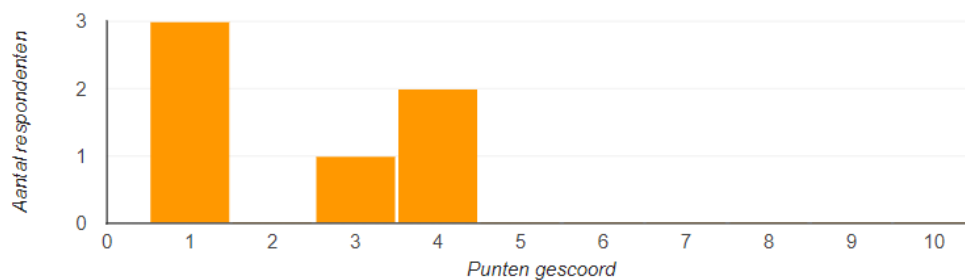
Inzichten

Gemiddeld
2,33 / 10 punten

Mediaan
1 / 10 punten

Bereik
1 - 4 punten

Verdeling totaal aantal punten

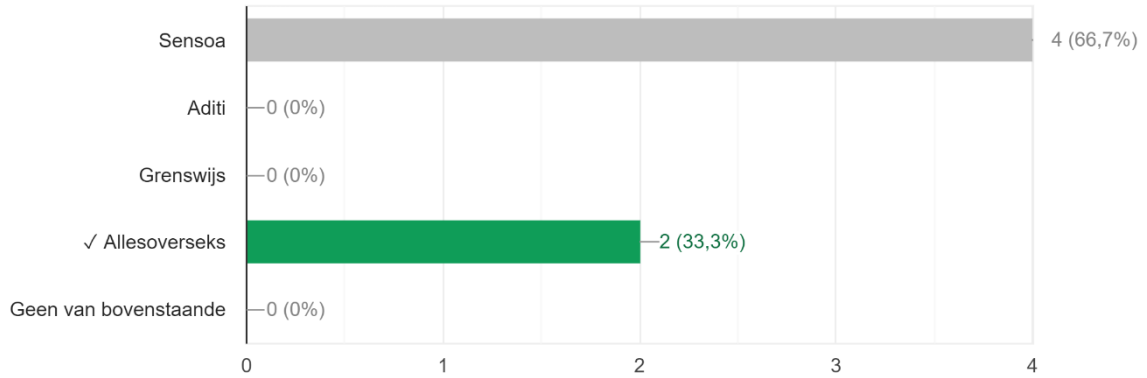

Veelvuldig fout beantwoorde vragen

Vraag	Correcte antwoorden
Welke website richt zich vooral op jongeren met en zonder beperking?	2 / 6
Welke website(s) kunnen hulpverleners ondersteunen met opleidingen en vormingen?	0 / 6
Welke website(s) komen tot bij jouw school/voorziening/centrum om jou te ondersteunen met opleidingen, vormingen of informatie op maat?	0 / 6
Bij welke website(s) kan je als persoon met een beperking terecht voor advies <u>op maat</u> als je een vraag hebt over seksualiteit, intimiteit of relatievorming?	0 / 6

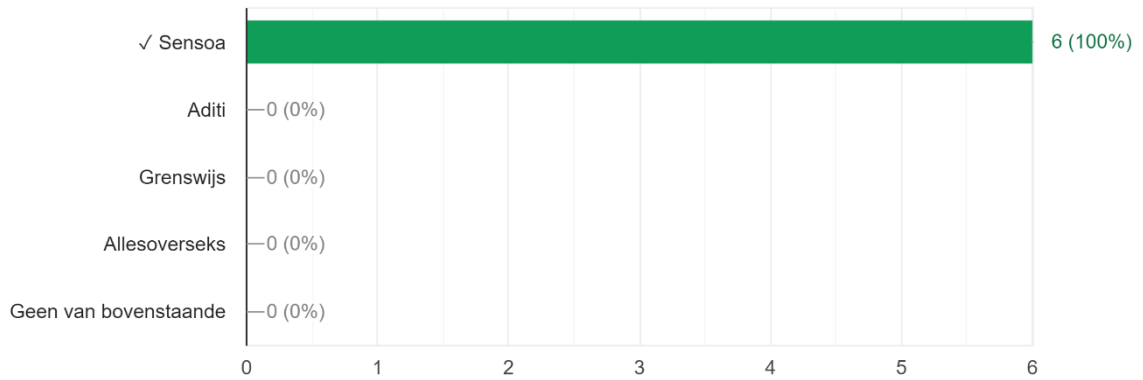
Welke website richt zich vooral op jongeren met en zonder beperking?

2 / 6 correcte antwoorden

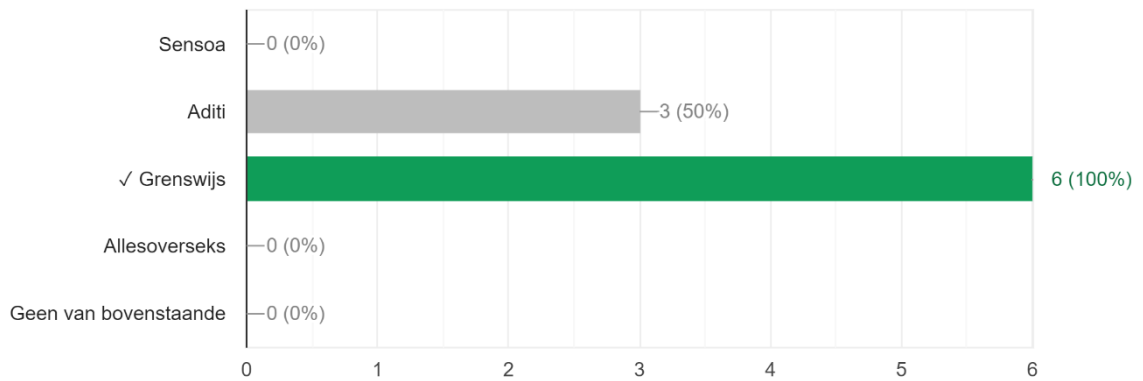
Op welke website kan je het "vlaggensysteem" terugvinden?

6 / 6 correcte antwoorden

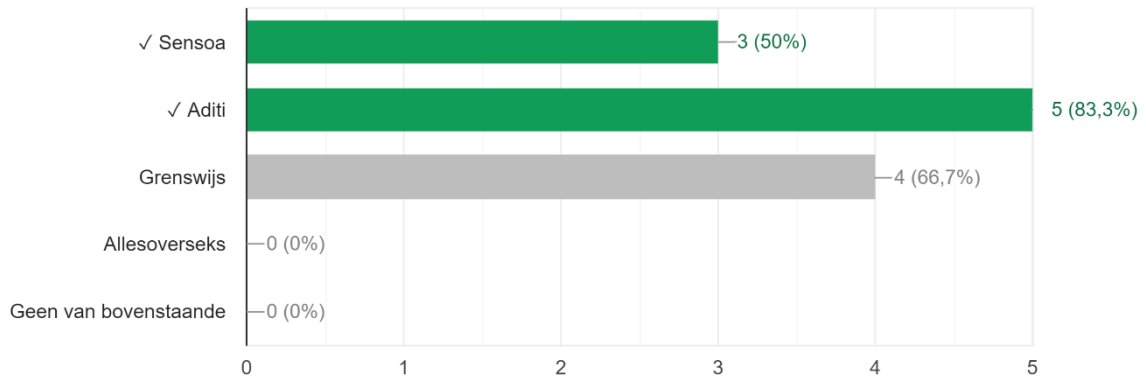
Welke website(s) richt(en) zich vooral op hulpverleners, professionals en mensen die een beleid willen maken?

3 / 6 correcte antwoorden

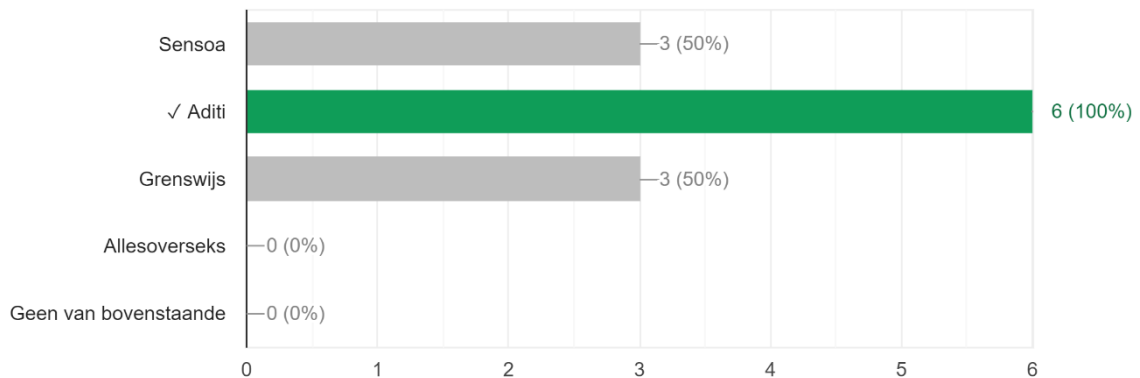
Welke website(s) kunnen hulpverleners ondersteunen met opleidingen en vormingen?

0 / 6 correcte antwoorden

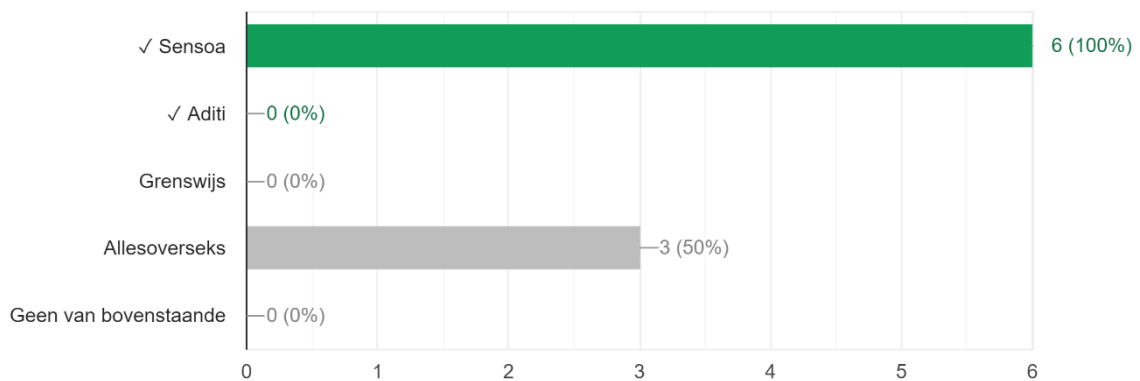
Via welke website(s) kan je als hulpverlener of als persoon met een beperking de eerste stap zetten naar seksuele dienstverlening?

3 / 6 correcte antwoorden

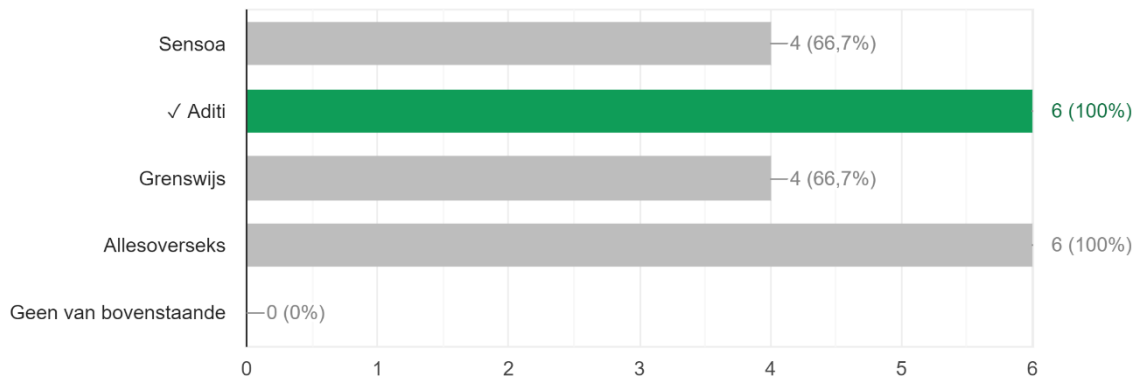
Welke website(s) komen tot bij jouw school/voorziening/centrum om jou te ondersteunen met opleidingen, vormingen of informatie op maat?

0 / 6 correcte antwoorden

Bij welke website(s) kan je als persoon met een beperking terecht voor advies op maat als je een vraag hebt over seksualiteit, intimiteit of relatievorming?

0 / 6 correcte antwoorden

FICHE 4

Leg uit in je eigen woorden: seksuele dienstverlener. 15 antwoorden

Iemand die de seksuele noden van personen met beperking of ouderen volgbrengt.
Iemand die de seksuele noden van iemand met een beperking volbrengt
Ze bieden hulp bij seksuele en fysieke contacten
Iemand die naar een persoon met een beperking gaat voor fysiek contact en intimiteit
Prostitue voor mensen met een beperking. Ze beleven sensualiteit. Ze gaan naar de persoon.
Iemand die naar een persoon met een beperking gaat voor fysieke aanraking
Iemand die seksuele behoeften van iemand met een beperking of ouderen met seksuele noden helpen.
De seksuele behoeften van mensen met een beperking bevredigen.
Iemand die seksuele behoeften van mensen met beperking of ouderen bevredigt
Iemand die gaat naar een persoon met een beperking of een oudere die seksualiteit wil om zijn behoeften te vervullen.
Iemand die gaat naar een persoon met een beperking of een oudere die seksualiteit om zijn behoeften te vervullen
Iemand die een opleiding heeft gestudeerd om samen seksualiteit te beleven
Dat zijn mensen die voor de seksuele noden van mensen met een beperking of ouderen instaan.
Professionele dienstverleners staan in voor mensen met een beperking of ouderen met specifieke seksuele zorgvragen
Iemand die professioneel opgeleid is om te helpen bij specifieke noden en/of behoeftes van mensen met een beperking of ouderen met die specifieke zorgvragen

Hoe heet de organisatie die seksuele dienstverlening in Vlaanderen coördineert? 15

antwoorden

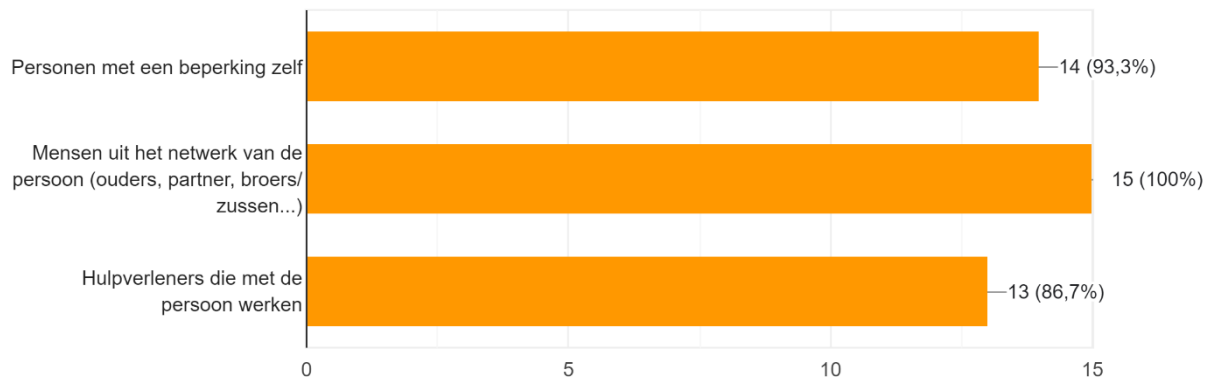
Aditi vzw

Aditi

Aditi VZW
aditi

Wie kan deze organisatie inschakelen? Duid alle juiste antwoorden aan.

15 antwoorden

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 12 antwoorden

/
Nee
\

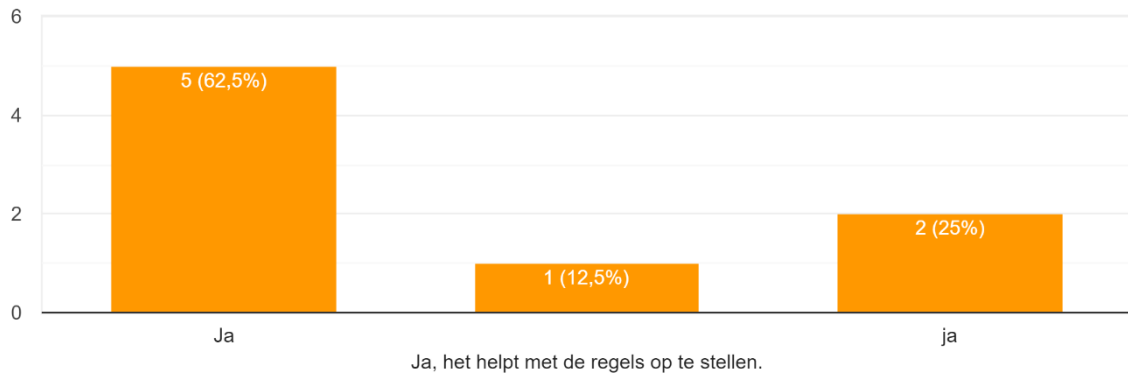
FICHE 5

Wat vond je moeilijk aan de casussen? 8 antwoorden

de vraag wat voel jij
De vraag wat voel jij
De vraag van wat je voelt
1 goede oplossing vinden
1 specifieke oplossing vinden
Inleven
Grenzen proberen te bepalen
Inleven in de situatie van de personen.

Waren de tips duidelijk?

8 antwoorden

Wat ga je onthouden van praktische tips om te werken rond seksualiteit en intimiteit?

8 antwoorden

apart aanspreken

om ze apart aan te spreken

Om ze er apart over aan te spreken

Zij hebben evenveel behoeftes als ons en we moeten dit meer normaliseren.

zij hebben er evenveel behoeftes gaan aan en we moeten dat ook meer normaliseren

Afspraken maken

Rekening houden dat zij ook behoeftes hebben

Dat je moet rekening houden met de behoeftes van de personen met een beperking en niet enkel met het plezier.

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 5 antwoorden

/

nee

Nee

FICHE 6

Wat vond je moeilijk aan de casussen? 10 antwoorden

/

Om je in te leven in een situatie, hoe ik zelf zou reageren

Soms was er geen leeftijd in de casus en dat zou wel schelen moesten we de leeftijd weten

Om me in te leven hoe ik me zou voelen, want soms wist ik niet in welke school ze zaten of hoe oud ze zijn.

Op elke casus juist reageren

Op welke situatie hoe je moet reageren.

Hoe je reageert.

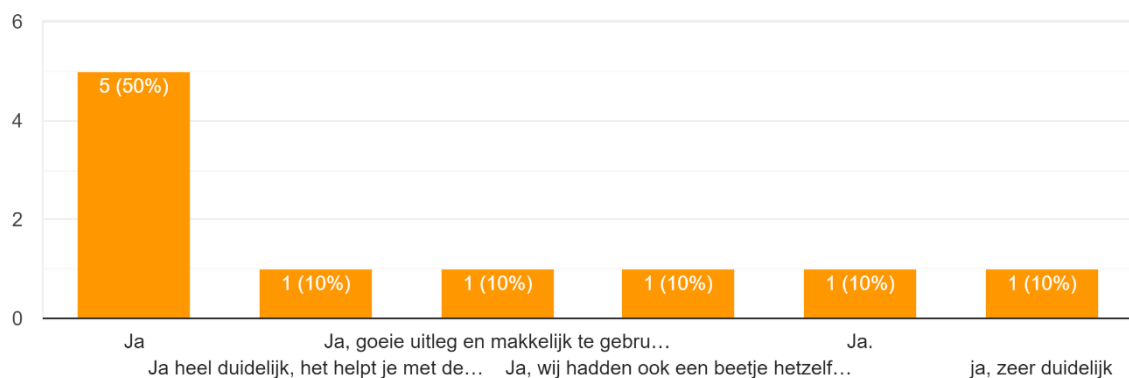
De concrete afspraken bepalen met rekening te houden met hun beperking.

Inleven in wat je voelt.

Te weten wanneer iets compleet ongepast is of wanneer je het moet in gedachten houden dat het door de beperking komt

Waren de tips duidelijk?

10 antwoorden

Wat ga je onthouden van praktische tips over omgaan met grensoverschrijdend gedrag?

10 antwoorden

Altijd vriendelijk blijven en rekening houden met de situatie, maar wel duidelijk zijn dat het gedrag niet oké was.

Rustig blijven en hulp zoeken

Dat je het moet bespreken met de personen die betrokken waren.

Da we meerdere opties in het oog moeten hebben en dat we met alles rekening moeten houden.

Hoe ik dit zelf in de praktijk ga uitvoeren en omgaan met de situaties.

Hoe je ik zulke situaties moet omgaan met deze problemen.

Vooral babbelen met deze mensen en uitleggen. En niet bang zijn van deze mensen echt er durven op ingaan.

Je grenzen stellen en aangeven.

Collega's op de hoogte brengen om te zorgen dat ze dit ook opvolgen.

Collega's op de hoogte houden en grenzen stellen

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 9 antwoorden

/

Nee

\

FICHE 7

Wat vond je moeilijk aan de casussen? 5 antwoorden

Hoe je gepast moet reageren.

Gepast reageren

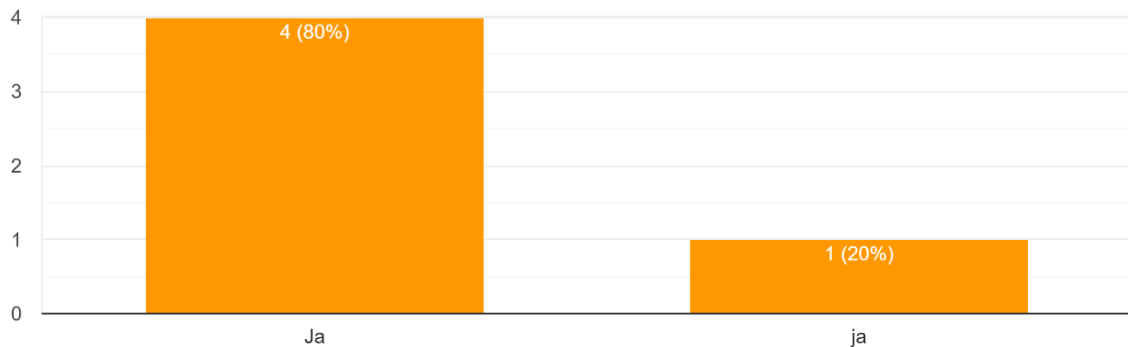
/

Gepast reageren tegen mensen die wel mentaal goed zijn maar lichamelijk niet (bv. tegen mensen die ouder zijn dan nog en zeggen dat ze in deze omgeving niet mogen knuffelen)

Niets

Waren de tips duidelijk?

5 antwoorden

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 5 antwoorden

/

Verkeerde naam bij de tweede casus

de naam was fout

Nee

FICHE 8

Geef 3 factoren die belangrijk zijn om rekening mee te houden bij het werken rond seksualiteit, intimiteit en/of relatievorming bij mensen met een beperking. 3

antwoorden

persoon, omgeving, jezelf

persoon-omgeving-jezelf

- de veiligheid van de cliënt, vertrouwde omgeving, je eigen grenzen

Welk van de gegeven aandachtspunten voor jouw handelen ga je onthouden voor de toekomst? 3 antwoorden

betrek collega's

betrek jou collega's, je staat nooit alleen

je collega's erbij betrekken, rekening houden met eigen grenzen

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 2 antwoorden

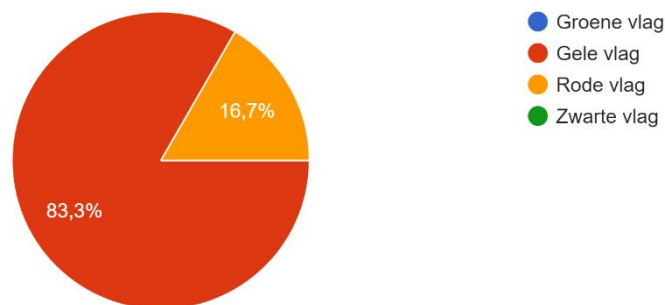
/

Ik vond het interessant om eens de aandachtspunten te weten bij seksualiteit bij mensen met een beperking.

FICHE 9

Welke vlag zou je geven aan het gedrag van Febe?

6 antwoorden

Op basis van welke criteria zou je deze kleur toekennen? 6 antwoorden

Wederzijdse toestemming, ontwikkelingsniveau, context

2,4,5

Criteria 1,2 en 5

wederzijdse toestemming

context, gelijkwaardigheid, wederzijdse toestemming.

• Wederzijdse toestemming • Context • Impact

Heb je nog een vraag of opmerking over deze fiche? 6 antwoorden

Nee

/

nee

neen

Nee.

Evaluatie: seksualiteit bij mensen met een beperking (5Gezondheidszorg)

Eerst en vooral bedankt om mij te helpen met mijn onderzoek. Een belangrijk deel van het onderzoek is de evaluatie. Hoe heb jij het ervaren als leerling? Dankzij jouw input kan ik de fiches aanpassen en verbeteren. Dit neemt maximaal 5 minuten in beslag.

* Verplichte vraag

1. Hoe interessant vond je de lessen over dit onderwerp? *

Markeer slechts één ovaal.

0 1 2 3 4 5

Hele Heel interessant

2. In welke mate wist je al iets over het onderwerp? *

Markeer slechts één ovaal.

0 1 2 3 4 5

Ik w Ik wist ~~veel~~ al van wat er aan bod is gekomen.

3. In welke mate heb je iets bijgeleerd over het onderwerp? *

Markeer slechts één ovaal.

0 1 2 3 4 5

Ik h Ik heb heel veel bijgeleerd.

4. Benoem 3 zaken die je wil onthouden uit deze lessen. *

5. Wat vond je goed aan de fiches in het algemeen? *

6. Wat vond je minder goed aan de fiches in het algemeen? *

7. Is er iets dat je graag nog wil weten over dit onderwerp, maar dat niet aan bod kwam? *

8. Probeer je in te leven in onderstaande situatie. Hoe zou jij reageren? Welke stappen zou je zetten? *

Je doet een vakantiejob in een leefgroep voor mensen met een verstandelijke beperking. Het is jouw eerste week. Op een namiddag kom je binnen in de leefgroep en zegt één van de bewoners dat hij die avond seks zal hebben met een andere bewoonster.

Super, het is al gedaan!

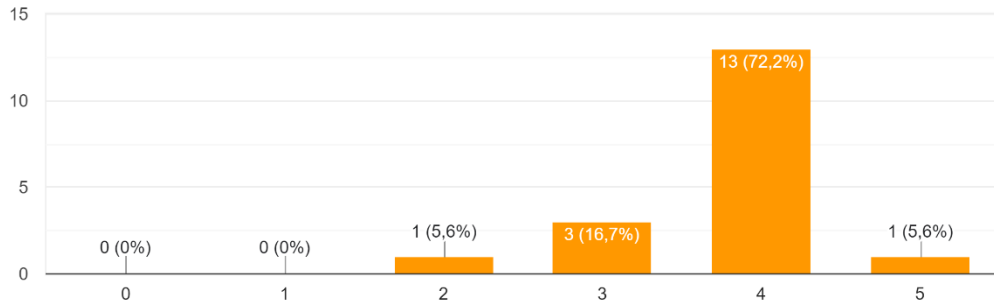
superdikke
DANKJEWEL

BIJLAGE 4a

Eindevaluatie van 5 WEWE

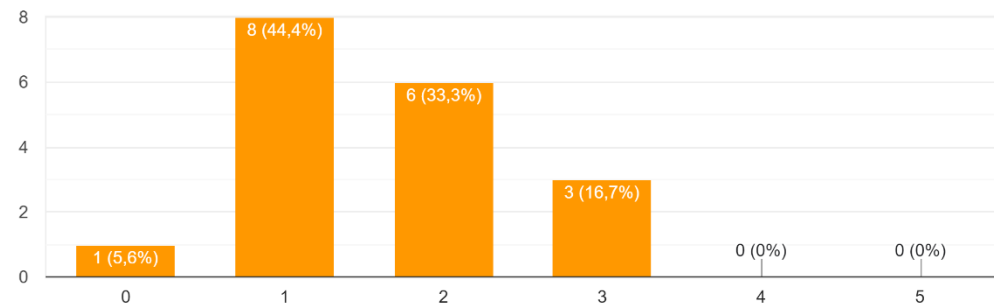
Hoe interessant vond je de lessen over dit onderwerp?

18 antwoorden

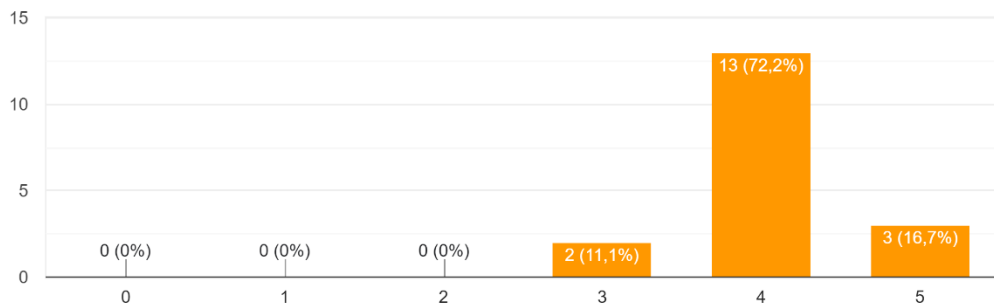
In welke mate wist je al iets over het onderwerp?

18 antwoorden

In welke mate heb je iets bijgeleerd over het onderwerp?

18 antwoorden

Benoem 3 zaken die je wil onthouden uit deze lessen. 18 antwoorden

Dat mensen met een beperking ook seksualiteit nodig hebben. Ze kunnen ook relaties aangaan. Ze kunnen hierbij ook hulp vragen.

- ze hebben er ook nood aan - vlaggensysteem - ze moeten ook grenzen kennen

1) Er is een vlaggensysteem die de ernst beoordelen 2) hun seksuele behoeften komt overeen met mensen zonder beperking 3) veel organisaties die info bieden

1. Altijd hun situatie proberen begrijpen 2. Rustig reageren 3. Praten

Mensen met een beperking hebben ook nood aan seksuele intimiteiten
Mensen met een beperking kunnen bij verschillende sites terecht
Je kunt altijd info raadplegen als je in contact bent met iemand met een beperking en die heeft seksuele noden

- seksuele dienstverlening hoe ze te werk gaan - hoe moeilijk het is om om te gaan met bepaalde situaties en hoe je moet reageren - vlaggensysteem: er is een manier om situaties in te schatten

- ze hebben evenveel behoeften als ons - vlaggensysteem - zij hebben dezelfde rechten als ons en dus zijn er organisaties die seksuele dienstverlening bieden.

Het vlaggensysteem, Dat mensen met beperking even veel behoefte hebben als mensen zonder beperking, De organisaties die aan bod kwamen die eventueel later van toepassing kunnen zijn als je met jongeren werkt met een beperking

Te weinig stel staan dat mensen met een beperking ook nood hebben/behoefte hebben aan seksualiteit
Organisatie bestaat voor deze mensen
Aanvaardbaar is

Hoe je het best omgaat met mensen met een beperking + overschrijdend gedrag. Dat mensen met een beperking ook seksuele noden hebben. Dat er zoiets bestaat als professionele dienstverlening voor mensen met een beperking.

Er is een vlaggensysteem van Sensoa, er is zoiets als seksuele dienstverlening en het is belangrijk om te leren over seksualiteit bij mensen met een beperking.

1) Het verschil tussen een escorte en een seksuele zorgverlener. 2) Dat mensen met een beperking ook aan seksuele behoeften denken. 3) Dat een zorgverlener zijn voor mensen met een beperking niet zo simpel is als het lijkt.

seksuele zorgverleners moeten een opleiding doen, mensen beperking hebben evenveel noden als ons, we moeten er eig gwn nrml op reagen want het is ook gwn nrml.

Speciale diensten zoals aditi echt gaan naar de mensen om hun te helpen met hun behoeften. Dat die dienstverleners opgeleid worden. Dat mensen met onze leeftijd qua fysiek zijn als ons maar cognitief en socio-emotionele zich kunnen gedragen als kleuter of peuter.

seksuele dienstverlening sensoa mensen met een beperking hebben ook seksuele noden

1) mensen met een beperking hebben ook seksuele noden 2) seksuele dienstverlening

3)sensoa

- evenveel seksuele behoeftes - wat een gepaste reactie is op grensoverschrijdend gedrag van mensen met een beperking - hoe het gedrag van mensen met een beperking zo kan verschillen

- Dat mensen met een beperking ook nood hebben aan seksualiteit - Dat er seksuele dienstverleners bestaan die de behoeften van hen vervullen. - Dat mensen met een beperking perfect alleen kunnen seks hebben zonder hulp.

Wat vond je goed aan de fiches in het algemeen? 18 antwoorden

Er werd goed en voldoende uitleg gegeven.

je leerde op een actieve manier bij

Duidelijk en mooi gemaakt

Duidelijk

Het was duidelijk en goed gestructureerd

Zeer duidelijk gestructureerd wat we moeten doen en ook goed uitgelegd.

Het was leuk dat we zelf mochten opzoeken omdat we er denk ik meer uit leren. Ik vond de fiches duidelijk en alles was goed uitgelegd wat we moesten doen.

Waren overzichtelijk en zeer duidelijk

Duidelijk en gestructureerd

Dat het ons deed nadenken en ons nieuwe dingen leerde.

Duidelijke stappen die aangaven wat er moest gebeuren of wat je moest doen.

Duidelijk, je kan stap per stap terugvinden wat er van je verwacht wordt.

extra uitleg kreeg en je kon bij de casussen ook verder na denken.

Overzichtelijk

Het was duidelijk en er was veel variatie.

Dat er veel afwisseling in zat soms was het eens een filmpje soms was het een casus.

Duidelijke opbouw

Dat je zelf zaken kon opzoeken en zelf dingen te weten kon komen.

Wat vond je minder goed aan de fiches in het algemeen? 18 antwoorden

/

Soms was het moeilijk om je in te leven in bepaalde situaties.

veel casussen

Geen idee

'Wat voel je?' vond ik een moeilijke vraag om te beantwoorden omdat ik niet goed begreep wat je daar precies moest a'twoorden

De fiche met de test vond ik moeilijk om een score te geven en de test te maken met zo een korte voorbereiding.

Soms wat moeilijke woorden

Een paar moeilijke woorden (regelgeving)

Soms was het iets te moeilijk geformuleerd en snapte in de vraag niet zo goed.

Niet veel plaats om antwoorden te noteren.

Steeds een beetje dezelfde opbouw

/

Is er iets dat je graag nog wil weten over dit onderwerp, maar dat niet aan bod kwam? 18 antwoorden

/

nee

Ned

Nee eigenlijk niet

Mogen personen met beperking kinderen krijgen?

Nee, niet direct

Hoe de mensen met een beperking er zelf mee om gaan.

Alles was goed duidelijk

\

Neen, ik kan niet onmiddellijk iets bedenken.

Hoe het komt dat deze mentale achterstand er is maar hoe het lichaam wel vollop ontwikkeld.

Hoe het werkt met mensen met een beperking en anticonceptie.

Waarom mensen kiezen voor seksuele dienstverlener te worden en wat hun aanspreekt in dat beroep

Nee, we hebben veel info gekregen

Hoe zij zich voelen dat ze met veel zaken hulp nodig hebben, en niet alles meer zelfstandig kunnen doen.

Probeer je in te leven in onderstaande situatie. Hoe zou jij reageren? Welke stappen zou je zetten? 18 antwoorden

Ik zou erover spreken met hem dat je niet zomaar in het openbaar kunt zeggen wat je zal doen met iemand.

erover praten dat dit ook moet kunnen

Ik roep er iemand anders bij die al meer ervaring heeft met zo'n situatie

Melden bij collega's die er al langer werken

Ik zou naar een verantwoordelijke gaan en dit doorgeven en vragen of dit normaal is of niet.

Eerst vragen of ze er allebij akkoord me gaan Dat ze het op een gepaste plaats moeten doen

Ik zou hier iets over zeggen zoals: heb je hier wel goed over nagedacht of weet je voldoende over seks en intimiteit

Ik zou vragen of hij er al ervaring mee gehad heeft. Ook zou ik nadenken of het wel een goed idee is om te doen en als de partner en hijzelf er volledig mee akkoord stemmen om tot seks over te gaan.

Zal het in mijn hoofd oke vinden maar ik zal geen vragen erover stellen en er niet over babbelen.

ik zou hem aangeven dat hij dat wel moet vragen aan haar of dit oké is en zo ja dat dit veilig gebeurd. Ik zou ook zeggen dat hij er voor moet zorgen dat andere bewoners er geen last van hebben en ik zou dit wel melden aan de collega's.

Ik zou rustig zeggen dat je dit normaal niet zomaar zegt tegen iedereen en dat je dit normaal privé houdt.

Bespreken met de collega's en uitleggen dat het niet gepast is dat hij dat verteld voor heel de leefgroep, hij kan het best voor zichzelf houden.

Kzou eerst verschieten, maar er ook wel niet veel aandacht aan geven omdat het wel nrml is dat ze het willen. Maar ik zou dit wel melden aan de begeleiders

Bespreken met collega of dit überhaupt mag in de leefgroep want de regels hierover zijn, en ze dan samen met de bewoners uitleggen en bespreken waarom het wel of niet mag.

Iemand erbij roepen die wat meer ervaring heeft.

iem. die meer professionele ervaring heeft erbij halen

Ik zou aan de bewoner vragen wat de situatie is tussen hem en de ander persoon. Ook vragen als ze toestemming heeft gegeven. Zo niet hem uitleggen dat zijn gedrag niet oke is en dat hij het eerst moet vragen.

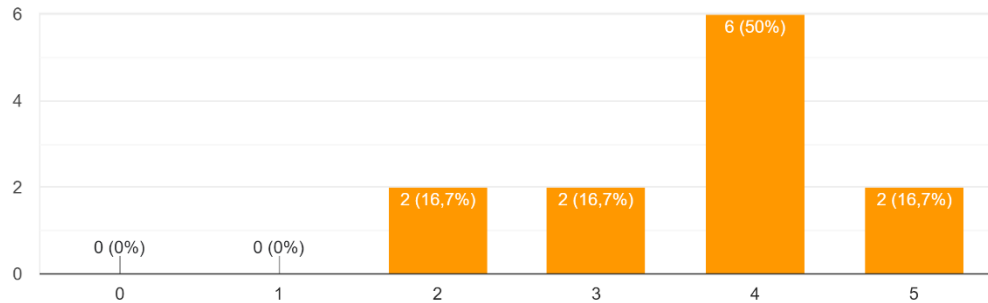
Ik zou luisteren naar die persoon. En niet over oordelen. Want voor hen is dat ook gewoon een normaal iets.

BIJLAGE 4b

Eindevaluatie van 5 GZ

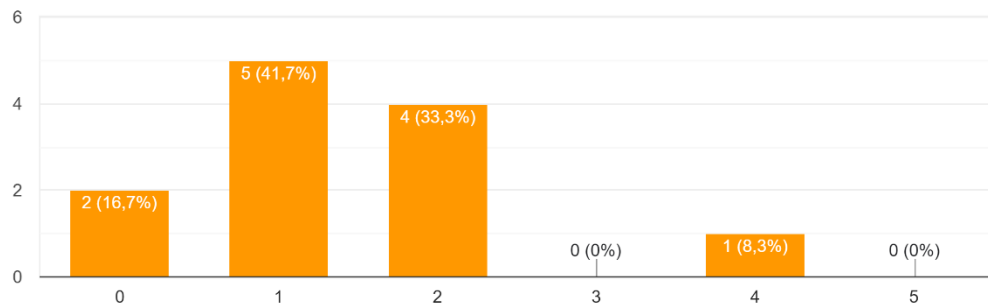
Hoe interessant vond je de lessen over dit onderwerp?

12 antwoorden

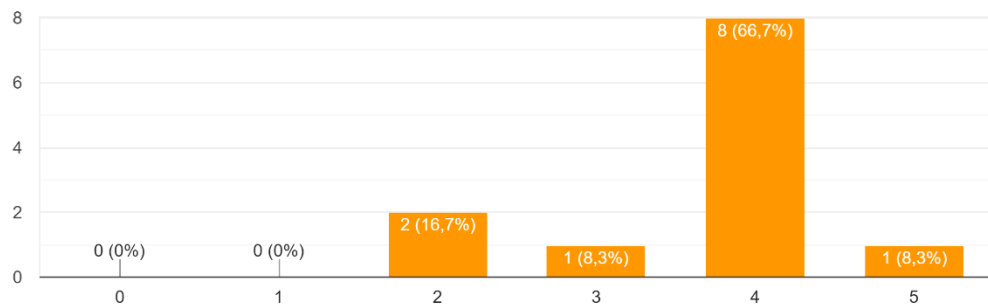
In welke mate wist je al iets over het onderwerp?

12 antwoorden

In welke mate heb je iets bijgeleerd over het onderwerp?

12 antwoorden

Benoem 3 zaken die je wil onthouden uit deze lessen. 12 antwoorden

voor wie? door wie? welke organisatie?

-dienstverlener die bestaat -mensen andere mensen helpen met seksuele zorgvragen -dat de zorgvrager zelf kan kiezen wie hun begeleid

Dat er organisatie zijn de speciaal dienstverlening geven voor mensen met een beperking. Dat er veel vraag is om seksueel contact bij ouderen en mensen met een beperking.

Ze hebben dezelfde behoeftes als alle andere mensen. Er zijn organisaties waar je kan terecht als hulpverleners. Er zijn rechten voor mensen met beperkingen wat betreft seksualiteit.

-Dat de kans kunnen krijgen om die noden te vervullen. -Dat de mensen die dat werk uitoefenen een speciale opleiding moeten volgen. -Aditi dat dat een organisatie is daarvoor - mensen met een beperking hebben ook behoeften in seksueel contact - het kan ook knuffelen zijn niet enkel seks - praten kan ook volstaan

Alles over seksuele dienstverdelers, je kan hier veel over terug vinden in dagelijkse programma's, iedereen heeft er behoefte aan

- altijd navragen bij de mensen zelf - altijd bespreken met collegas - altijd denken als je zwlf een beperking zou hebben

Dat er seksuele dienstverlening bestaat. De website Aditi vzw. Dat ze er evenveel behoefte aan hebben.

Hoe je moet omgaan met mensen die een beperking hebben op verschillende zaken. - Nood aan seks - Hoe je moet aanmoedigen - reflectie

- er bestaan seksuele dienstverleners die dit al beroep doen - iedereen heeft behoefte aan seksueel contact - er is tekort aan mensen die dit als beroep willen doen

1. Seksuele dienstverleners 2. Mensen met een beperking hebben evenveel seksuele behoeften nodig 3. Er is een te kort aan mensen die dit beroep willen doen

Wat vond je goed aan de fiches in het algemeen? 12 antwoorden

het was zeer duidelijk

Het is heel specifiek

Ze waren duidelijk en je kon er snel mee weg. Het was tof dat je iets kon opzoeken en video kon bekijken

Ze zijn leuk en niet ingewikkeld maar ik vond het beetje saai.

Alles goed uitgelegd en duidelijke stappen

Duidelijke voorbeelden van dagdagelijkse zaken

De filmpjes met qr code

Duidelijk

Niet te moeilijk opgesteld.

Overzichtelijk

Het was duidelijk uitgelegd en je kan er echt iets uit leren.

Ik vond het goed ingedeeld en mooi overzichtelijk.

Wat vond je minder goed aan de fiches in het algemeen? 12 antwoorden

niets

Soms veel schrijf werk en geen lijntjes genoeg

Niet echt iets

Zo informatie zoeken in plaats van naar iets kijken of je mening in groep enzo.

Soms wel minder uitgebreide vragen waardoor we niet specifiek wisten wat we moeten invullen

Sommige moeilijke woorden

/

Soms moeilijk om na te denken wat je zou doen

Niet veel plaats om te schrijven.

Lange casussen

Het bovenste deel heb ik niet naar gekeken

Het begin van het fiche heb ik nooit echt bekeken.

Is er iets dat je graag nog wil weten over dit onderwerp, maar dat niet aan bod kwam? 12 antwoorden

/

Neen

neen

Hoe zorgvrager omgaan met de sociale media

Niet echt

Niet echt.

Nee

Ik vond dat alles aanwezig was

Ik heb de belangrijkste info gekregen !

Probeer je in te leven in onderstaande situatie. Hoe zou jij reageren? Welke stappen zou je zetten? 12 antwoorden

reageren met de ik-boodschap

Gaan melden en vragen of dit klopt en of dat zo van plan was

Ik zou niet weten hoe ik hier op zou moeten reageren . Ik zou dit melend aan een collega

Ik zou zeggen weet persoon dat en is deze persoon akkoord of niet.

Melden aan de hoofdverpleegkundige

Vragen in welke relatie hij staat met de andere bewoonster en polsen of die bewoonster het ook wilt

Blij zijn voor die persoon en door vragen hierover

Navragen aan collegas

Ik zou dit bespreken met andere hulpverleners.

/

Ik zou rustig proberen antwoorden maar niet alleen als toezicht maar met iemand professioneel er bij.

Bespreken met andere hulpverleners

IN DE MEDIA

gebruik deze infofiche wanneer je ...

met deze infofiche zal je...

een videofragment bekijken waarin seksualiteit, intimiteit of relatievorming bij mensen met een beperking aan bod komt.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk:

1

Stel de vraag:

Heb ik ooit op tv, in een serie, via sociale media... iets gezien over seksualiteit bij mensen met een beperking? Zo ja, waar?

2

Zoek dit op.

Gebruik je laptop om 1 of 2 fragmenten te bekijken met je gesprekspartner(s).

Nog nooit iets gezien? Op de achterzijde vind je tips.

3

Bekijk ze en beantwoord de vragen.

Op de achterzijde vind je een aantal vragen om te beantwoorden. Doe dit samen met jouw gesprekspartner.

Vergeet niet te scannen voor je evaluatie!

2

Geen inspiratie?

Probeer deze tips.

Down the Road, Lisa & Kevin
(VRT, via Youtube)

Sex Education, S3E4
(Netflix, via YouTube)

Hasta La Vista, 2011
(via YouTube)

Cupido Ofzo, 2020
(VTM, via Facebook)

Me Before You, 2016
(Via YouTube)

3

Bekijk een fragment en bespreek onderstaande vragen met je partner(s). Er is geen juist of fout.

- Wat weten we over de persoon/personen met beperking?
- Welke behoeften heeft deze persoon volgens jou?
- Hoe gaat de persoon hiermee om?
- Hoe gaan de anderen hiermee om?
- Wat vind je hier goed aan? Wat vind je minder goed?

WAAROM?

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

aan de hand van 3 vragen
uitzoeken waarom het belangrijk is
dat jij als toekomstige hulpverlener
leert over seksualiteit van mensen
met een beperking.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk:

1

Stel jezelf de vraag:

waarom denk jij dat het belangrijk is om hier aandacht voor te hebben?

2

Bespreek volgende vragen met je gesprekspartner(s):

- 1) Wat zegt de regelgeving hierover?
- 2) Waarom is dit belangrijk voor je cliënt?
- 3) Waarom is dit belangrijk voor (toekomstige) hulpverleners?

3

Lees aandachtig de antwoorden op elke vraag op de achterzijde. Bespreek met je gesprekspartner of je je hierin kan vinden, of niet.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

3

Lees de antwoorden op elke vraag.

Markeer de kernwoorden. Kan je je hierin vinden, of niet? Waarom wel of niet? Welke bedenkingen heb je hierbij? Bespreek dit met je gesprekspartner(s).

WAT ZEGT DE REGELGEVING HIEROVER?

Surf naar www.grenswijs.be en zoek op “seksuele rechten”.

- Wat zegt de website over seksuele rechten?

- Wat zegt de website over seksuele rechten van mensen met een beperking?

Artikel 25 van het VN-Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Beperking (2006):

"personen met een handicap zonder discriminatie op grond van hun handicap recht hebben op het genot van het hoogst haalbare niveau van gezondheid [...] waaronder op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid."

Kortom: je seksualiteit beleven is een recht, ook voor mensen met een beperking!

WAAROM IS DIT BELANGRIJK VOOR DE CLIËNT?

- 1) Seksualiteit is een basisbehoefte, net als eten en slaap.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten problematisch gedrag stellen (driftbuien, grensoverschrijdend gedrag...).
- 2) Seksualiteit en intimiteit dragen bij tot de Quality of Life en algemeen welzijn van de cliënt.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten zich ontevreden, eenzaam of ongelukkig voelen of hun leven als minder kwalitatief ervaren.

WAAROM IS DIT BELANGRIJK VOOR (TOEKOMSTIGE) HULPVERLENERS?

- 1) Soms zijn mensen met een beperking volledig afhankelijk van hulpverleners om stappen te zetten op het gebied van seksualiteit, intimiteit en relatievorming.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten problematisch gedrag stellen (driftbuien, grensoverschrijdend gedrag...).
- 2) Wanneer je als hulpverlener zonder voorbereiding geconfronteerd wordt met de seksualiteit van een cliënt, kan dit heel shockerend zijn.
→ Wanneer deze behoefte niet wordt vervuld, kunnen cliënten zich ongelukkig voelen of hun leven als minder kwalitatief ervaren.

SITES EN ORGANISATIES

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een aantal sites bekijken van organisaties en uitzoeken hoe zij hulpverleners en mensen met een beperking kunnen ondersteunen.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- 4 kleuren

Zo ga je te werk:

1

Surf naar deze 4 websites:

Scroll er even doorheen.

- 1) Sensoa.be
- 2) Aditivzw.be
- 3) Grenswijs.be
- 4) Allesoverseks.be

2

Maak de “puzzelronde” op de achterzijde. Per website vind je 4 “puzzelstukjes” die bij elkaar horen. Kleur de bij elkaar horende puzzelstukjes in de juiste kleur. Bij elke website hoort een puzzelstukje over:

1. Voor wie werd de website gemaakt?
2. Wat is het doel van de website/organisatie?
3. Een kernwoord dat bij de website past.
4. Een voorbeeld van iemand die de website gebruikt.

3

Scan de QR-code en verbeter jezelf. Welke fouten heb je gemaakt? Vul daarna de test in.

Hoeveel scoorde jij op de test? _____ / 10

Gebuisd? Zoek meer informatie op en probeer opnieuw!

<p>a</p> <p>Deze site is bestemd voor iedereen: jongeren met of zonder beperking, hulpverleners, leerkrachten, andere professionals. Ze geven zelfs advies aan de overheid!</p>	<p>b</p> <p>Een leerkracht in een BuSO-school ziet dat een jongen uit haar klas soms meisjes aanraakt. Sommige meisjes vinden het leuk, andere niet. De leerkracht zoekt informatie over het Vlaggensysteem.</p>	<p>c</p> <p>Een meisje heeft van haar vriendin gehoord dat ze “de pil” neemt, maar ze begrijpt niet goed wat “die pil” dan precies doet en waarvoor die dient. Ze vindt er alles over op deze website.</p>	<p>d</p> <p>Seks, hoe werkt dat?</p>
<p>e</p> <p>Het doel van deze organisatie is om mensen te informeren over seks bij mensen met een beperking en ouderen. Ze bieden ook praktische ondersteuning en organiseren vormingen.</p>	<p>f</p> <p>expertisecentrum</p>	<p>g</p> <p>Deze site is bestemd voor hulpverleners en professionals. Cliënten hebben hier niet veel aan.</p>	<p>h</p> <p>Deze site is bestemd voor jongeren (en volwassenen) met of zonder beperking.</p>
<p>i</p> <p>beleid</p>	<p>j</p> <p>Deze site is bestemd voor hulpverleners, mensen met een beperkingen hun ouders of partners (mensen uit hun “netwerk”), maar ook voor ouderen. Ook studenten kunnen bij de organisatie terecht.</p>	<p>k</p> <p>seksuele dienstverlening</p>	<p>l</p> <p>Het doel van deze website is om laagdrempelige en toegankelijke informatie te geven over alles wat te maken heeft met seks.</p>
<p>m</p> <p>Het doel van deze website is gevarieerd: ze willen de seksuele ontwikkeling van jongeren ondersteunen, maar bijvoorbeeld ook soa's en grensoverschrijdend gedrag voorkomen.</p>	<p>n</p> <p>Een opvoeder uit een leefgroep merkt dat haar cliënten soms grensoverschrijdend gedrag stellen. Samen met haar collega's zoekt ze op hoe ze afspraken kan maken in de leefgroep.</p>	<p>o</p> <p>Het doel van deze website is om professionals te helpen om een visie of een beleid uit te werken rond agressie, pesten en grensoverschrijdend gedrag.</p>	<p>p</p> <p>Een hulpverlener ondersteunt een cliënt in een rolstoel. De cliënt geeft aan dat hij behoefte heeft aan intimiteit en aan seks. Samen zoeken ze informatie op deze website.</p>

SEKSUELE DIENSTVERLENING

aan mensen met een beperking

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

opzoeken wat seksuele dienstverlening is, welke organisatie hier in Vlaanderen mee werkt en een videofragment bekijken.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet

Zo ga je te werk

1

Wat is seksuele dienstverlening?

Zoek op en beantwoord de vragen op de achterzijde.

2

Welke organisatie in Vlaanderen bestaat hiervoor?

Hoe werkt deze organisatie?

Zoek op en beantwoord de vragen op de achterzijde.

3

Bekijk het fragment door de link te typen of de QR-code op de achterzijde te scannen.

4

Stel jouw gesprekspartner de vraag: stel dat een cliënt nood heeft aan seks. Zou jij samen met deze cliënt een seksuele dienstverlener zoeken via Aditi?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

1

Wat is seksuele dienstverlening?

- Voor wie?
- Door wie?
- Wat kan het inhouden?

2

Welke organisatie in Vlaanderen bestaat hiervoor?

- Wat is de naam van de organisatie?
- Wie kan deze organisatie contacteren?
- Hoe verloopt de procedure om seksuele dienstverlening te kunnen krijgen?

Stap 1)

Stap 2)

Stap 3)

- Je kan bij Aditi ook terecht voor: 1) *Opleiding en vorming voor beleid*
2) *Teamondersteuning*
3) *Advies geven via een consultgesprek*

Kies één van deze drie en leg uit wat het betekent.

3

Bekijk het fragment. Kopieer de link of scan de QR-code.

Het oudste beroep | Alfred (PANO, 2022)

<https://www.facebook.com/watch/?v=1296481897753906>

4

Stel jouw gesprekspartner de vraag: stel dat een cliënt nood heeft aan seks. Zou jij samen met deze cliënt een seksuele dienstverlener zoeken via Aditi?

CASUSSEN

over seksualiteit en intimiteit

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

MATHIAS

Mathias is een jongeman van 31 jaar die omwille van zijn lichamelijke beperking in een leefgroep woont. Elke ochtend komt de verzorging om zijn medicatie te geven, hem te wassen en hem aan te kleden. Wanneer je op een ochtend de kamer binnenkomt, is Mathias naar porno aan het kijken. Hij schrikt en stopt het filmpje meteen.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Naar porno kijken is een normaal aspect van de seksualiteitsbeleving – hoe maak je dit bespreekbaar bij Mathias? – welke afspraken kan je maken met Mathias om te vermijden dat je binnenkomt? bv. altijd kloppen en 10 seconden wachten voor binnenkomen – licht je je collega's hierover in? – welke afspraken bestaan hierover in de voorziening?

JONI

Joni is een meisje van 22 jaar met het syndroom van Down. Ze komt elke dag op dagbesteding in het centrum waar jij werkt. De laatste tijd valt het op dat ze zeer afhankelijk is naar mannen toe. Ze vraagt vaak aandacht van de mannelijke hulpverleners, wil hen knuffelen en door hun haar wrijven. Op een dag zie je hoe ze één van jouw collega's aanraakt rond zijn intieme delen. Je ziet dat je collega hiervan schrikt.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Je collega heeft hulp nodig om hierop te reageren – Joni begrijpt niet waarom dit niet oké is – hoe kan je dit vermijden in de toekomst? – welke behoeften toont Joni met haar gedrag? – hoe kom je tegemoet aan deze behoeften? – bespreek dit met het volledige team – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum?

STIEVEN

Stieven is een jongeman van 26 jaar die 24/7 in een leefgroep woont. Als begeleiders ervaren jullie al een tijd hetzelfde terugkerende probleem, ongeveer 1 à 2 keer per week: op bepaalde momenten begint Stieven te masturberen in het midden van de leefgroep, met iedereen erbij.

Op een dag doet Stieven het opnieuw en hoor je jouw collega roepen: “Stieven, stop! Dat is vies!”

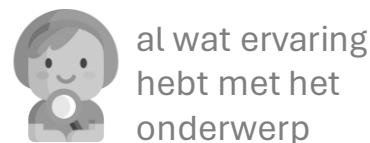
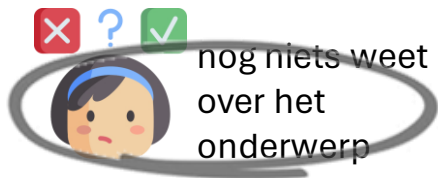
- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Welke behoeften toont Stieven met zijn gedrag? – zijn er specifieke momenten waarop dit gedrag zich stelt, bv. tussen twee activiteiten door of na een bezoek? – is masturberen “vies”? – welke afspraken kan je maken met Stieven en je collega's om te vermijden dat hij in de leefgroep masturbeert? – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum? – hoe maak je deze afspraken duidelijk bij Stieven?

CASUSSEN

over grensoverschrijdend gedrag

gebruik deze infofiche wanneer je ...

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- iets om notities mee te maken

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

FILIP

Filip is een man van 72 met een niet-aangeboren hersenletsel en een lichamelijke beperking. Door zijn NAH heeft hij geen remmingen en reageert hij soms ongepast door bv. seksueel getinte opmerkingen te maken. Wanneer je hem op een ochtend aan het aankleden bent, grijpt hij jouw achterwerk stevig vast.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Maak meteen duidelijk aan Filip dat dit niet OK is – stop indien nodig met de verzorging en kom later terug – breng jouw collega's op de hoogte – bespreek (later) met Filip (eventueel met een collega erbij) waarom zijn actie niet oké was en maak afspraken om dit in de toekomst te vermijden – denk na over de behoeften die achter Filips gedrag zitten.

ELINE

Eline is een meisje van 20 jaar met een cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van een peuter. Ze is altijd heel aanhankelijk en zoekt vaak fysiek contact. Op een dag komt ze naar jou voor een knuffel, maar legt ze plotseling haar handen op jouw borsten/borstkas.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Maak meteen duidelijk aan Eline dat dit niet OK is – houd hierbij rekening met haar intelligentie – breng jouw collega's op de hoogte – bespreek (later) met Eline (met een collega erbij) waarom haar actie niet oké was – maak eventueel afspraken om dit in de toekomst te vermijden – denk na over de behoeften die achter haar gedrag zitten – welke afspraken bestaan hierover binnen het centrum?

FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. De laatste weken merken jij en je collega's dat Febe soms wat handtastelijk is bij Tim. Tim gaat er meestal niet op in. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Tim staat op en loopt weg.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Bevraag bij Tim wat er is gebeurd en bied hem de tijd, ruimte en veiligheid om erover te spreken – doe dit ook bij Febe – houd hierbij rekening met hun autisme – breng jouw collega's op de hoogte – welke afspraken bestaan hierover op school? – zoek samen met Febe en Tim een evenwicht in wat zij willen én wat mag op school – hiervoor kan je het vlaggensysteem van Sensoa gebruiken.

CASUSSEN

over relaties en relatievorming

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

een casus lezen en bespreken
hoe je in deze situatie zou
reageren. Daarna kan je een
aantal tips lezen.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- iets om notities mee te maken

Zo ga je te werk

1

Lees een casus op de achterzijde van deze pagina. Probeer je in te leven in de situatie.

2

Bespreek dit met je gesprekspartners. Hoe zou jij reageren? Wat zou volgens jou een goede manier zijn om te reageren? Welke acties onderneem je op korte en op lange termijn?

3

Lees de tips onder de casus.

Dit zijn een aantal zaken die belangrijk zijn om over na te denken. Kan je je hier in vinden? Zou je anders reageren, na het lezen van de tips?

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

THIJS

Thijs (35 jaar) is volledig blind. Als contextbegeleider help je hem elke maand met zijn administratie. Op een dag geeft Thijs aan dat hij iemand mist in zijn leven. Vroeger had hij een relatie, maar deze is stukgelopen. Hij verlangt naar een vriendin, maar weet niet hoe hij mensen kan leren kennen. Hij denkt trouwens ook niet dat iemand zou willen samenzijn met een blinde man.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Erken zijn gevoelens – leg uit dat veel mensen verder kunnen kijken dan de beperking – bevaag welk aspect van een relatie hij mist (bv. verliefdheid, intimiteit en seksualiteit, sociaal contact) – stel voor om een profiel te maken op datingsites zoals Tinder of Dottie (specifiek voor mensen met een beperking).

JARNO EN BORIS

Jarno (26) en Boris (34) wonen allebei in de leefgroep op jouw werk. Ze hebben een zware lichamelijke beperking waardoor ze in een elektrische rolstoel zitten. Sinds een aantal maanden zijn ze een koppel. Je merkte al op dat ze vaak naast elkaar zitten en elkaars handen vastnemen. Op een dag komen ze tot bij jou. Ze willen elkaar graag kunnen knuffelen, maar dat lukt niet omdat de rolstoel altijd in de weg zit. Ze vragen jou om hen uit de rolstoel te halen en naast elkaar in een zetel te zetten.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Besef dat Jarno en Tim volledig afhankelijk zijn van jou en andere hulpverleners om een normale stap in hun relatie te zetten – denk na over jouw eigen grenzen – bevaag of je deze vraag mag delen met jouw collega's – welke afspraken bestaan hierover binnen de voorziening waar je werkt? – schakel eventueel Aditi vzw in om je te helpen.

FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten, in het midden van de speelplaats. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Daarop legt Tim zijn hand op Febe's borst.

- Wat voel jij?
- Wat denk jij?
- Wat doe je nu meteen? Wat onderneem je eventueel later?

Dit gedrag is normaal experimenteel gedrag – maar, een school is geen plaats om te experimenteren – spreek Febe en Tim hierover aan: wat ze doen is niet fout, maar wár ze het doen is niet gepast – welke afspraken en regels bestaan er hierover op school? – licht jouw collega's in – afhankelijk van hun (sociaal-emotionele) leeftijd kan je de ouders betrekken.

seksualiteit bij mensen met een beperking

HANDELEN ALS HULPVERLENER

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

reflecteren over waarmee je rekening kan houden + een aantal concrete aandachtspunten krijgen die altijd het overwegen waard zijn.

hiervoor heb je nodig:

- minstens 1 gesprekspartner
- een blad en schrijfgerei om een mindmap te maken

Zo ga je te werk

1

Stel jezelf de vraag: met welke aspecten hou je best rekening wanneer je werkt rond seksualiteit en intimiteit bij je cliënten? Maak een mindmap op een apart blad. Kijk nog niet op de achterkant!

Maak een onderscheid tussen:

- factoren in de persoon/cliënt
- factoren in de omgeving van de cliënt
- factoren in jezelf/hulpverlener

2

Bekijk de mindmap op de achterzijde en beantwoord de vragen.

3

Lees de aandachtspunten op de achterzijde. Sluiten ze aan bij jouw mening? Waarom wel of niet?

4

Neem een casusfiche en los een casus op aan de hand van de aandachtspunten.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

2

Met welke aspecten hou je best rekening wanneer je werkt rond seksualiteit en intimiteit bij je cliënten?

- Aan welke zaken had jij nog niet gedacht? Markeer ze.
- Aan welke zaken had jij wel gedacht, maar staan er niet bij? Noteer ze erbij.

3

Aandachtspunten:

- De veiligheid van cliënten, collega's en jezelf is altijd prioriteit.
- Seksualiteit en intimiteit:
 - maken deel uit van de normale ontwikkeling van je cliënt;
 - dragen bij aan het algemeen welzijn van je cliënt.
 - zijn een recht van je cliënt;
- Als professional is het jouw plicht om met signalen aan de slag te gaan.
- Betrek jouw collega's, je staat nooit alleen.
- Vaak hebben voorzieningen al afspraken over omgaan met seksualiteit en intimiteit. Dan is het belangrijk om hiermee rekening te houden.
- Achter gedrag zitten allerlei behoeften. Soms helpt het om na te denken over de behoeften iemand uit door bepaald gedrag te stellen.
- Seksuele dienstverlening is niet abnormaal.

4

Neem een casusfiche en los een casus op aan de hand van de aandachtspunten.

seksualiteit bij mensen met een beperking

HET VLAGGENSYSTEEM

gebruik deze infofiche wanneer je ...

nog niets weet
over het
onderwerp

wel al iets
weet over het
onderwerp

al wat ervaring
hebt met het
onderwerp

met deze infofiche zal je...

de basics van het vlaggensysteem
van Sensoa leren kennen en
toepassen.

hiervoor heb je nodig:

- een laptop met toegang tot internet
- materiaal om notities te maken

Zo ga je te werk:

1

Surf naar sensoa.be/over-het-sensoa-vlaggensysteem.

Vat samen hoe het vlaggensysteem werkt aan de hand van het sjabloon op de achterzijde.

2

Pas het vlaggensysteem toe op “casus Febe en Tim”.

(zie ook fiche 6)

Doe dit op een extra blad door de vragen op de achterzijde te beantwoorden.

Vergeet niet te
scannen voor
je evaluatie!

1

Surf naar sensoa.be/over-het-sensoa-vlaggensysteem.

Vat samen hoe het vlaggensysteem werkt door onderstaand sjabloon in te vullen. Voor bepaalde info zal je moeten doorzoeken naar andere pagina's.

Sensoa's vlaggensysteem = een methodiek voor begeleiders en hulpverleners om ...

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Wat wil Sensoa vermijden met het vlaggensysteem? _____

6 CRITERIA

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____
- 5) _____
- 6) _____

4 CATEGORIEËN VAN ERNST

- _____
- _____
- _____
- _____

Van zodra je weet welke gekleurde vlag bij het gedrag hoort, kan je starten met de reactiewijzer.

De reactiewijzer = _____

8 STAPPEN:

1) _____	5) _____
2) _____	6) _____
3) _____	7) _____
4) _____	8) _____

2

CASUS FEBE EN TIM

Febe en Tim zijn een koppel. Ze zitten op een school voor jongeren met een zware vorm van autisme, jij bent opvoeder op die school. De laatste weken merken jij en je collega's dat Febe soms wat handtastelijk is bij Tim. Tim gaat er meestal niet op in. Tijdens een pauze zie je het koppel op een bankje zitten. Plots legt Febe haar hand op Tims kruis. Tim staat op en loopt weg.

- 1) Welke vlag zou je geven aan Febe's gedrag? Leg uit aan de hand van de 6 criteria.
- 2) Welke stappen onderneem je dan? Gebruik de reactiewijzer en de 8 stappen.

Maak notities op een apart blad.

SEKSUALITEIT BIJ MENSEN MET EEN BEPERKING

School:

Datum:

Vak:

Klas:

Uur:

Leraar:

Ontwikkelingsdoelen

Het thema komt niet expliciet aan bod in de ontwikkelingsdoelen na de modernisering van het secundair onderwijs. Afhankelijk van de richting kan het wel opgenomen worden in de lessen rond bepaalde ontwikkelingsdoelen. Bijlage 1 geeft een overzicht van de ontwikkelingsdoelen per richting.

Materiaal/media/klasschikking

- Werkfiches; elke fiche zo vaak afgedrukt als het aantal leerlingen/studenten.
- Leerlingen/studenten hebben een laptop met toegang tot internet.
- Leerlingen/studenten hebben een Smartphone waarmee ze QR-codes kunnen scannen.
- Leerlingen/studenten hebben schrijfgerei en kladpapier.
- Leerlingen/studenten hebben de mogelijkheid om zowel in groep als individueel aan de slag te gaan.
- Indien wenselijk worden leerlingen op voorhand ingedeeld in groepen.
Omdat deze werkvorm vrij veel initiatiefname en zelfstandigheid vraagt van de leerlingen, worden groepen best op die manier ingedeeld dat elke groep minstens 1 “trekker” heeft.
Verder kan het zinvol zijn om leerlingen met gelijkaardige voorkennis/ervaring samen te zetten.

Nodige voorkennis

Basis: leerlingen/studenten weten dat mensen verschillende soorten beperkingen kunnen hebben en dat deze beperkingen elk een specifieke impact hebben op het lichamelijk, sociaal, emotioneel en cognitief functioneren.

Verder geen voorkennis vereist. De werkfiches differentiëren op basis van voorkennis en/of ervaring.

Aandachtspunten voor de leerkracht

- Lees onderstaande lesvoorbereiding goed door. Het materiaal werd zo ontworpen dat leerlingen zelfstandig aan de slag kunnen. Als leerkracht zal jij voornamelijk optreden als facilitator, en niet als inhoudelijk expert.
- Besteed aandacht aan een veilige klassfeer. Het onderwerp kan bij sommige leerlingen dicht op de huid komen.
- Leerlingen hebben soms moeite om zich in te leven in casussen. Ondersteun hen hierbij door eventueel bijkomende informatie aan te reiken of groeigerichte vragen te stellen.
- Op de websites van Sensoa en Aditi staat er heel wat toegankelijke informatie over het thema. Ter voorbereiding van de lessenreeks kan het zinvol zijn om deze informatie door te nemen.

Klaskenmerken

Noteer hier relevante informatie over de klasgroep, zoals grootte van de groep, voorkennis op basis van voorgaande lessen, stage-ervaringen, mate van zelfstandigheid...

Lesdoelen (afhankelijk per fiche)

De leerlingen/studenten...

1 In de media	<ul style="list-style-type: none">... beseffen dat mensen met een beperking niet asexueel zijn.
2 Waarom?	<ul style="list-style-type: none">... kunnen 1 reden formuleren waarom het belangrijk is om stil te staan bij de seksualiteit van mensen met een beperking.... kennen een aantal voorbeelden van "seksuele rechten".... weten dat dit een <i>recht</i> is, vastgelegd in officiële verdragen.
3 Sites en organisaties	<ul style="list-style-type: none">... leren dat er veel informatie online te vinden is.... leren de belangrijkste Belgische websites kennen.
4 Seksuele dienstverlening	<ul style="list-style-type: none">... weten wat seksuele dienstverlening is.... weten dat Aditi vzw de belangrijkste organisatie is in Vlaanderen m.b.t. seksuele dienstverlening.... weten dat ook zij als hulpverlener Aditi kunnen inschakelen.
5 Casussen: over seksualiteit en intimiteit	<ul style="list-style-type: none">... leven zich in in een casus.... weten dat seksualiteit niet "vies" of "abnormaal" is en deel uitmaakt van de normale ontwikkeling.... weten dat voorzieningen vaak afspraken hebben over omgaan met seksualiteit en intimiteit.... staan stil bij de behoeften die achter bepaald gedrag kunnen zitten.
6 Casussen: over grensoverschrijdend gedrag	<ul style="list-style-type: none">... leven zich in in een casus.... weten dat het belangrijk is om een onmiddellijke reactie te geven én eventueel na te denken over afspraken voor de toekomst.... weten dat voorzieningen/scholen vaak afspraken hebben over omgaan met grensoverschrijdend gedrag.
7 Casussen: over relaties en relatievorming	<ul style="list-style-type: none">... leven zich in in een casus.... weten dat voorzieningen vaak afspraken hebben over omgaan met relaties binnen leefgroepen.... weten dat Aditi vzw kan helpen met advies op maat.
8 Handelen als hulpverlener	<ul style="list-style-type: none">... denken na over factoren waarmee ze best rekening houden in het omgaan met seksualiteit van mensen met een beperking.... kennen een aantal aandachtspunten die altijd het overwegen waard zijn om mee te nemen in de praktijk.
9 Het vlaggensysteem	<ul style="list-style-type: none">... weten wat het vlaggensysteem is en waarvoor je het kunt gebruiken.... begrijpen de 6 criteria die gebruikt worden om gedrag in te schalen.... kunnen deze 6 criteria gebruiken om gedrag in een casus te beoordelen.... kunnen de 8 reactiestappen toepassen op een casus.

TIMING	LEER- EN VORMINGSPROCES		GROEPSVORM + MATERIAAL
	Activiteit leerkracht	Activiteit leerlingen	
LESBEGIN: UITLEG EN AFSPRAKEN			
± 10'	<p>Introductie: activering voorkennis</p> <p>Vraag aan de klasgroep: <i>Wie heeft ooit al iets gehoord, gelezen, gezien, of misschien zelfs iets ervaren rond seksualiteit van mensen met een beperking?</i></p> <p>Leerlingen aan het woord laten, voorbeelden laten geven. Indien nodig zelf voorbeelden aangeven uit populaire media (zie werkfiche 1).</p> <p>Aandachtspunten bij inleiding:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veel zaken in deze lessen zijn ook van toepassing op ouderen (omwille van residentiële context, maatschappelijke kijk, verzorging, afhankelijkheid van omgeving...). - Het gaat over seksualiteit in de ruime zin van het woord: intimiteit, seksuele ontwikkeling, experimenteergedrag, relatievorming... 	Voorbeelden geven, luisteren naar elkaar.	Klassikaal
			/
± 10'	<p><i>De komende lesuren gaan we stilstaan bij dit onderwerp. We doen dit in kleine groepjes of individueel. In totaal zijn er 10 werkfiches die elk een ander aspect van het onderwerp belichten. Afhankelijk van de werkfiches gaan jullie zaken moeten opzoeken, lezen en bespreken, noteren, reflecteren...</i></p> <p>Voorstellen fiches:</p> <p><i>Elke fiche is op dezelfde manier opgebouwd. We halen er een fiche bij.</i></p> <p>De leerkracht overloopt fiche 1 samen met de leerlingen.</p>	Luisteren, eventueel noteren.	Klassikaal
			<ul style="list-style-type: none"> - Werkfiche (tonen of reeds uitdelen) - Leerkracht: bijlage 2
± 5'	<p>Algemene afspraken en richtlijnen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Elke fiche neemt ongeveer 15' in beslag. Er gaat telkens na 15 minuten een timer af. Indien leerlingen vroeger klaar zijn, dan kunnen ze een andere fiche halen. - Het is niet nodig om de fiches in volgorde te overlopen. Het is beter om de casusfiches af te wisselen met andere fiches. - Na elke fiche volgt een evaluatie. Die maak je door de QR-code op de voorzijde te scannen. Lees alles grondig door en vul de evaluatie in zonder op je blad te kijken. - De leerkracht loopt rond in de klas en passeert bij de groepjes. Leerlingen kunnen korte, verduidelijkende vragen stellen. - Leerkracht legt uit of en hoe leerlingen geëvalueerd zullen worden. 	Luisteren.	Klassikaal
			/
± 5'	<p>Klasmanagement:</p> <p>Indien nodig: afspraken maken afgestemd op de klasgroep.</p>		Klassikaal
			/

LESMIDDEN: DE WERKFICHES

Hoewel de werkfiches zo ontworpen zijn dat de leerlingen er zelfstandig mee aan de slag kunnen, zijn er voor elke fiche een aantal aandachtspunten waar de leerkracht hen attent op kan maken voor of tijdens het werken.

Hoofdactiviteit leerkracht: De leerkracht loopt rond in de klas en beantwoordt vragen van leerlingen. Indien er geen vragen zijn, luistert de leerkracht mee bij verschillende groepjes. Leerlingen aanzetten om naar elkaar te luisteren, op te zoeken wat ze niet begrijpen, te reflecteren, zich in te leven...

Hoofdactiviteit leerlingen: De leerlingen gaan zelfstandig individueel of in groep aan de slag met de werkfiches.

1	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> De lIn aansporen om voldoende stil te staan bij elke vraag, maar niet te lang te blijven hangen wanneer ze het antwoord niet weten of wanneer het niet duidelijk is. 	Fragmenten van populaire media in de diepte bekijken en te analyseren.	In groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
2	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om eerst voldoende na te denken over de eerste vraag. lIn aansporen om kernwoorden te markeren. lIn aansporen om na te denken over de informatie die ze lezen. lIn aansporen om met elkaar in gesprek te gaan en hun mening te delen. 	Informatie opzoeken en verwerken en hun mening hierover delen.	In groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
3	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om de websites grondig te bestuderen en niet te snel tevreden te zijn. lIn helpen om binnen de websites specifiek de informatie over mensen met een beperking te vinden. 	Individueel of in groep informatie opzoeken en noteren.	Individueel of in groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens (evaluatie)
4	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om informatie op het internet grondig door te nemen. lIn aansporen om na te denken over de zaken die ze lezen en noteren. lIn aansporen om te reflecteren over wat hun aandeel kan zijn in seksuele dienstverlening. 	Informatie opzoeken en noteren.	Individueel of in groep
				- Laptop + internet - Smartphone met smart lens
5	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. lIn aansporen om stil te staan bij elke "tip" onder de casus. lIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	Zich inleven in een situatie en nadenken over handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie)
6	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. lIn aansporen om stil te staan bij elke "tip" onder de casus. lIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	In groep zich inleven in een situatie en nadenken over handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie).
7	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> lIn aansporen om zich in te leven in de verschillende casussen. Eventueel aanvullende informatie geven of de situatie concreter maken. lIn aansporen om voldoende na te denken, naar elkaar te luisteren. 	In groep zich inleven in een situatie en nadenken over	In groep
				Smartphone met smart lens (evaluatie)

		<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om stil te staan bij elke “tip” onder de casus. • LIn aansporen om woorden die ze niet begrijpen, op te zoeken. 	handelen, rekening houdend met verschillende factoren.	
8	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om de mindmap voldoende uitgebreid te maken en hier goed over na te denken. • Indien nodig kunnen lIn hiervoor al opzoekwerk doen. 	Een mindmap maken o.b.v. eigen kennis en/of info op het internet + a.d.h.v. aandachtspunten een casus “behandelen”.	In groep - Blad + schrijfgerei - Smartphone met smart lens (evaluatie)
9	± 15'	<ul style="list-style-type: none"> • LIn aansporen om voldoende tijd te nemen om de website te bekijken en de informatie door te nemen. • LIn begeleiden in het interpreteren van de 6 criteria. • LIn begeleiden in het toepassen van de criteria op de casus. • LIn aansporen om de stappen voldoende uit te schrijven bij het toepassen op de casus. 	De samenvatting aanvullen o.b.v. informatie op het internet + deze info toepassen op een casus.	Individueel of in groep - Blad + schrijfgerei - Laptop + internet - Smartphone met smart lens (evaluatie)
LESEINDE: NABESPREKING, REFLECTIE EN EVALUATIE				
	± 5	Leerkracht geeft het signaal dat lIn mogen afronden.	Verzamelen alle fiches en notities die ze ingevuld/gemaakt hebben. Vullen evt. nog de laatste evaluatie in. Sluiten de laptops af.	Klassikaal /
	± 10	Nabespreking: leerkracht stelt volgende vragen: <ul style="list-style-type: none"> - Hoe was dit voor jullie? - Wat vonden jullie van de informatie die werd aangereikt? Was deze toegankelijk/verstaanbaar/duidelijk/niet te lang... - Wat vonden jullie vanzelfsprekend? Wat vonden jullie vreemd om te lezen? - Hebben jullie nog vragen over dit thema? 	lIn antwoorden, luisteren naar elkaar, vullen elkaar aan.	Klassikaal /

Bijlage 1

Basisvorming	Voor alle richtingen	05.01 – De leerlingen gaan respectvol en constructief met anderen in interactie rekening houdend met elkaars grenzen.
Specifieke vorming	Richting	Beroepskwalificaties / specifieke eindtermen
Arbeidsmarkt-finaliteit: beroeps-kwalificaties (BK)	Assistentie in wonen, zorg en welzijn	BK huishoudhulp: Competentie 3 – Werkt samen met de cliënt en communiceert op professionele wijze; is in staat adequaat om te gaan met agressie, grensoverschrijdend gedrag. Met inbegrip van basiskennis van de holistische visie op de mens.
		BK logistiek assistent in de zorg: Competentie 2 – Handelt professioneel; gaat adequaat om met grensoverschrijdend gedrag. Met inbegrip van basiskennis van de holistische visie op de mens.
		BK medewerker kamerdienst: /
	Basiszorg en ondersteuning	BK huishoudhulp: Competentie 3 – <i>zie hierboven</i>
		BK logistiek assistent in de zorg: Competentie 2 – <i>zie hierboven</i>
Dubbele finaliteit: Beroeps-kwalificaties en specifieke eindtermen	Gezondheidszorg	14.03.01 – De leerlingen lichten determinanten van gezondheidsgedrag en strategieën toe om gezondheidsgedrag van individuen en doelgroepen te bevorderen.
	Opvoeding en begeleiding	14.03.01 – <i>zie hierboven</i> 14.04.01 – De leerlingen passen (ortho)pedagogische modellen toe op concrete opvoedingssituaties met inbegrip van bijzondere contexten.
Doorstroom-finaliteit: specifieke eindtermen	Welzijns-wetenschappen	14.01.05 – De leerlingen analyseren opvoedingssituaties met inbegrip van bijzondere contexten aan de hand van (ortho)pedagogische modellen. 14.01.02 – De leerlingen analyseren sociaal gedrag aan de hand van sociaalpsychologische theorieën.
	Humane Wetenschappen	14.02.02 – De leerlingen analyseren sociaal gedrag aan de hand van sociaalpsychologische theorieën.

Bronnen en referenties

Deze lessenreeks werd ontworpen in het kader van de verkorte educatieve Masterproef (9SP) voorgelegd door Jade Vanoverbeke tot het behalen van de graad Educatieve master in de gedragswetenschappen.

Titel: Seksualiteit bij personen met een beperking: sensibiliseren en informeren van toekomstige hulpverleners.

Ondertitel: Eerste stappen naar een “gezonde basishouding”: activerend aan de slag met leerlingen uit de 3de graad secundair onderwijs

Datum: juni 2024 (academiejaar 2023-2024)

Faculteit: Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Bij vragen of opmerkingen in verband met het materiaal, kunt u mij bereiken via mail op jade.vanoverbeke@live.be.

- www.grenswijs.be
- <https://aditivzw.be/nl/>
- www.sensoa.be
- <https://www.sensoa.be/vlaggensysteem-hoe-reageren-op-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag>
- <https://www.amnesty.nl/encyclopedie/seksuele-rechten>